

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
«ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ»

«Επιχειρηματικές Επενδύσεις στα Βαλκάνια(FDI in Balkans): κριτική διερεύνηση»

Διπλωματική εργασία
του
Αντώνη Πετρόπουλου

ΜΟΕΣ: 1024

Επιβλέπων Καθηγητής : Σωτήρης Καρκαλάκος

Πειραιάς, Οκτώβριος 2012

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η προσπάθεια για μετάβαση των βαλκανικών χωρών στις δομές της σύγχρονης οικονομίας της αγοράς δημιούργησε νέες προοπτικές για τη σταθερότητα και την ανάπτυξη της περιοχής και παράλληλα δημιούργησε προϋποθέσεις για την πρωτοφανή εξωτερική της ελληνικής επιχειρηματικής δραστηριότητας. Πλέον έχει παρατηρηθεί ότι η συμμετοχή ελληνικών επιχειρήσεων στην επενδυτική και επιχειρηματική πραγματικότητα άλλων χωρών είναι αρκετά δυναμική και μαζική, συμπεριλαμβανομένης και της περιοχής των Βαλκανίων. Αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματα της γεωγραφικής εγγύτητας, των παραδοσιακών σχέσεων φιλίας και πολιτιστικής συνάφειας, καθώς και της έλλειψης επενδυτικού ενδιαφέροντος των δυτικοευρωπαϊκών χωρών, οι ελληνικές επιχειρήσεις κατάφεραν μέσα σε λιγότερα από 10 χρόνια, να αναδειχθούν σε έναν από τους σημαντικότερους επενδυτές στις χώρες αυτές, αξιοποιώντας τα κίνητρα προσέλκυσης από τις χώρες υποδοχές ύστερα από μια βασική ανασκόπηση στις θεωρίες των άμεσων ξένων επενδύσεων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού προγράμματος «Οικονομική και Επιχειρησιακή στρατηγική» του Οικονομικού τμήματος του Πανεπιστημίου Πειραιώς υπό την επίβλεψη του καθηγητή κ.Σωτήριου Καρκαλάκου. Θα ήθελα λοιπόν να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Καρκαλάκο για την αμέριστη συμπαράσταση του καθ'όλη την διάρκεια εκπόνησης της εργασίας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω θερμά όλους τους συμφοιτητές μου, που με ενθάρρυναν σε κάθε στάδιο των μεταπτυχιακών σπουδών μου και συνέβαλαν θετικά με τα σχόλια, την κριτική και τις γνώσεις τους στην αντιμετώπιση των δυσκολιών.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θέλω να εκφράσω προς την οικογένεια μου, τους γονείς μου Κωνσταντίνο και Έλλη, και τον αδερφό μου Παναγιώτη, για την διαχρονική συμπαράσταση τους και την υλική και ηθική στήριξη των επιλογών μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδα
Περίληψη	2
Ευχαριστίες	3
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγικές έννοιες	
1.1 Διεθνής επιχειρηματική δραστηριότητα	7
1.2 Μορφές διεθνούς Επιχειρηματικής Δραστηριότητας	8
1.3 Η έννοια της πολυεθνικής επιχείρησης	10
1.4 Έννοια των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων	12
1.5 Μορφές Άμεσης Ξένης Επένδυσης	13
1.6 Οι επιδράσεις των ΑΞΕ	16
Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό πλαίσιο	
2.1 Επισκόπηση θεωριών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων	20
2.2 Η τοποθεσία (location in FDI decision)	24
2.3 Προσδιοριστικοί παράγοντες για ΑΞΕ	27
2.4 Κίνητρα για αλλοεθνή Παραγωγή	30
2.4.1 Resource-seeking FDI	31
2.4.2 Market-seekers FDI	32
2.4.3 Efficiency-seekers FDI	33
2.4.4 Strategic asset-seekers FDI	34
2.5 Κίνητρα και κίνδυνοι για FDI σε Αναπτυσσόμενες χώρες	36
2.6 Συνδυαστικοί προσδιοριστικοί παράγοντες	39
Κεφάλαιο 3: Βιώσιμη ανάπτυξη και χωρικός διαχωρισμός στα Βαλκάνια	
3.1 Εισαγωγή	43
3.2 Διαχωρισμός και ανισότητες στον οικονομικό τομέα	46
3.3 Έννοιες για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη	49
3.4 Τοπική «περιφερειοποίηση» στα Βαλκάνια	52
3.5 Συμπεράσματα	54

Κεφάλαιο 4: Οικονομική κατάσταση των βαλκανικών χωρών και η ελληνική δαστηριότητα

4.1 Σερβία	58
4.2 ΠΓΔΜ	60
4.2.1 Ελληνικές ΑΞΕ στη ΠΓΔΜ	61
4.3 Αλβανία	63
4.3.1 ΑΞΕ στην Αλβανία	65
4.3.2 Η οικονομική κατάσταση και το εμπόριο στην Αλβανία	66
4.4. Βοσνία-ερζεγοβίνη	73
4.4.1 Διμερείς εμπορικές σχέσεις με την Ελλάδα	74
4.4.2 ΑΞΕ στην Βοσνία και η ελληνική επιχειρηματική παρουσία	74
4.5 Βουλγαρία	76
4.5.1 Διμερείς εμπορικές σχέσεις με την Ελλάδα	76
4.5.2 Οικονομική κατάσταση και εμπορικές συναλλαγές(2011)	79
4.6 Κροατία	80
4.6.1 Διμερείς εμπορικές σχέσεις με την Ελλάδα	80
4.6.2 Εξωτερικό εμπόριο (2011)	83
4.7 Ρουμανία	88
4.7.1 Η οικονομική κατάσταση από το 2000 και εντεύθεν	86
4.7.2 Στοιχεία για την κατανάλωση	88
4.7.3 Ελληνικές ΑΞΕ (2009-2012)	89
4.7.4 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στη Ρουμανία	94
4.7.5 Επενδυτικό θεσμικό πλαίσιο	97
Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα	99
Βιβλιογραφία	
Ελληνική	101
Ξένα	103
Ηλεκτρονική	106

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια, με το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης να κυριαρχεί στη διεθνή οικονομία, υπάρχει μια ραγδαία αύξηση του όγκου των εμπορικών συναλλαγών, των διασυνοριακών επενδύσεων και των χρηματοοικονομικών ροών. Επιπλέον, οι τεχνολογικές εξελίξεις εκμηδενίζουν τις αποστάσεις και ενισχύουν, ακόμη περισσότερο, τη σύγκλιση των νέων αναδυόμενων οικονομιών με τις ήδη ανεπτυγμένες. Ως αποτέλεσμα, χώρες απ' όλες τις γωνίες του πλανήτη αναδεικνύονται σε πρωταγωνιστές και επηρεάζουν τους συσχετισμούς δυνάμεων.

Με τις νέες προοπτικές που υπάρχουν στις βαλκανικές χώρες για σταθερότητα και ανάπτυξη, δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των επενδύσεων και την εξωτερική δραστηριότητα διαφόρων επιχειρήσεων, είτε ελληνικών είτε ξένων στις χώρες των Βαλκανίων. Οι Ελληνικές επιχειρήσεις μάλιστα, κατάφεραν μέσα σε λίγα χρόνια να μετατραπούν σε έναν από τους πιο σημαντικούς επενδυτές στις χώρες αυτές.

Σε αυτήν την εργασία θα γίνει μια προσπάθεια να παρουσιαστούν βασικές έννοιες όπως οι άμεσες ξένες επενδύσεις και στη συνέχεια να παρουσιαστεί η κατάσταση που επικρατεί σε διάφορες βαλκανικές χώρες όπως η Βουλγαρία, η Σερβία και η Αλβανία ενώ θα αναλυθεί περαιτέρω η περίπτωση της Ρουμανίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

1.1. ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ

Το άνοιγμα του διεθνούς εμπορίου και το γεγονός ότι ήταν δυνατή η μεταφορά κεφαλαίων από το εσωτερικό μίας χώρας σε μία άλλη χώρα έχει επιφέρει πολύ σημαντικές αλλαγές στις συνθήκες που επικρατούν στη διεθνή επιχειρηματική δραστηριότητα. Οι ευκαιρίες οι οποίες εμφανίστηκαν στον τομέα της διεθνούς επιχειρηματικής δραστηριοποίησης είναι πάρα πολλές και έτσι κατάφεραν οι επιχειρήσεις να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους, κάνοντας πολύ συχνά λόγο για σήμερα για παγκοσμιοποίηση των αγορών.

Τι ακριβώς όμως εννοούμε με τον όρο παγκοσμιοποίηση; Με τον όρο παγκοσμιοποίηση αναφερόμαστε στην αυτονόμηση όλων εκείνων των παραμέτρων, όπως για παράδειγμα η οικονομία και η επικοινωνία, οι οποίες μέχρι πρόσφατα, δηλαδή πριν μερικές δεκαετίες, επεδίωκαν να έχουν σύνορα μέσα σε ένα κράτος - προστάτη. Παράμετροι που τείνουν να ελευθερώνονται και να διαχέονται, ακολουθώντας την παγκοσμιοποίηση, είναι κατά κύριο λόγο το εμπόριο, η κοινωνική δομή, η τεχνολογία, η κουλτούρα, το πολιτικό σύστημα, η γνώση κλπ. (<http://el.wikipedia.org/wiki/Παγκοσμιοποίηση>). Πιο αναλυτικά, η παγκοσμιοποίηση αναφέρεται στο φαινόμενο του ανοίγματος των οικονομιών και των συνόρων, ως αποτέλεσμα της αύξησης του εμπορίου και των μετακινήσεων των κεφαλαίων, της κυκλοφορίας των ατόμων και των ιδεών, της διάδοσης των πληροφοριών, της γνώσης και της τεχνολογίας, καθώς και της διαδικασίας απορρύθμισης. Η διαδικασία αυτή, τόσο γεωγραφική όσο και τομεακή, δεν είναι πρόσφατη αλλά έχει επιταχυνθεί τα τελευταία χρόνια. (http://europa.eu/scadplus/glossary/globalisation_el.htm)

Επομένως βασικό χαρακτηριστικό της παγκόσμιας οικονομίας είναι η παγκοσμιοποίηση των οικονομικών σχέσεων και φαινομένων, η οποία πραγματοποιείται μέσω της εντατικοποίησης των διεθνών εμπορικών συναλλαγών και της αύξουσας κινητικότητας του κεφαλαίου, της διεθνοποίησης της παραγωγής και του αυξημένου ρόλου των πολυεθνικών επιχειρήσεων.

1.2 ΜΟΡΦΕΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Η έννοια της Διεθνούς Επιχειρηματικότητας είναι ένας σημαντικός παράγοντας που έχει επηρεάσει τον τρόπο που οι άνθρωποι επεκτείνουν τον διεθνή προσανατολισμό τους. Δεν υπάρχει πλέον κανένας επιχειρηματίας ή οργανισμός ο οποίος να διακατέχεται από την ιδέα ότι ο δρόμος για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σταματάει μέσα στα όρια της ίδιας του της χώρας. Οι επιχειρηματίες και οι μικρές επιχειρήσεις δεν είναι πλέον περιορισμένες στις τοπικές αγορές. Στην πραγματικότητα, θεωρείται πλέον επιβεβλημένο για τους επιχειρηματίες που έχουν εθνικό προσανατολισμό, να λαμβάνουν μέρος και να ανταγωνίζονται στη διεθνή αγορά. (Χατζηδημητρίου, 2000)

Είναι όμως σημαντικό να αναφέρουμε ότι οι διεθνείς επιχειρηματικές δραστηριότητες δεν ανήκουν όλες στην ίδια κατηγορία. Αντίθετα υπάρχουν διάφορες μορφές με βάση τις οποίες έχουμε τυποποιήσει τις διεθνείς επιχειρηματικές δραστηριότητες ως εξής (Χατζηδημητρίου, 2000):

α) Διεθνές Εμπόριο Προϊόντων :

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τις εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών που αποτελούν την περισσότερο παραδοσιακή διεθνή δραστηριότητα.

β) Διεθνές Εμπόριο Υπηρεσιών :

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν όλες οι εισαγωγές και οι εξαγωγές υπηρεσιών, οι οποίες πραγματοποιούνται με πληρωμές εκτός των συνόρων της χώρας όπου δραστηριοποιείται η οικονομική μονάδα, στην περίπτωση που μιλάμε για εισαγωγές , και στην περίπτωση που αναφερόμαστε για εξαγωγές με εισπράξεις από το εξωτερικό για παροχή υπηρεσιών σε αλλοδαπούς.

γ) Επενδύσεις Χαρτοφυλακίου :

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει επενδύσεις χαρτοφυλακίου, οι οποίες έχουν τη μορφή είτε της παροχής δανείων στο εξωτερικό, είτε της αγοράς μετοχών επιχειρήσεων εισηγμένων σε χρηματιστήρια της αλλοδαπής, είτε της βραχυχρόνιας

τραπεζικής τοποθέτησης σε ξένο νόμισμα. Το πιο βασικό χαρακτηριστικό αυτών των επενδύσεων είναι ότι γίνονται με αποκλειστικό σκοπό την επίτευξη συνολικής απόδοσης ή κερδών υψηλότερων από αυτά που θα ήταν δυνατόν να επιτευχθούν αν τα κεφάλαια αυτά επενδύονταν στην αντίστοιχη εγχώρια αγορά. Στην περίπτωση της οικονομικής κρίσης την οποία αντιμετωπίζουν όλο και περισσότερες χώρες σήμερα πολλές είναι οι επιχειρήσεις οι οποίες προσπαθούν να βρουν τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να επενδύσουν τα χρήματά τους προκειμένου να μη βρεθούν ζημιωμένοι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός τρόπου επένδυσης που μπορεί να πραγματοποιήσει μία επιχείρηση, σύμφωνα με την άποψη διαφόρων διεθνών επενδυτικής στρατηγικής, είναι το παρακάτω :

- ✓ Για ένα επενδυτικό χαρτοφυλάκιο μέσου κινδύνου η ρευστότητα θα μπορούσε να είναι 25%, καθώς ως το τέλος του έτους θα υπάρξουν αξιολογες διακυμάνσεις που θα απαιτήσουν ύπαρξη ρευστότητας για ευκαιριακές ή και στρατηγικές τοποθετήσεις.
- ✓ Το 20% των επενδύσεων θα μπορούσε να είναι σε ομόλογα μεγάλων εταιρειών και βραχυμεσοπρόθεσμης λήξης, δηλαδή μέχρι και τρία έτη, καθώς και κρατικά ομόλογα (10% και 10% αντίστοιχα), το πρώτο λόγω υψηλών αποδόσεων, το δεύτερο για λόγους διασφάλισης.
- ✓ Το 10% θα κατευθυνόταν σε εμπορεύματα (χρυσό κ.λπ.), το οποίο στα μέσα του καλοκαιριού θα αυξάναμε, διότι αναμένεται η ζήτηση να επιτρέψει σημαντική ανατίμηση στα εμπορεύματα.
- ✓ Τέλος, θα τοποθετούσαμε το υπόλοιπο 45% σε μετοχές. Από τα χρήματα που θα τοποθετούσε κάποιος σε μετοχές, το ήμισυ θα μπορούσε να είναι σε ελληνικές μετοχές και το ήμισυ σε ξένες, κυρίως αμερικανικές. Από ελληνικές μετοχές, το 85% θα προτιμούνταν να είναι μετοχές του FTSE-20 και το 15% εκτός FTSE-20. Από τις τοποθετήσεις σε ελληνικές μετοχές, θα ήταν αποκλειστικά σε εταιρείες εξαγωγικού χαρακτήρα ή διεθνούς δραστηριότητας (διότι η εγχώρια ζήτηση θα είναι πτωτική), και από κλαδική σύνθεση, ένας συνδυασμός θα μπορούσε να είναι 45% τράπεζες και 55% λοιπές εταιρείες, κυρίως βιομηχανικές.

(<http://news.kathimerini.gr/4dcgi/ w articles economyepix 2 19/06/2010 405127>)

1.3 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Το γεγονός ότι όλα όσα αναφέρθηκαν μέχρι αυτή τη στιγμή παραπάνω πραγματοποιούνται κατά κύριο λόγο από πολυεθνικές επιχειρήσεις, καθιστά απαραίτητη την παρουσίαση της έννοιας της πολυεθνικής επιχείρησης. Μια Πολυεθνική Επιχείρηση (Π.Ε.) λοιπόν, μπορεί να οριστεί και να αναλυθεί σε τρία επίπεδα (Μπιτζένης, 2009):

1) Στο οικονομικό επίπεδο, όπου μια επιχείρηση χαρακτηρίζεται ως πολυεθνική ανάλογα με το μέγεθος, τη γεωγραφική διασπορά και την έκταση των δραστηριοτήτων στο εξωτερικό. Το ποσοστό των πωλήσεων, του ενεργητικού, της παραγωγής και των κερδών που προέρχονται από θυγατρικές εγκατεστημένες στο εξωτερικό αποτελούν τα κριτήρια προσδιορισμού της πολυεθνικότητας μιας επιχείρησης. Είναι γενικά αποδεκτό, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ότι 20 με 25% τουλάχιστον της συνολικής δραστηριότητας της επιχείρησης πρέπει να πραγματοποιείται από θυγατρικές στο εξωτερικό, ώστε αυτή να χαρακτηριστεί πολυεθνική.

2) Στο οργανωτικό πεδίο, όπου μια επιχείρηση μπορεί να χαρακτηριστεί πολυεθνική σύμφωνα με το βαθμό που ενσωματώνει τις θυγατρικές της μονάδες στο σύστημα οργάνωσης, διοίκησης και παραγωγής της μητρικής εταιρίας. Τα κριτήρια του βαθμού πολυεθνικότητας είναι η δομή της οργάνωσης, ο συγκεντρωτισμός της λήψης αποφάσεων, η στρατηγική της επιχείρησης και η δυνατότητά της να δρα ως ένα ενιαίο σύνολο σε παγκόσμιο επίπεδο.

3) Στη χάραξη ενιαίας στρατηγικής, όπου μία επιχείρηση χαρακτηρίζεται ως πολυεθνική όταν οι θυγατρικές της υπόκεινται σε κοινή στρατηγική, η οποία σχεδιάζεται και εκτελείται κάτω από μια γεωκεντρική αντίληψη, δηλαδή την οικοδόμηση διεθνών ή περιφερειακά ολοκληρωμένων δραστηριοτήτων.

Οι πολυεθνικές έχουν επιχειρηματική δραστηριότητα, σε βασικούς κλάδους της μεταποίησης και της παροχής υπηρεσιών (τραπεζικών, χρηματοοικονομικών, ασφαλιστικών, τηλεπικοινωνιακών κλπ), την οποία αναπτύσσουν και επεκτείνουν στις προαναφερθείσες χώρες. Διαθέτουν ειδικές μονάδες ερευνών, στον τεχνικό-τεχνολογικό και εμπορικό-οικονομικό τομέα, εξειδικευμένη τεχνολογία και τεχνογνωσία υψηλού επιπέδου, δίκτυα προμήθειας πρώτων υλών και διάθεσης προϊόντων, κατάλληλη επιτελική οργάνωση, επάρκεια κεφαλαίων και αποτελεσματικό Management. Το κόστος για τις έρευνες, που γίνονται σε μόνιμη βάση, είναι ανέφικτο για μικρές μονάδες.

Πολλές, από τις δραστηριοποιούμενες σε παραγωγικούς τομείς (μεταποίηση), διαθέτουν πλήρη κάθετη οργάνωση, από την πρώτη ύλη μέχρι την διάθεση των προϊόντων, και αυτοματοποίηση για μεγάλη και τυποποιημένη μαζική παραγωγή εν σειρά. Έτσι επιτυγχάνουν οικονομίες κλίμακας, (λόγω κατανομής των σταθερών εξόδων σε μεγάλο αριθμό μονάδων προϊόντων), χαμηλό λειτουργικό κόστος, (προμήθειας πρώτων υλών, παραγωγής και διάθεσης προϊόντων), και ικανοποιητικά περιθώρια κέρδους.

Η επιλογή της κατάλληλης, μεταξύ των ανωτέρω, μορφής δραστηριότητας ή συνεργασίας γίνεται, μετά από τεχνικοοικονομική μελέτη από ειδικούς επιστήμονες, λαμβανομένων υπόψη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων, (εργασιακό κόστος, πρώτες ύλες, παρεχόμενα φορολογικά και άλλα κίνητρα κλπ), με στόχο πάντοτε καλή ποιότητα, χαμηλό κόστος και ικανοποιητικά αποτελέσματα.
(<http://www.nafpaktia.com/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/articles/703/polyethnikes-epixeiriseis-mythoi-kai-alitheies>)

Πίνακας με την εξέλιξη των άμεσων ξένων επενδύσεων στη Σερβία, κατά την υπό εξέταση περίοδο			
Έτος	εκατ. ευρώ	% ΑΕΠ	Κατά κεφαλήν (ευρώ)
2001-2011	14929	-	-
2001	184	1,4	25
2002	500	3,1	67
2003	1.194	6,9	160
2004	774	4,1	104
2005	1.250	6,2	168
2006	3.323	14,3	448
2007	1.821	6,4	247

Πηγή: <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26517&subid=2&pubid=112929128>

1.4 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ (ΑΞΕ)

Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) ορίζονται οι επενδύσεις οι οποίες συνεπάγονται την μεταφορά κεφαλαίων, τεχνολογίας και ανθρώπινου δυναμικού σε ξένες χώρες.

Αναλυτικότερα, ορίζονται ως το κεφάλαιο με το οποίο μία επιχείρηση χρηματοδοτεί την αγορά, την δημιουργία ή την ανάπτυξη θυγατρικών στην αλλοδαπή ή αποκτά μετοχές ξένων επιχειρήσεων. Η μορφή αυτής της επένδυσης απαιτεί την διαχείριση του νέου περιουσιακού στοιχείου από τον επενδυτή και αυτό ακριβώς το στοιχείο διαχωρίζει τις ΑΞΕ από το χαρτοφυλάκιο επενδύσεων σε ξένα αποθέματα, ομόλογα και άλλα χρηματοοικονομικά μέσα. Η στρατηγική αυτή, αν και περιλαμβάνει υψηλό ρίσκο, αποτελεί μία από τις πιο διαδεδομένες επενδυτικές δραστηριότητες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 1994, Χατζηδημητρίου 1997)

Οι άμεσοι επενδυτές μπορεί να είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή δημόσιες υπηρεσίες. Οι άμεσες επενδύσεις συνήθως πραγματοποιούνται με την ίδρυση υποκαταστήματος ή νέας θυγατρικής εταιρείας η οποία ανήκει εξ ολοκλήρου ή εν μέρει στον άμεσο επενδυτή, ή με τη μερική ή ολική αγορά υφιστάμενης επιχείρησης. Ο όρος άμεση επένδυση υπονοεί μακροπρόθεσμη σχέση μεταξύ του επενδυτή και της εταιρείας στην οποία γίνεται η επένδυση, και σημαντικό βαθμό επίδρασης ή συμμετοχής του επενδυτή στη διεύθυνση της εταιρείας. Ο επενδυτής αναφέρεται ως “άμεσος επενδυτής” και η επιχείρηση αναφέρεται ως “επιχείρηση άμεσης επένδυσης” ή “συνδεδεμένη επιχείρηση” ή “συγγενική επιχείρηση”. Η απόκτηση από κάτοικο μιας χώρας ποσοστού μικρότερου του 10% του μετοχικού κεφαλαίου επιχείρησης σε άλλη χώρα χαρακτηρίζεται ως επένδυση χαρτοφυλακίου και δεν αποτελεί ΑΞΕ.

Ως άμεσες επενδύσεις καταγράφονται όχι μόνο οι αρχικές μεταφορές κεφαλαίων για την απόκτηση τουλάχιστον 10% του μετοχικού κεφαλαίου, αλλά και άλλες κεφαλαιουχικές συναλλαγές μεταξύ των άμεσων επενδυτών και των συνδεδεμένων οντοτήτων, συμπεριλαμβανομένης τυχόν μετέπειτα αύξησης της συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο, μερικής ή ολικής ρευστοποίησης της επένδυσης και δανείων. (http://www.centralbank.gov.cy/media/pdf_gr/STSVG_Statistical_definitions_of_terms_used_for_Balance_of_Payments.pdf) (Κυρκλής 2002)

1.5 ΜΟΡΦΕΣ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

Οι τρόποι με τους οποίους μια επιχείρηση μπορεί να προβεί σε Άμεση ξένη επένδυση, έχοντας άμεση σχέση με τις θυγατρικές, είναι οι ακόλουθοι:

➤ Πλήρης ιδιοκτησία υποκαταστήματος :

Εδώ αναφερόμαστε στο 100% της ιδιοκτησίας ενός υποκαταστήματος ή οργανισμού από μόνο μία επιχείρηση. Η μορφή ιδιοκτησίας αυτή επιτρέπει στην επιχείρηση τον πλήρη έλεγχο της παραγωγικής διαδικασίας, στοιχείο πολλές φορές καθοριστικής σημασίας για την επιλογή τρόπου εισόδου σε μία αγορά. Είναι, όμως πολυδάπανη αφού απαιτείται η εγκατάσταση ολόκληρης μονάδας στην ξένη χώρα.

➤ Κοινή επιχείρηση – κοινοπραξία :

Στην περίπτωση αυτή μιλάμε για μία συμφωνία μεταξύ διεθνών εταιριών, καθεμία από τις οποίες παραχωρεί κάποιους παραγωγικούς συντελεστές (π.χ. κεφάλαιο, τεχνογνωσία, οργάνωση πωλήσεων, εξοπλισμό κλπ) και σχηματίζουν μία συμμαχία στην οποία οι εταίροι μοιράζονται, όχι απαραίτητα σε ίση βάση, τα περιουσιακά στοιχεία καθώς και τα κέρδη. Αυτού του είδους η συνεργασία προτιμάται σε περιόδους αβεβαιότητας και υψηλού κινδύνου καθώς και σε περιπτώσεις έλλειψης γνώσης της χώρας υποδοχής της επένδυσης. Το μειονέκτημα για τη συμμετέχουσα εταιρία είναι ότι δεν έχει τον απόλυτο έλεγχο της κοινοπραξίας.

➤ Στρατηγικές Συμμαχίες :

Πρόκειται για ένα είδος κοινοπραξίας, η οποία αφορά σε πιο στρατηγικούς και μακροπρόθεσμους στόχους. Οι συμμαχίες αυτές συνάπτονται μεταξύ τοπικών και ξένων επιχειρήσεων, με σκοπό την εκμετάλλευση της νέας τεχνολογίας και των κεφαλαίων από τις τοπικές επιχειρήσεις και την καλή γνώση της τοπικής αγοράς από τις ξένες.

➤ Επένδυση Greenfield:

Είναι η καθιέρωση μιας εξ ολοκλήρου νέας οντότητας από το μηδέν (εξαγοράς γης, μηχανημάτων, κατασκευής κτιριακών εγκαταστάσεων).

➤ Επένδυση Brownfield:

Είναι η απόκτηση μιας υπάρχουσας επιχείρησης με κτιριακές εγκαταστάσεις, η οποία μετατρέπεται και αναπτύσσεται εξολοκλήρου (πχ εξαγορά ενός πολυώροφου πολυκαταστήματος για να χρησιμοποιηθεί ως κεντρικό κατάστημα και κεντρικά γραφεία μιας τράπεζας).

➤ Απόκτηση μιας υπάρχουσας επιχείρησης (acquisition) και λειτουργία της επιχείρησης χωρίς σημαντικές αλλαγές.

➤ Εκμετάλλευση απόκτηση – πλειοψηφία :

Είναι η απόκτηση των μεριδίων πλειοψηφίας μιας υπάρχουσας επιχείρησης.

➤ Απόκτηση μειοψηφίας :

Είναι η απόκτηση των μεριδίων μειοψηφίας μιας υπάρχουσας επιχείρησης. Στη διεθνή βιβλιογραφία είναι γενικά αποδεκτό ότι η κατοχή ενός ποσοστού 25% του μετοχικού κεφαλαίου της θυγατρικής είναι αναγκαία, ώστε να ασκείται αποτελεσματικός έλεγχος.

➤ Συγχώνευση και εξαγορά :

Είναι η συγχώνευση δύο ή περισσότερων επιχειρήσεων, συνήθως μιας μεγάλης και μιας μικρής, που έχουν ως σκοπό την αναδιάρθρωση της μικρής εταιρίας. Οι περιπτώσεις αυτές συχνά προσφέρουν τον πιο γρήγορο τρόπο εισόδου και μάλιστα, σε συγκριτικά μεγαλύτερο κομμάτι της αγοράς σε σχέση με τις εναλλακτικές λύσεις που προαναφέραμε.

- Παράκτια επιχείρηση :

Είναι η δημιουργία offshore επιχείρησης σε μία χώρα όπου ορισμένες πτυχές για τη σχέση πολυεθνικών-κυβέρνησης, όπως η φορολογία, είναι ευνοϊκές προκειμένου να αναληφθεί μέρος ή όλες οι δραστηριότητες της μητρικής επιχείρησης από την επιχείρηση του εξωτερικού με ελάχιστη φορολογία. Αυτές οι χώρες καλούνται φορολογικοί παράδεισοι (tax heavens). (Κυρκιλής, 2002)

Inward FDI stocks, 2008

	Inward FDI stock			Greek FDI		
	USD mn	% of GDP	% of Greek origin	USD mn	% of GDP	Rank
Albania	3,625	33.5	25.0	906	8.4	1
Bulgaria	42,525	107.5	8.3	3,530	8.9	2
Macedonia	3,739	48.8	15.0	561	7.3	1
Romania	72,608	42.9	6.5	4,720	2.8	6
Serbia	19,080	45.8	15.0	2,862	6.9	2
Total	141,577	43.8	8.9	12,578	3.9	-

Sources: National statistics; Economist Intelligence Unit.

Πηγή: Eurostat

1.6 ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΞΕ

Οι ΑΞΕ συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό σε μία σειρά από πλεονεκτήματα και αναπτυξιακές επιδράσεις τόσο στις χώρες υποδοχής όσο και προέλευσης αυτών. Στην ενότητα αυτή γίνεται αναφορά στην επίδραση των FDI στο σύνολο τους, εμπεριέχοντας τόσο τα αρνητικά όσο και τα θετικά σημεία που τις χαρακτηρίζουν.

Αρχικά οι συγκεκριμένες επενδύσεις συμβάλλουν σημαντικά στην περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας καθώς *αυξάνουν το ύψος των κεφαλαιουχικών αποθεμάτων* κυρίως στην περίπτωση της αρχικής επένδυσης-τοποθέτησης και όχι στην περίπτωση που αποτελούν μέρος μίας χρηματοοικονομικής συναλλαγής για απόκτηση μεριδίου. Στην πρώτη περίπτωση η αύξηση του κεφαλαιουχικού αποθέματος επιτυγχάνεται με την δαπάνη από την μεριά των επενδυτών των επιπρόσθετων κεφαλαίων που έλαβαν ενώ στην δεύτερη περίπτωση μέσω της επανεπένδυσης των νέων ιδιοκτητών (Mouqui D. 1999, WTO 1996).

Η δεύτερη καταλυτική θετική επίδραση των ΑΞΕ, η οποία κατ' ουσίαν αποτελεί συνέχεια και συνέπεια της πρώτης είναι η *αύξηση της τοπικής παραγωγικότητας* και ιδιαίτερα στον μεταποιητικό τομέα. Ο συγκεκριμένος παράγοντας περιλαμβάνει μία σειρά από συνιστώσες οι οποίες σε συνδυασμό συντελούν στην αύξηση της παραγωγικότητας, γεγονός που συμβάλλει άμεσα στην βελτίωση του βαθμού ανταγωνιστικότητας της εταιρείας αλλά και εν τέλει στην γενικότερη αύξηση της ανταγωνιστικότητας, καθώς με την σειρά τους θα οδηγηθούν στην περαιτέρω βελτίωση της θέσης τους οι τοπικές επιχειρήσεις (EC 1996b, Muqui D.1999).

Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζεται ποικιλοτρόπως από τις ΑΞΕ αποτελεί η *απασχόληση*. Αρχικά υποστηρίζεται ότι οι ΑΞΕ συντελούν καίρια στην δημιουργία θέσεων απασχόλησης και νέων projects στην χώρα υποδοχής άμεσα, εαν λειτουργήσουν ως προσθετική αξία στην παραγωγική ικανότητα των επιχειρήσεων και έμμεσα εαν συντελέσουν στην επέκταση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων. Ωστόσο οι επιπτώσεις στην απασχόληση δεν αποτελούν ένα μονοδιάστατο φαινόμενο αλλά απεναντίας ένα πιο σύνθετο. Ειδικότερα, *εαν η επένδυση είναι εντάσεως εργασίας τότε συμβάλλει στην αύξηση της απασχόλησης ενώ εαν πρόκειται για εντάσεως κεφαλαίου τότε καθίσταται πιο πιθανή η επιλογή εισαγωγής*

προσωπικού με εξειδικευμένες γνώσεις και η αντίστοιχη απομάκρυνση του τοπικού. Μία άλλη συνιστώσα είναι το είδος της επενδυτικής δραστηριότητας που λαμβάνει χώρα, δηλαδή εάν πραγματοποιείται μία εξαγορά επιχείρησης τότε ακολουθούνται πολιτικές ορθολογικοποίησης και περικοπής του προσωπικού ενώ η ολοκλήρωση μίας νέας επιχείρησης θα συμβάλλει στην αύξηση της (Mouqui D. 1999, WTO 1996). Τέλος οι δεσμοί (*linkages*) επηρεάζουν έμμεσα την δομή της απασχόλησης. Πιο συγκεκριμένα, εάν η δραστηριότητα της επιχείρησης χαρακτηρίζεται από backward δεσμούς, δηλαδή την ανάγκη παροχής προϊόντων από προμηθευτές με σκοπό την εξυπηρέτηση της, τότε οι επιδράσεις της στην αγορά είναι ιδιαίτερα ευοίωνες σε σχέση με τους εμπροσθοβαρείς (forward) δεσμούς, δηλαδή επενδύσεις που προμηθεύουν άλλες επιχειρήσεις. Η περίπτωση της δημιουργίας θύλακα (*enclash*) συνιστά και την πιο αρνητική περίπτωση για την τοπική κοινωνία.

Τα οφέλη που προσδίδουν οι ΑΞΕ στις χώρες υποδοχής δεν περιορίζονται μόνο στην δομή της απασχόλησης αλλά συνολικά στην περιφερειακή ανάπτυξη. Η εγχώρια βιομηχανία ευνοείται από τις θετικές δευτερεύουσες επιπτώσεις της συνεργασίας των τοπικών επιχειρήσεων με τις πολυεθνικές εταιρείες. Αυτό περιλαμβάνει την μεταλαμπάδευση τεχνογνωσίας σε τοπικό επίπεδο ή την γενικότερη διάχυση της σε όλα τα επίπεδα της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Επίσης, συνεπάγεται την απόκτηση προμηθειών από τις τοπικές επιχειρήσεις και πώληση παραγόμενων αγαθών και υπηρεσιών σε τοπικούς συνεταιρικούς πελάτες.

Αντίθετα στην περίπτωση που η εταιρεία-επενδυτής έχει περιορισμένη επαφή με ή δεν έχει αναπτύξει τους απαραίτητους δεσμούς με την περιοχή και την τοπική κοινωνία τότε υπάρχει ο κίνδυνος της μείωσης της παραγωγής και απασχόλησης ως μέρος της συνολικής στρατηγικής (Muqui D. 1999)

Επίσης εντονότερου βαθμού αρνητικές επιδράσεις εμφανίζονται όταν οι ίδιες οι πολυεθνικές δεν παρουσιάζονται απλώς ως θύλακες όπου δεν εμφανίζουν καμία αλληλεπίδραση με την τοπική κοινωνία και οικονομία αλλά εκμεταλλεζόμενες το πλεονέκτημα της ανταγωνιστικότητας τους στρέφονται προς την παρεμπόδιση αναπτυξιακών ενεργειών από πλευράς των εγχώριων εταιρειών.

Άλλη επίδραση σημαντική των FDI στις χώρες υποδοχής αφορά την *αναδιανομή του εισοδήματος*, καθώς οι πολυεθνικές εταιρείες προσφέρουν υψηλότερους μισθούς στα στελέχη τους σε αντίθεση με τις τοπικές. Υπάρχει βεβαίως η ανησυχητική αντίληψη περί παραγκωνισμού, όπου οι πολυεθνικές προχωρούν στην προσέλκυση των πιο ικανών στελεχών καθώς προσφέρουν πιο υψηλούς μισθούς και προοπτικές επαγγελματικής ανέλιξης από ότι οι τοπικές εταιρείες παρά την αντίθετη λογική περί αύξησης του αριθμού του προσωπικού και εκπαίδευσης του. Ωστόσο δεν είναι θέσφατο η συγκεκριμένη λογική: όταν επικρατεί στην τοπική αγορά η πολιτική των χαμηλών μισθών για την προσέλκυση ΑΞΕ, τότε οι πολυεθνικές με την εγκατάστασή τους έχουν λίγα κίνητρα για την αναστροφή της (Mouqui D. 1999, WTO 1996).

Το ισοζύγιο πληρωμών αποτελεί ένα ακόμα μέγεθος που επηρεάζεται αρκετά από τις ΑΞΕ. Πιο συγκεκριμένα όταν μία χώρα/περιοχή έχει εξαγωγικό χαρακτήρα και προσανατολισμό και εγχώρια προστιθέμενη αξία, τότε το ισοζύγιο πληρωμών εμφανίζεται θετικό. Ωστόσο έχει παρατηρηθεί ότι ενώ η αρχική επίδραση των ΑΞΕ στο ισοζύγιο πληρωμών είναι θετική, μεσοπρόθεσμα μετατρέπεται σε αρνητική καθώς οι πολυεθνικές αυξάνουν τις εισαγωγές των ενδιάμεσων αγαθών και προϊόντων και προσανατολίζονται προς την είσοδο των κερδών στις χώρες προέλευσής τους (WTO 1996).

Η δομή της ήδη υπάρχουσας εγχώριας αγοράς αποτελεί έναν επιπλέον παράγοντα που προσδιορίζει σημαντικά την εξέλιξη των ΑΞΕ μέσα σε αυτήν. Μία πρώτη συνέπεια της παρουσίας των πολυεθνικών έναντι των τοπικών επιχειρήσεων στην χώρα υποδοχής, ενδέχεται να είναι η εφαρμογή αυστηρών μέτρων που θα οδηγήσουν με την σειρά τους σε χαμηλότερη αποδοτικότητα και υψηλότερα κέρδη. Επιπλέον, εάν τα κίνητρα επένδυσης είναι βασισμένα στην μείωση των δασμών από την ακολουθούμενη κυβερνητική πολιτική τότε θα επέλθει μαζική άφιξη ξένων εταιρειών του τύπου «follow the leader» με αποτέλεσμα να υπάρξει υπερβολική παραγωγική διαφοροποίηση και εφαρμογή μη αποδοτικών και μικρής κλίμακας σχεδίων. Επιπροσθέτως, μία δεύτερη πιθανή συνέπεια μπορεί να αποτελέσει η είσοδος των πολυεθνικών με παράλληλη κατάργηση των ολιγοπωλιακών δομών επιτείνοντας έτσι τον ανταγωνισμό και την υψηλή αποδοτικότητα. Η προσέλκυση ΑΞΕ σε μία

χώρα/περιοχή γενικά, οδηγεί προς την συγκέντρωση παραγωγικών δραστηριοτήτων και την δημιουργία εξωτερικών οικονομιών κλίμακας.

Συνολικά η παραπάνω παρουσίαση της δράσης των ΑΞΕ στην αναπτυξιακή πορεία των χωρών έδειξε ότι είναι σαφώς θετική και συνεπώς ιδιαίτερης σημασίας αποτελεί για τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες καθώς οι ξένες επενδύσεις αποτελούν σημαντική πηγή κεφαλαίων. Δύο είναι τα κύρια οφέλη:

- Εισφορά κεφαλαίου, η οποία συντελεί στην αύξηση της παραγωγικής ικανότητας των επενδύσεων και συνεπώς το ρυθμό ανάπτυξης τους
- Πρόσβαση στα πλεονεκτήματα που μπορούν να παράσχουν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και κυρίως της τεχνογνωσίας και της δυνατότητας του εγχώριου εργατικού δυναμικού να αποκτήσει νέες ικανότητες και τεχνικές διαχείρισης.

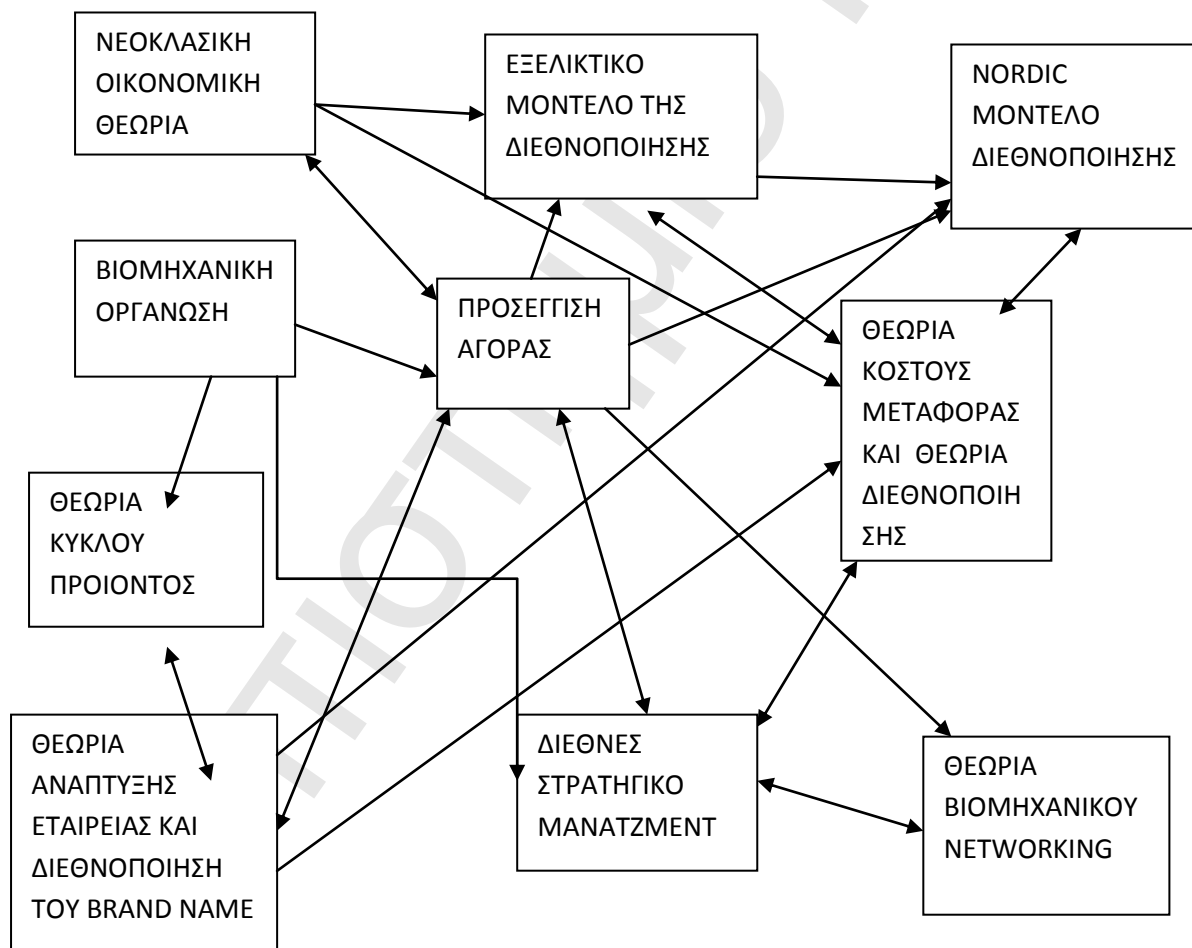
Συμπερασματικά, η παρουσία ξένων εταιρειών μέσω ΑΞΕ στις χώρες υποδοχής δημιουργεί ευεργετικές επιδράσεις στην ανταγωνιστικότητα και παραγωγικότητα των εγχώριων εταιρειών. Δηλαδή δίνεται η δυνατότητα να επεκταθούν, παρά τον επιχειρηματικό κίνδυνο, στις παγκόσμιες αγορές και να παραμείνουν ανταγωνιστικές στο πεδίο των δραστηριοτήτων τους. Για τις χώρες πρόελευσης των ΑΞΕ δημιουργούνται νέες ευκαιρίες, ειδικά στον τομέα των υπηρεσιών καθώς με την εγκατάστασή τους σε νέα χώρα έχουν την δυνατότητα να αποκτήσουν ένα ικανοποιητικό μερίδιο κεφαλαίου. Επιπροσθέτως, πραγματοποιούνται επενδύσεις στον τομέα των υποδομών και υπό της διαδικασίας της ιδιωτικοποίησης, οι οποίες απαιτούν ουσιαστικές κεφαλαιουχικές και τεχνολογικές επενδύσεις και είναι ιδιαίτερα σημαντικές για αναπτυσσόμενες χώρες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΘΕΩΡΙΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

Υπό την οπτική γωνία ενός θεσμικού επενδυτή, οι ΑΞΕ συσχετίζονται με την διαδικασία της διεθνούς κίνησης των κεφαλαίων και μέχρι ενός βαθμού με τον παράγοντα ρίσκο, εξαρτώμενες βέβαια από τις εκάστοτε υφιστάμενες συνθήκες όπως οικονομικές, πολιτικές, εμπορικές καθώς και χρηματοοικονομικές (Marinova & Marinov 2003a, 5). Υπάρχουν αρκετές θεωρίες όσον αφορά τις FDI με διαφορετική η κάθε μία προοπτική. Τα ακόλουθα θα προσπαθήσουν να προσδώσουν μία μικρή εισαγωγή στις πιο σημαντικές θεωρητικές κατηγορίες Άμεσων Ξένων Επενύσεων.

Κύριες θεωρητικές προσεγγίσεις των ΑΞΕ σε διεθνές επιχειρηματικό περιβάλλον (Wilska 2009)

Νεοκλασσικά μοντέλα εμπορίου, που κυριάρχησαν στην διεθνή οικονομική μέχρι την δεκαετία του '50, εστίαζαν την προσοχή τους στο που η παραγωγή θα έπρεπε να λαμβάνει χώρα γεωγραφικά, αγνοώντας σε μεγάλο βαθμό την ιδιοκτησία καθώς επίσης την διάρθρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων. (Dunning 1993, 66).

Η προσέγγιση της θεωρίας *Βιομηχανική οργάνωση* (Industrial Organization) είναι βασισμένη κυρίως στην εργασία του Mason (1939) ανάμεσα σε άλλες. Μέχρι πρόσφατα αυτή θεωρία εφαρμοζόταν κυρίως στον κατασκευαστικό τομέα. Η βάση αυτής της θεωρίας προέρχεται από την νεοκλασσική θεωρία οικονομικών. Επιτάσσει το γεγονός ότι όσο υψηλότερο είναι το μερίδιο αγοράς μίας επιχείρησης τόσο υψηλότερα θα είναι τα κέρδη της. Το εύρος της αγοράς, το μερίδιο αγοράς και τα κέρδη είναι συνυφασμένα. Ο Penrose (1959) επισημαίνει ότι “ οι πηγές διαχείρισης εξοπλισμένες με εμπειρία μέσα στην εταιρεία είναι απαραίτητες για την αποτελεσματική απορρόφηση managers που δεν ανήκουν στην εταιρεία”. Επομένως η διαθεσιμότητα αυτών των προικισμένων managers ελαχιστοποιεί το κόστος επέκτασης καθώς μπορεί ευκολότερα να προβλεφεί και να υλοποιηθεί οψέποτε το επιθυμούν. Αυτή η πρόταση η οποία ανήκει στην θεωρία *Ανάπτυξης της εταιρείας* προτείνει ότι οι περιορισμένες δυνατότητες της εταιρείας τις οποίες γνωρίζει το πεπειραμένο στελεχειακό δυναμικό μειώνουν το βαθμό στον οποίο μπορεί να αναπτυχθεί και να μεγαλώσει η εταιρεία. (Tan and Mahoney 2005)

Η θεωρία της βιομηχανικής οργάνωσης του Hymer (1960) είναι μία από τις πιο γνωστές θεωρίες στις οποίες ανήκει η θεωρία της *Προσέγγισης της αγοράς*. Σύμφωνα με αυτή την θεωρία, οι εταιρείες πρέπει να έχουν μοναδικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα προκειμένου να ανταγωνιστεί στις διεθνείς αγορές με τις εγχώριες εταιρείες οι οποίες με την σειρά τους θα έχουν το πλεονέκτημα της γνώσης και της εμπειρίας από αυτήν την αγορά.

Η θεωρία του *Κύκλου ζωής του προϊόντος*, παρουσιάστηκε αρχικά από τον Vernon (1966) και είναι βασισμένη στην αλληλεπίδραση ανάμεσα σε συγκεκριμένα εταιρικά πλεονεκτήματα, τον κύκλο ζωής του προϊόντος και γεωγραφικά-τοπικά συγκεκριμένα πλεονεκτήματα. Η θεωρία συσχετίζει τα στάδια ενός προϊόντος στη επιλεγμένη χώρα και τοποθεσία επένδυσης και της επιλογής του χειρισμού των εξαγωγών και της παραγωγής στο εξωτερικό (Wilska 2002).

Η *θεωρία διεθνοποίησης* (Buckley & Casson 1976) περιέχει 2 γενικές παραδοχές: οι εταιρείες επιλέγουν τις τοποθεσίες με τα λιγότερα κόστη για κάθε μία από τις δραστηριότητες τους και μεγεθύνονται με το να διεθνοποιούν αγορές μέχρι το κόστος της περαιτέρω επέκτασης και ανάπτυξης να υπερβαίνει το προσδωκόμενο και προβλεπόμενο κέρδος. Όπως δείχνει ο παραπάνω πίνακας, αυτή η προσέγγιση είναι άμεσα συνδεδεμένη με την *θεωρία Κόστους μεταφοράς* (Williamson 1975) η οποία δίνει έμφαση στο κόστος μεταφοράς, καθιστώντας τον ως τον πρώτιστο παράγοντα και κίνητρο για διεθνοποίηση της εταιρείας.

Το *Nordic μοντέλο διεθνοποίησης*, γνωστό επίσης και ως *Uppsala Model*, των Johansson & Vahlne (1977) και Luostarinen (1979), περιγράφει την διεθνοποίηση ως διαδικασία, στα πλαίσια της οποίας οι εταιρείες μεταπηδούν σε αγορές οι οποίες τοποθετούνται πολύ «μακριά» ως προς τους φυσικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς όρους καθώς έχουν αποκτήσει πρότερη εμπειρία από τοποθετήσεις και επεκτασεις σε άλλες χώρες νωρίτερα (*Εξελικτικό μοντέλο διεθνοποίησης*).

Η *Θεωρία του διεθνούς στρατηγικού μάνατζμεντ* βασίζεται στην επιχειρησιακή πολιτική και το στρατηγικό μάνατζμεντ το οποίο έχει αναπτύξει από οργανωτική δομή, μαρκετινγκ, οικονομικά και ψυχολογία (Wilska 2002, 27). Ένας από τους πιο γνωστούς θεμελιωτές αυτής της θεωρίας είναι ο Porter (e.g 1990) ο οποίος εισήγαγε ένα μοντέλο(diamond) παρουσιάζοντας τέσσερα χαρακτηριστικά του εγγύς περιβάλλοντος, προσδιορίζοντας έτσι τα εθνικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα κάθε χώρας. Σύμφωνα με τον τελευταίο, η εταιρική στρατηγική, η δομή και ο ανταγωνισμός, οι εργοστασιακές συνθήκες καθώς και τα επίπεδα ζήτησης είναι αυτά τα οποία καθορίζουν και έχουν την μεγαλύτερη επιρροή στην ικανότητα της εταιρείας να καινοτομεί και να αναβαθμίζεται. Οι συγκεκριμένοι παράγοντες, είναι αυτοί που διαμορφώνουν την πληροφορία η οποία είναι διαθέσιμη στις εταιρείες που αντιλαμβάνονται τις ικανότητες τους, τα κανάλια εισόδου τους, την γνώση και τις δεξιότητες και τους στόχους που επικαθορίζουν την επένδυση και ασκούν πίεση στην επιχείρηση για περαιτέρω δράση (Porter 1991).

Στην *θεωρία του βιομηχανικού networking* (Johansson & Mattsson 1988) οι FDI θεωρούνται ως μία πλευρά για ανάπτυξη της εταιρείας εν γένει ή ακόμα και ως ένα μέσο για να εγκαθιδρύσει σχέσεις στις βιομηχανικές αγορές. Τουτέστιν, το networking είναι ο οδηγός για διεθνοποίηση της εταιρείας. Ο αυξημένος βαθμός

αμοιβαίας εμπιστοσύνης και δέσμευσης δημιουργεί τις προϋποθέσεις για FDI.

Θεωρίες των FDI βρίσκουν τις απαρχές τους στους Adam Smith, David Ricardo, J.H Von Thunen και Alfred Weber.

Overview of FDI in Central, East and Southeast Europe

	FDI inflow, EUR million							Per capita inflow EUR 2009	Per capita stock EUR 2009
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	wiiv forecast 2010		
Bulgaria	2736	3152	6222	9052	6697	3213	1500	423	4670
Czech Republic	4007	9374	4355	7634	4415	1965	3000	187	8049
Estonia	771	2307	1432	1998	1317	1204	1300	898	8407
Hungary	3633	6172	5609	3956	4752	1021	1500	102	6410
Latvia	513	568	1326	1698	863	52	100	23	3628
Lithuania	623	826	1448	1473	1223	190	400	57	2895
Poland	10237	7112	12711	15902	9601	8251	11000	216	3323
Romania	5183	5213	9061	7250	9496	4556	3500	212	2408
Slovakia	2441	1952	3733	2382	2323	-36	1000	-7	6300
Slovenia	665	473	513	1106	1313	-48	0	-24	5400
NMS-10	30809	37148	46410	52451	42001	20367	23300	199	4300
Albania	278	213	259	481	675	698	400	219	800
Bosnia and Herzegovina	567	493	611	1517	726	361	300	94	1500
Croatia	950	1468	2765	3670	4192	1875	1000	423	5729
Macedonia	261	77	345	506	400	181	200	88	1500
Montenegro	53	384	493	673	625	944	500	1498	5233
Serbia	772	1268	3392	2513	2018	1410	1000	193	2000
Southeast Europe	2880	3903	7864	9360	8636	5469	3400	255	2500
Belarus	132	245	282	1304	1471	1337	800	141	620
Moldova	118	153	186	394	481	62	100	17	510
Russia	12422	10336	23675	40237	51490	27852	35000	196	1200
Ukraine	1380	6263	4467	7220	7457	3453	4000	75	789
European CIS	14052	16997	28610	49155	60899	32704	39900	163	1100
Total region	47741	58048	82884	110966	111536	58540	66600	180	2200

Remark: Inflows in Hungary and Poland excluding SPEs. See also Methodological guidelines.

Source: Tables I/1, I/5, I/6, wiiv own calculations.

2.2 Η ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ (LOCATION IN FDI DECISIONS)

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις συνιστούν την δίοδο για την ανάπτυξη της εταιρείας αλλά και διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο στην μεταφορά κεφαλαίων, τεχνολογίας και δεξιοτήτων management ανάμεσα στις χώρες. Σημαντικό μέρος στην έρευνα για επένδυση FDI καταλαμβάνει η αναζήτηση της τοποθεσίας. Η εταιρεία-επενδυτής, αναζητώντας να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της με επενδύσεις, μπορεί αν εξαρτάται από την προέλευση υποκατάστατων αντίστοιχων των προϊόντων της. Γι' αυτό το λόγο η τοποθεσία προς επένδυση, εμφανίζεται ως καταλύτης στο κέντρο λήψης αποφάσεων της εταιρείας για ΑΞΕ. (Benito & Gripsrud 1995). Ένας σημαντικός αριθμός από παράγοντες επηρεάζουν την λήψη της απόφασης για ΑΞΕ, όμως ο παράγοντας τοποθεσία βρίσκεται σχεδόν σε κάθε θεωρία για ΑΞΕ και διεθνοποίηση εταιρειών. Ωστόσο υπάρχουν παράγοντες που λαμβάνουν σε γενικό επίπεδο υπ' όψιν οι εταιρείες, εξαρτώμενοι βέβαια από την εν γένει στρατηγική, τα περιουσιακά στοιχεία και τον τύπο της βιομηχανίας που αντιπροσωπεύουν.

Υπάρχουν πολλές εμπειρικές μελέτες που αφορούν τον παράγοντα location. Ο Borsos-Tostila (1999) έχει μελετήσει τους προσδιοριστικούς παράγοντες των ΑΞΕ διαφόρων φινλανδικών εταιρειών σε μεταβατικές οικονομίες και χρησιμοποίησε το παράγοντα τοποθεσία ως μέρος του συνολικού πλαισίου. Επίσης ο Gulubeva(2001) έχει διεξάγει μία αντίστοιχη έρευνα όπου η χώρα λαμβάνεται υπ' όψιν ως βασικό κίνητρο για την επένδυση ή μη. Σύμφωνα με τους Marinova & Marinov (2003), η προοπτική ενός επενδυτή σχετίζεται με την διαδικασία κίνησης διεθνών κεφαλαίων και σε ένα βαθμό με την ανάληψη ρίσκου συνυφασμένο με εξωτερικούς παράγοντες όπως πολιτικούς, κοινωνικούς, πολιτισμικούς, εμπορικούς και χρηματοοικονομικούς. Τουναντίον οι Tahir & Larimo (2004) ερεύνησαν το ρόλο των γεωγραφικών μεταβλητών και των στρατηγικών κινήτρων έτσι ώστε να καταλάβουν τις γεωγραφικές στρατηγικές των φινλανδικών κατασκευαστικών εταιρειών στην Ασία.

Αναγνώρισαν ότι η ευρύτητα του επιδιωκόμενου αγοραστικού κοινού, η παρόμοια πολιτισμική κατάσταση και το χαμηλό μισθολογικό κόστος αύξαναν δραματικά την πιθανότητα για αποδοτική ΑΞΕ. Σύμφωνα με την δική τους μελέτη:

- ✓ τα χαμηλά επίπεδα πληθωρισμού,
- ✓ ο χαμηλός βαθμός ανάληψης ρίσκου και
- ✓ τα χαμηλά επίπεδα διακύμανσης των συναλλαγματικών ισοτιμιών της προς επένδυση χώρας

λειτουργούσαν εναθαρρυντικά για FDI καθώς επίσης μείωναν σημαντικά και την πιθανότητα μη αποτελεσματικότητά της.

Ο σκοπός των παραπάνω θεωριών που σχετίζονται με τις FDI συνίσταται σε δύο παραμέτρους: Η πρώτη αναφέρεται στους παράγοντες και τις συνθήκες που επικρατούν στην χώρα υποδοχής όπως ερευνήθηκε από τον Wilska (2002). Η δεύτερη αναφέρεται στην θεωρία σχετικά με τις αποφάσεις για εξωχώρια παραγωγή (Dunning 1993), οι οποίες επηρεάζουν τους επενδυτές σχετικά με την παραγωγική δραστηριότητα σε άλλες χώρες.

Ανασκόπηση πρόσφατων μελετών FDI IN BALKANS

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΜΕΘΟΔΟΙ	ΚΥΡΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ
Marinov, M.A & Marinova S.T	1999	Case study	Αυξάνει τον ανταγωνισμό και μειώνει την ζήτηση στην Δυτική Ευρώπη
Karagianni.S & Lampriniadis.L	2001	Στατιστική ανάλυση σε μακρο-οικονομικό επίπεδο	Οι Βαλκανικές αγορές έχουν προσφέρει πολλές ευκαιρίες σε ελληνικές επενδύσεις
Bitzenis.A	2003 & 2004	Έρευνα του MNEs σε επενδύσεις στη Βουλγαρία	Τα πιο σημαντικά κίνητρα επενδύσεων στη Βουλγαρία είναι το εύρος της αγοράς, χαμηλό εργασιακό κόστος, γεωγραφική εγγύτητα, οι προοπτικές ανάπτυξης, έλλειψη τοπικού ανταγωνισμού και περιορισμένος αριθμός εμποδίων

Slavevsky.T & Nedanovski.P	2002	Στατιστική ανάλυση σε μακρο-οικονομικό επίπεδο	Πολιτική αστάθεια, χαμηλό εγχώριο εμπόριο και ο μικρός όγκος των εθνικών αγορών είναι μερικές από τις αιτίες μη πραγματοποίησης FDI στα Βαλκάνια
Marinov, M.A & Marinova S.T	2004	Πολλαπλό Case study	Στην διαδικασία των ΑΞΕ και της διεθνοποίησης στην Βουλγαρία, η συνάφεια και συνέπεια των κινήτρων, των υποσχέσεων και των δράσεων έπαιξαν σημαντικό ρόλο
Kowalska, M	2003	Case study	-Τα κίνητρα για επενδύσεις στα Βαλκάνια περιλαμβάνουν την σταθερότητα, την ειρήνη, τις προοπτικές των εγχώριων επιχειρηματιών -Χρειάζονται μεταρρυθμίσεις σε νομικό επίπεδο και στους κανονισμούς εμπορίου
Bitzenis.A	2004	Στατιστική ανάλυση σε μακρο-οικονομικό επίπεδο	Η χαμηλών τόνων προσπάθεια για μεταρρυθμίσεις και η ανεπάρκεια των κυβερνήσεων εμποδίζουν την προσέλκυση FDI

2.3 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Υπάρχει ένας ευρύς αριθμός από παράγοντες που επηρεάζουν τις ΑΞΕ στα Βαλκάνια όπως η τοποθεσία όπου αναλύθηκε παραπάνω. Ωστόσο υπάρχει και ένας αριθμός εταιρειών όπου λαμβάνουν πολύ σοβαρά υπ' όψιν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προς επένδυσης χώρας. Σύμφωνα με τον Wilska (2002, 45-46) αυτές οι ορίζουσες μπορούν να χωριστούν σε χαρακτηριστικά της εγχώριας αγοράς και σε εισαγόμενους σχετικούς παράγοντες όπου είναι οι κύριοι καθοριστικοί παράγοντες. Σε δευτερεύοντες καθοριστικούς παράγοντες αναγράφονται χαρακτηριστικά που σχετίζονται με το εξωτερικό εμπόριο, την κίνηση κεφαλαίων και γενικό υπόβαθρο. Παρουσιάζονται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας Παράγοντες που καθορίζουν τις FDI (Με βάση την προς επένδυση χώρα)

ΚΥΡΙΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ 1. Η εγχώρια αγορά και «εισαγόμενοι» σχετικοί παράγοντες	1.1 Μέγεθος αγοράς, ρυθμός ανάπτυξη της και η εγχώρια ζήτηση 1.2 Υποδομές μεταφοράς και σύστημα διανομής 1.3 Εισαγωγές 1.3.1 Εργασία 1.3.2 Ενδιάμεσα αγαθά 1.3.3 Φυσικά χαρακτηριστικά 1.3.4 Γη 1.3.5 Κεφάλαιο 1.4 Παραγωγή σε συνδυασμό με υποδομές 1.5 Διασυνδέσεις 1.6 Ανταγωνισμός
---	--

<p>ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΝΤΕΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ</p> <p>2. Καθοριστικοί παράγοντες σχετικά με το εξωτερικό εμπόριο</p>	<p>2.1 Βαθμός ανοιχτότητας της αγοράς σχετικά με το εξωτερικό εμπόριο και τις ξένες επενδύσεις</p> <p>2.2 Οικονομική ενσωμάτωση</p> <p>2.3 Πολιτική συναλλαγματικών ισοτιμιών</p> <p>2.4 Πολιτικές προώθησης</p> <p>2.5 Υποδομές μεταφορών</p> <p>2.6 Γεωγραφική απόσταση(από την Δύση)</p>
<p>3. Παράγοντες σχετικά με την κίνηση κεφαλαίων</p>	<p>3.1 Βαθμός ανοιχτής αγοράς σχετικά με τις ξένες επενδύσεις</p> <p>3.2 Φόροι και άλλα κίνητρα</p>
<p>4. Επικρατούσες συνθήκες</p>	<p>4.1 Μακροοικονομικό περιβάλλον</p> <p>4.2 Άλλες υποδομές</p> <p>4.3 Πολιτική και κοινωνική σταθερότητα</p> <p>4.4 Φυσικοί παράγοντες</p> <p>4.5 Πολιτισμική διάσταση(απόσταση)</p>

Κάποιοι από τους παραπάνω παράγοντες χρήζουν περαιτέρω ερμηνείας και γι' αυτό θα ακολουθήσει η ανάλυση τους. Οι κύριοι καθοριστικοί παράγοντες (Πίνακας) είναι αυτοί που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της προς επένδυση χώρας και τις διαθέσιμες εισόδους εκεί. Το μέγεθος της αγοράς, ο ρυθμός ανάπτυξης, η εγχώρια ζήτηση και οι εν δυνάμει ικανότητες της περιλαμβάνονται στο 1.1. Έπειτα η ποιότητα και η συχνότητα των εθνικών υποδομών μεταφοράς και τα διαθέσιμα κανάλια διανομής είναι επίσης βαρύνουσας σημασίας (1.2). Στο 1.3 μεγάλο ρόλο διαδραματίζουν η εργασία ως προς το κόστος, την εξειδίκευση και την διαθεσιμότητα, το εργατικό δίκαιο και κανόνες , τα διαθέσιμα ικανά στελέχη και το κόστος κεφαλαίου (γη, χρήματα κλπ). Οι υποδομές παραγωγής (1.5) αναφέρονται στην διαθεσιμότητα, το κόστος της ενέργειας και οι τηλεπικοινωνίες . Απεναντίας οι διαδυνδέσεις (1.6) περιλαμβάνουν τους προμηθευτές , την προσβασιμότητα σε πρώτες ύλες, σε πελάτες, σε αντιπροσώπους, σε θυγατρικές κ.α. Η κατάσταση και το επίπεδο ανταγωνισμού πρέπει να συγκριθούν με άλλους παράγοντες όπως οι

ευκαιρίες και τα επίπεδα κέρδους εν συγκρίσει με το κόστος παραγωγής προκειμένου να προσδιοριστεί η σημασία του (Wilska 2002, 45).

Οι δευτερεύοντες παράγοντες σχετίζονται με το εξωτερικό εμπόριο, τις κινήσεις κεφαλαίων και τις υπάρχουσες συνθήκες(2,3,&4). Ο βαθμός ανοιχτότητας της αγοράς απέναντι στο εξωτερικό εμπόριο και τις ξένες επενδύσεις (2.1) αναφέρεται ρητά στην ύπαρξη τεχνητών εμποδίων όπως το δασμολόγιο στο εμπόριο προϊόντων και υπηρεσιών. Η οικονομική ενσωμάτωση (2.2) από την οπτική γωνία του επενδυτή σημαίνει προσβασιμότητα σε γειτονικές χώρες και αντίστοιχα αγορές, ως αποτέλεσμα των κανονισμών ενσωμάτωσης και των διασυνοριακών συναλλαγών εμπορίου. Η στρατηγική προώθησης (2.4) αναφέρεται στις προωθητικές ενέργειες για την εξαγωγή και για την επιδότηση των εισαγωγών. Οι υποδομές μεταφορών(2.5) ως δευτερέων παράγοντας, αναφέρονται κυρίως στις διεθνείς μεταφορές. Εν συνεχεία, η γεωγραφική απόσταση (2.6), αναφέρεται κυρίως στη τοποθεσία και την εγγύτητα της εταιρείας (θυγατρικής) στην προς επένδυση χώρας με την μητρική εταιρία καθώς και στην εγγύτητα με τρίτες, υποψήφιες για επένδυση αγορές (Wilska 2002, 46).

Η τρίτη ομάδα παραγόντων εμπεριέχει κυρίως την δυνατότητα ελεύθερης κίνησης κεφαλαίων και την δεκτικότητα της υποψήφιας χώρας για προσέλκυση ξένων επενδύσεων(3.1), γεγονός που επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από την ασκούμενη κυβερνητική πολιτική και νοοτροπία. Αυτό περιλαμβάνει τους νόμους και κανονισμούς για επενδύσεις, γενικότερο άνοιγμα για διεθνοποίηση της οικονομίας και διακίνησης κεφαλαίων καθώς επίσης και διάθεση για επαναπατρισμό κερδών. Η άλλη πλευρά είναι οι φόροι και άλλα κίνητρα που παρέχονται στους υποψήφιους επενδυτές από την εκάστοτε αγορά (3.2).

Τέλος, η αναφορά στην υπάρχουσα κατάσταση(4) (background conditions), συνεπάγεται ότι στο μακροοικονομικό περιβάλλον(4.1) περιλαμβάνονται παράγοντες ,ανάμεσα σε άλλους, όπως οικονομική ανάπτυξη, πληθωρισμός και επιτόκια δανεισμού. Η άλλη μορφή υποδομών(4.2) υποδεικνύει τις βασικές υποδομές και όχι απαραίτητως και ευθέως αυτές που σχετίζονται με την παραγωγή και τις μεταφορές. Οι φυσικοί παράγοντες (4.4) περιλαμβάνουν την ύπαρξη πολιτισμικών κέντρων, οικονομικών-πολιτικών-δικαστικών οργανισμών, στρατηγικής και πολιτικής ικανότητας, η βαρύτητα του δικαίου και η έννοια του νόμου και άλλοι κοινωνικο-πολιτικοί παράγοντες. Η πολιτισμική διάσταση(4.5) αναφέρεται στις ιδεολογικές,

γλωσσικές, πολιτισμικές, επιχειρηματικές και πολιτικές ιδιαιτερότητες της αγοράς και γενικότερα του πληθυσμού.

Το κύριο συμπέρασμα το οποίο μπορεί να συναχθεί στην βάση των παραπάνω παραγόντων του πίνακα είναι ότι υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός παραγόντων που επηρεάζουν τις αποφάσεις που αφορούν Foreign Direct Investments(FDI). Η σημαντικότητα του κάθε παράγοντα εξαρτάται αποκλειστικά από την εκάστοτε εταιρεία-επενδυτή και τους λόγους που επιθυμεί να επεκταθεί διεθνώς. Οι αποφάσεις που αφορούν την παραγωγή θα σχολιαστούν ακολούθως.

Πίνακας Ρυθμοί αύξησης % του ΑΕΠ 2000-2005. (Βουλγαρία-Ρουμανία)

Χρονιά	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
EU-25	3,7	1,8	1,1	1,0	2,3	2,0	2,3
EU-15	3,7	1,8	1,1	0,9	2,2	1,9	2,2
Βουλγαρία	5,4	4,1	4,9	4,5	5,6	6,0	4,5
Ρουμανία	2,1	5,7	5,0	4,9	8,3	5,5	5,1

(Eurostat 2005)

2.4 ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΑΛΛΟΕΘΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Μία άλλη εξίσου ενδιαφέρουσα πλευρά, επιπροσθέτως του καθοριστικού παράγοντα της εγχώριας αγοράς και των χαρακτηριστικών της για FDI, αποτελεί το προσδιοριστικό πλαίσιο για συνολική μεταφορά της παραγωγής της εταιρείας ή ενός τμήματος στην υποψήφια για ΑΞΕ χώρα. Το θεωρητικό υπόβαθρο αυτής της μελέτης ανήκει στην διατριβή του Dunning και στην περαιτέρω ανάπτυξη και βελτίωση του από τον Behrman (1972).

Σύμφωνα με τον Dunning υπάρχουν κυρίως τέσσερα κίνητρα για τα οποία είναι πρόθυμες οι πολυεθνικές και μη εταιρείες ,να αποφασίσουν για την παραγωγή σε

άλλο έδαφος. Συνεπώς, ακολουθώντας την επισήμανση του, οι εταιρείες μπορούν να διαχωριστούν στις εξής κατηγορίες:

- Natural resource seekers
- Market seekers
- Efficiency seekers
- Strategic asset or capability seekers

Ωστόσο αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι απόλυτος υπό την έννοια ότι αρκετές ΜμΕ* που δραστηριοποιούνται με ΑΞΕ υιοθετούν χαρακτηριστικά από περισσότερες από μία κατηγορίες. Επισημαίνεται επίσης ότι, κάθε μία από αυτές τις δραστηριότητες κρίνεται ως επιθετική ή ως αμυντική, εξαρτώμενη βέβαια εαν ο επενδυτής λαμβάνει προληπτικές αποφάσεις και αντιστοίχως ενέργειες ή εαν αντιδρά στις πράξεις των ανταγωνιστών του ή της κυβέρνησης προκειμένου ο επενδυτής να εδραιώσει την θέση του στην αγορά. Τα κίνητρα των επενδυτών μπορεί να αλλάξουν, ιδίως στην μετάβαση από την αρχική τοποθέτηση σε μία ξένη αγορά σε μία μετέπειτα επένδυση, καθώς θα έχει αποκτηθεί η αντίστοιχη εμπειρία. Συνήθως οι πρώτες ξένες επενδύσεις γίνονται για την αναζήτηση πρώτων υλών (Natural resource seekers) και για την είσοδο στην αντίστοιχη αγορά (Market seekers). Αργότερα, καθώς η FDI έχει προχωρήσει, επιζητούν την μεγιστοποίηση της απόδοσης από την ανάλογη επένδυση (Efficiency seekers) αλλά και την εδραίωση της εταιρείας στη διεθνές στερέωμα του επιχειρείν (Dunning 1993, 56-57). Ακολούθως παρουσιάζονται λεπτομερώς τα τέσσερα είδη κινήτρων για την εξωγχώρια παραγωγή.

2.4.1 RESOURCE SEEKING FDI

Η πραγματοποιηθείσα Άμεση Ξένη Επένδυση με γνώμονα την αναζήτηση και την πρόσκτηση πόρων υποκινήθηκε σε μεγάλο βαθμό, από τα χαμηλότερα κόστη, σχετικά με τους διαθέσιμους πόρους, συγκρινόμενοι με τους αντίστοιχους στην home country. Η συγκεκριμένη ομάδα επενδυτών μπορεί να διαχωριστεί επιπλέον σε *τρεις υπο-κατηγορίες* (Dunning 1993, 57).

Ο **πρώτος τύπος** συνίσταται από πρωτογενείς παραγωγούς και κατασκευαστές, οι οποίοι αναζητούν φυσικούς πόρους για να μειώσουν τα κόστη τους και να εξασφαλίσουν την πηγή αυτών των πόρων για μεγάλο χρονικό διάστημα. Για παράδειγμα αυτοί οι πόροι περιλαμβάνουν ορυκτά/μέταλλα, πρώτες ύλες και αγροτικά προϊόντα. Ένα άλλο είδος χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτών των FDI είναι ότι συνήθως απαιτούν μεγάλη συγκέντρωση κεφαλαίου (Dunning 1993, 57).

Ο **δεύτερος τύπος** της κατηγορίας αυτής στοχεύει στην εύρεση μεγάλου αριθμού, φθηνού, εξειδικευμένου ή μη εργατικού δυναμικού. Αυτού του είδους η επενδυτική δραστηριότητα διεξάγεται συνήθως από κατασκευαστικές και παροχής υπηρεσιών Μικρομεσαίες επιχειρήσεις οι οποίες έχουν την βάση τους σε χώρες με υψηλότερο εργασιακό κόστος. Τοιούτω τρόπο, οι ΑΞΕ είναι ένα μέσο για να εξαγάγουν ευκολότερα ανθρώπινο δυναμικό και κατασκευασμένα προϊόντα. Οι υποψήφιοι για επένδυση χώρες, μπορούν έτσι να προσελκύσουν τέτοιου είδους παραγωγή με το να θέσουν τους όρους του ελεύθερου εμπορίου και ειδικές ζώνες εξαγωγικού προσανατολισμού (Dunning 1993, 57).

Στην **τρίτη υπο-κατηγορία**, οι συγκεκριμένοι επενδυτές οδηγούνται από την ανάγκη τους για περισσότερη τεχνολογική ενσωμάτωση, εξειδικευμένες γνώσεις και στελέχη με οργανωτικές ικανότητες (Dunning 1993, 57).

2.4.2 MARKET SEEKERS FDI

Οι εταιρείες που έχουν υιοθετήσει την Market-seeking FDI, έχουν την τάση να επενδύουν σε μία χώρα ή περιοχή, προκειμένου να δύνανται να προμηθεύουν την αντίστοιχη αγορά με τα δικά τους προϊόντα-υπηρεσίες ή άλλες, τρίτες αγορές, στις οποίες μπορούν να έχουν πρόσβαση μόνο με την παραγωγή τους στην FDI host country. Η πλειοψηφία αυτών των επιχειρήσεων έχουν προηγουμένως αναπτύξει εξαγωγική δραστηριότητα σε αγορές όπου, οι αιτίες για αποφάσεις που αφορούν επενδύσεις κινούνται με βάση κυρίως τους αυξημένους φόρους και άλλα προσκόμματα στο εμπόριο που συναντούν στις host countries και επακολούθως αυξάνουν τα κόστη. Σύμφωνα με τον Dunning (1993) αυτός είναι και ο

σημαντικότερος λόγος για τους εν λόγω επενδυτές. Οι κυβερνήσεις μπορούν επίσης να «είσαγουν» FDI με το να προσφέρουν κίνητρα όπως φοροελαφρύνσεις. Οι επιχειρήσεις μπορούν επίσης να επιδιώκουν να αντικαταστήσουν τις εξαγωγές σε μία χώρα με το να μεταφέρουν τα εργοστάσια και την παραγωγή τους σε μία τρίτη χώρα και να εξάγουν τα προϊόντα τους από εκεί (Dunning 1993, 58).

Επίσης οι επενδυτές αυτοί μπορούν να υποκινηθούν από την αδίρητη επιθυμία τους να διατηρήσουν ή να προστατεύσουν την υπάρχουσα αγορά ή να διεισδύσουν σε άλλους τομείς τις αγορές. Ελκυστικές αγορές για αυτού του είδους τις επενδύσεις είναι οι μεγάλες αγορές με αυξημένες πιθανότητες μεγένθυσης και ανάπτυξης. Ένας άλλος λόγος-κίνητρο για market-seeking FDI μπορεί να αποτελέσει η μεταφορά δραστηριοτήτων στο εξωτερικό, των βασικών και μεγάλων προμηθευτών μας ή ακόμα και των πελατών προκειμένου να διατηρήσει την κερδοφορία της η επιχείρηση. Τέλος, ένας σταδιακά αυξανόμενος λόγος για την μεταφορά της παραγωγής σε άλλη χώρα με γνώμονα την αγορά και τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της και ο οποίος ενσωματώνεται όλο και περισσότερο στις στρατηγικές των Μμε όσον αφορά τις ΑΞΕ, εμφανίζεται η ανάγκη για φυσική παρουσία στις αναπτυσσόμενες αγορές, η οποία εν τέλει "επιβάλλεται" από τις εκεί υπάρχουσες επιχειρήσεις (Dunning 1993, 58-59).

2.4.3 EFFICIENCY SEEKERS FDI

Ο ρόλος των προσηλωμένων στην αποδοτικότητα ΑΞΕ είναι να ορθολογικοποιήσουν και να εκλογικεύσουν τις ήδη υπάρχουσες και πραχθείσες επενδύσεις και οι οποίες μπορεί να αναφέρονται στις δύο προηγούμενες κατηγορίες κινήτρων. Με την πραγμάτωση των Efficiency FDI, δύνανται να ωφεληθούν σημαντικά από την δημιουργία οικονομίων κλίμακας και το αντιστάθμισμα του ρίσκου μέσα από την κοινή λογική της διασποράς των δραστηριοτήτων. Επιπροσθέτως, τείνουν να εκμεταλλευτούν στο έπακρο τις διάφορες καταστάσεις, κουλτούρα, οργανισμούς και άλλα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά της προκείμενης αγοράς. Οι FDI με επίκεντρο την αποδοτικότητα, μπορούν επίσης να υποκινηθούν από χώρες με παρόμοια δομή

οικονομίας και κατά κεφαλήν εισοδήματος, εκμεταλλευόμενες τις οικονομίες κλίμακος και σκοπού (Dunning 1993, 59).

Ακολουθώντας τον Wilska (2002, 41), τα κύρια «θέλγητρα» για αυτού του τύπου των επενδύσεων είναι τα χαμηλά εργασιακά κόστη και τα κίνητρα, κυρίως φορολογικά, από την κυβέρνηση ενώ το εξειδικευμένο και το λιγότερο ακριβό εργατικό δυναμικό ή τα φθηνότερα περυσιακά στοιχεία (ενεργητικό) και υποδομές, μπορούν να προσφέρουν στις ξένες εταιρείες την δυνατότητα να αυξήσουν την αποδοτικότητα τους (EBRD 2003c, 92).

2.4.4 STRATEGIC ASSET OR CAPABILITY SEEKERS FDI

Η συγκεκριμένη κατηγορία επενδυτών έχει την τάση να εξαγοράζει περυσιακά στοιχεία ξένων εταιρειών με απώτερο σκοπό και στόχο να προάγει ή να διατηρήσει το δικό της επίπεδο ανταγωνιστικότητας. Αυτό μπορεί να γίνει μέρος μίας ενοποιημένης διεθνούς στρατηγικής ή το πρώτο βήμα ενός επενδυτή που στοχεύει να αποκτήσει στρατηγικό και ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε ξένες αγορές. Το κύριο κίνητρο είναι να αυξήσει την αξία του ενεργητικού του ήδη υπάρχοντος χαρτοφυλακίου. Το τελευταίο επιτυγχάνεται με το ν' αποκτούν τα περυσιακά στοιχεία ξένων εταιρειών τα οποία παίρνουν την μορφή είτε να διατηρήσουν είτε να ενδυναμώσουν την ανταγωνιστική θέση του επενδυτή ή να αποδυναμώσουν την αντίστοιχη των ανταγωνιστών (Dunning 1993, 60). Οι στρατηγικοί στόχοι για FDI μπορεί να περιλαμβάνουν, ανάμεσα σε άλλα πράγματα, επιδίωξη κυριαρχίας στην αγορά και εγκαθίδρυση στρατηγικών συμμαχιών (Marinova & Marinov 2003a, 2). Η εταιρεία επικεντρώνεται στο να προστατεύσει ή να επεκτείνει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της με το να αποκτά περυσιακά στοιχεία ή να υπεισέρχεται σε συνεργασία με ξένη επιχείρηση. Ο ολοένα και αυξανόμενος αριθμός συγχωνεύσεων και εξαγορών μπορεί να αντιληφθεί ως μία αναπόδραστη συνέπεια της αύξησης των επενδύσεων αυτής της ομάδας επενδυτών (Wilska 2002, 41).

Table: Growth in real GDP in Balkan countries, EU-27 and the euro area

	2005	2006	2007	2008	2009
Albania	5,7	5,5	6,2	6,9	1,2
Bulgaria	6,2	6,3	6,2	6,0	-3,0
FYR Macedonia	4,1	4,0	5,9	5,0	-1,3
Romania	4,2	7,9	6,0	7,1	-4,0
Serbia	6,3	5,5	6,9	5,4	-3,0
EU-27 average	2.0	3.1	2.9	0.9	-4.0 (f)
Euro area	1.7	2.9	2.7	0.7	-4.0 (f)

Source: own elaboration of EBRD [economic statistics and forecasts] and Eurostat

2.5 ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΓΙΑ FDI ΣΕ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ

Οι αναδυόμενες οικονομίες λαμβάνουν ένα μεγάλο μέρος της πίτας των FDI ως αποτέλεσμα των παγκόσμιων στρατηγικών των πολυεθνικών εταιρειών, με τις οποίες σκοπεύουν να εκμεταλλευτούν τις διάφορες επιχειρηματικές ευκαιρίες. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις είναι εξίσου σημαντικές για τις αναπτυσσόμενες οικονομίες χωρών. Από την άλλη μεριά αυτού του τύπου οι χώρες, προσφέρουν μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για πολυεθνικές εταιρείες και ειδικά σε αυτές που συνεχώς επιδιώκουν αξιοσημείωτη ανάπτυξη. Οι Estrin & Meyer (2004) έχουν επισημάνει μερικούς παράγοντες που επηρεάζουν τις επενδύσεις στις αναδυόμενες αγορές.

Σύμφωνα με τους παραπάνω μελετητές Estrin & Meyer (2004,1-3), πολλοί είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τις ροές των FDI σε αυτές τις αγορές. Οι επενδυτές έλκονται συνήθως από μία μεγάλη και αναπτυσσόμενη αγορά και από φυσικά/οικοδομημένα περιουσιακά στοιχεία, όπως πρώτες ύλες και φθηνό εργατικό δυναμικό. Εν συνεχεία, ένας άλλος παράγοντας-κίνητρο είναι το ισχύον θεσμικό πλαίσιο της χώρας, ήτοι ο αριθμός των εισροών ξένων επενδύσεων είναι άρρηκτα συνυφασμένος από τους αντίστοιχους νόμους και νόρμες για ξένες επενδύσεις. Το θεσμικό περιβάλλον είναι συνήθως μία «πρόκληση» για τον υποψήφιο επενδυτή λόγω της εγγενούς συνήθως αδυναμίας του εν συγκρίσει με αναπτυγμένες οικονομίες. Το νομικό πλαίσιο επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την λειτουργία της εταιρείας καθώς επίσης και οι πολιτική ανταγωνισμού, το κανονιστικό πλαίσιο, η φορολογία των επιχειρήσεων και τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, τείνουν να είναι λιγότερο αναπτυγμένα και περιοριστικά από την χώρα που εδρεύει η μητρική εταιρεία (Estrin & Meyer 2004,1-3).

Οι ΑΞΕ, ειδικά σε αναπτυσσόμενες χώρες, *ενέχουν αρκετούς κινδύνους*. Τοιούτω λόγω, οι εν δυνάμει επενδυτές σε αυτές τις οικονομίες, λαμβάνουν υπ' όψιν πολλούς παράγοντες προτού προβούν στην λήψη της αντίστοιχης απόφασης, μερικοί από τους οποίους ισχύουν στην εγχώρια αγορά που ήδη δραστηριοποιούνται.

$$\sigma = \left[\frac{\sum_{i=1}^n (R_{it} - E(R_{it}))^2}{n-1} \right]^{1/2} \quad \sigma = \left[\sum_{i=1}^n P_i (R_{it} - E(R_{it}))^2 \right]^{1/2}$$

Σύμφωνα με τους Nowak & Steagal (2003, 60-61), αυτοί περιλαμβάνουν το εργατικό δυναμικό και την παραγωγικότητά του, τις δεξιότητες και το μορφωτικό του επίπεδο και σε γενικότερο βαθμό το κόστος προϊόντος ανά μονάδα, το οποίο και αυτό με την σειρά του εμπεριέχει, το κανονιστικό πλαίσιο, το κόστος των πρώτων υλών και την αξιοπιστία των εισαγωγών όσον αφορά την ηλεκτρική ενέργεια και τους φόρους. Επιπροσθέτως σε αυτά οι Nowak & Steagal (2003, 61-62) προτείνουν επιπλέον μεταβλητές που πρέπει τυγχάνουν της προσοχής στην πραγματοποίηση FDI. Ανάμεσα σε αυτούς κύριο μερίδιο καταλαμβάνει η *πολιτική σταθερότητα της χώρας*. Το συγκεκριμένο αναφέρεται στην εκάστοτε κυβέρνηση και στις πολιτικές που ασκεί σε σχέση με την «εισαγωγή» ξένων επενδύσεων, δηλαδή το κατά πόσο είναι φιλική η εφαρμοζόμενη πολιτική της απέναντι στην υποψήφια για επένδυση χώρα. Ένας άλλος, εξίσου σημαντικός παράγοντας, εμφανίζεται ο *συναλλαγματικός κίνδυνος*. Ο τρίτος λόγος είναι η προσβασιμότητα στις αγορές.

Οι Marinova & Marinov (2003b, 98-99) μελέτησαν τα κίνητρα του επενδυτή για να επενδύσει σε CEE χώρες και σύμφωνα με αυτή, οι επενδυτές βρίσκοντας την ευκαιρία σε αυτές τις χώρες να οικοδομήσουν μία ισχυρή θέση στην αγορά ως το πιο σημαντικό κίνητρο προς επένδυση. Το τελευταίο συνεπάγεται ότι οι επενδυτές διαβλέπουν την δυναμική αυτής της περιοχής μακροπρόθεσμα και δεν επενδύουν εκεί με αποκλειστικό γνώμονα το βραχυχρόνιο κέρδος. Οι Marinova & Marinov (2003b, 101) προσθέτουν επίσης ότι τα κίνητρα είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένα από τους ίδιους τους επενδυτές στη Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Οι εν λόγω χώρες, ενέχουν σε μεγάλο βαθμό το στοιχείο της προβλεπόμενης ανάπτυξης και επέκτασης και μπορούν επίσης να προσφέρουν ευκαιρίες με την δημιουργία νέων τμημάτων καταναλωτικού κοινού καθώς τα επίπεδα της ζήτησης θα αυξάνονται (Marinova & Marinov 2003b, 101). Ένα κίνητρο, εφάμιλλο με τα προαναφερθέντα, για επένδυση στις αναπτυσσόμενες οικονομίες και αγορές παρουσιάζεται το χαμηλό εργασιακό κόστος των εκπαιδευμένων και ικανών εργαζομένων που μπορούν να βρουν. Ο πληθυσμός σε αυτές τις χώρες διαθέτει υψηλό μορφωτικό επίπεδο αλλά και υψηλή τεχνική κατάρτιση, πράγμα που εκτιμάται σε μεγάλο βαθμό από τους επενδυτές. Μαζί με το χαμηλό εργασιακό κόστος το οποίο είναι συνέπεια της γενικότερης οικονομικής κατάστασης που επικρατεί στην χώρα και του χαμηλού βιοτικού επιπέδου, η εργατική «δεξαμενή δύναται επίσης να προσφέρει χαμηλό κόστος παραγωγής (Marinova & Marinov 2003b, 101).

Σύμφωνα με έρευνα της Ernst&Young (2004) τα κίνητρα του επενδυτή για απ'ευθείας επενδύσεις συνήθως συνδέονται είτε με την νέα και δυναμικά αναπτυσσόμενη αγορά είτε με μείωση του κόστους παραγωγής. Αυτές οι χώρες παρουσιάζονται ελκυστικές και από τις δύο πλευρές, αντιπροσωπεύοντας μία νέα και διαρκώς μεγεθυνόμενη αγορά με χαμηλότερα πάγια κόστη για τις επιχειρήσεις εν συγκρίσει με παλιότερες και φτωχότερες χώρες της ΕΕ.

Table IV FDI inflows in the Balkan region

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Total
Albania	-	-	20	58	53	70	90	48	45	41	(100)	425
Bulgaria	4	56	42	40	105	90	109	505	537	819	(975)	3,282
Romania	-	40	77	94	341	419	263	1,215	2,031	1,041	(998)	6,519
FYROM	-	-	-	-	24	9	11	16	118	30	(160)	208
Yugoslavia (FRY)							-	740	113	112	(-)	965
Total FDI inflows in the above five countries of the Balkan region												11,399
Bosnia and Herzegovina					-	-	-	-	100	90	117	307
Croatia	-	-	16	120	117	115	506	530	898	1,408	1,000	4,710
Slovenia	4	65	111	113	128	177	194	375	248	181	181	1,777
Total FDI inflows in the above eight countries of the Balkan region												18,193

Source: IMF, National balance of payments statistics

2.6 ΣΥΝΔΥΑΣΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Σύμφωνα με τον Dunning (1998), η βιβλιογραφία πάνω στις γεωγραφικές προτιμήσεις των άμεσων επενδυτών επισημαίνει ότι οι αποφάσεις για ΑΞΕ που βασίζονται πάνω στην τοποθεσία, δεν εξαρτώνται πολύ με το πλαίσιο και τον τύπο των δραστηριοτήτων της ίδιας της εταιρείας, αλλά περισσότερο από τα κίνητρα που προσφέρει η χώρα για επένδυση και το κατά πόσο είναι μία νέα επένδυση ή μία συνέχεια προηγούμενης. Οι δύο πρώτοι τύποι επενδυτών (market seekers & natural resource seekers) θέλγονται κυρίως από διαφορετικά είδη κινήτρων. Ο Dunning (1998), επίσης αναφέρει ότι μία από τις σημαντικότερες αλλαγές στα κίνητρα για ΑΞΕ τις τελευταίες δεκαετίες έχει υπάρξει η γρήγορη αύξηση των στοχευμένων asset-seeking FDI καθώς σκοπεύουν προς την προστασία και μεγένθυση των ιδιοκτησιακών τους πλεονεκτημάτων με την πρόσκτηση νέων περιουσιακών στοιχείων ή με την εγκαθύδριση στρατηγικών συμμαχιών με ξένες εταιρείες.

Ακολουθεί συγκεντρωτικός πίνακας κινήτρων όπως αναλύθηκαν στις ενότητες από 2.4.1 έως 2.4.4. Τέλος άλλες μεταβλητές όπως το μέγεθος της εταιρείας, ο βαθμός διεθνοποίησης της, η χώρα προέλευσης, ο προορισμός και η παραγωγή διαδραματίζουν επίσης ρόλο αλλά σε μικρότερο βαθμό. Dunning (1998)

Πίνακας   Μεταβλητές που επηρεάζουν την τοποθεσία των FDI

Κίνητρα για FDI	Παράγοντες που σχετίζονται με την τοποθεσία ως κίνητρο
Resource Seeking motives	<ol style="list-style-type: none"> 1. Διαθεσιμότητα, τιμή και ποιότητα των φυσικών πόρων, τοπικές δυνατότητες για αναβάθμιση της ποιότητας των, 2. Υποδομές για την δυνατότητα εκμετάλλευσης των πόρων και την εξαγωγή των προϊόντων 3. Κυβερνητικοί περιορισμοί σχετικά με τις FDI και/ή παρακράτηση μερίσματος 4. Φορολογικά κίνητρα 5. Διαθεσιμότητα των εγχώριων δυνάμεων για μεταλαμπάδευση τεχνογνωσίας και από κοινού εκμετάλλευση πόρων

<p>Market seeking motives</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Κυρίως οι μεγάλες και αναπτυγμένες εγχώριες αγορές και οι γειτονικές γεωγραφικά περιοχές 2.Διαθεσιμότητα και κόστος ικανού και επαγγελματικού εργατικού δυναμικού 3.Παρουσία και βαθμός ανταγωνιστικότητας συσχετιζόμενων εταιρειών 4.Ποιότητα των εθνικών και τοπικών υποδομών και θεσμικές αρμοδιότητες 5.Μακροοικονομικές και διαθρωτικές πολιτικές προγραμματισμένες από την κυβέρνηση 6.Προωθητικές ενέργειες από τοπικούς οργανισμούς ανάπτυξης
<p>Efficiency-seeking motives</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Ο μεγάλος όγκος παραγωγής σε εξάρτηση με το κόστος 2.Ελευθερία συναλλαγών στο διεθνές εμπόριο 3.Ύπαρξη ειδικών ζωνών παραγωγής και συναλλαγών 4.Κίνητρα επένδυσης 5.Αυξημένος κυβερνητικός παρεμβατικός ρόλος στην πρόληψη ή αφαίρεση εμποδίων στις επιχειρηματικές δραστηριότητες και διευκόλυνση στην αναβάθμιση του εργατικού δυναμικού με την δημιουργία κατάλληλων εκπαιδευτικών και επιμορφωτικών ιδρυμάτων 6.Διαθεσιμότητα ειδικών χωρικών συμπλεγμάτων που ενθαρρύνουν την συνεργασία ανάμεσα στις εταιρείες
<p>Strategic-asset seeking motives</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1.Θεσμικοί και άλλες μεταβλητές που καθορίζουν τον βαθμό ευκολίας ή δυσκολίας απόκτησης περουσιακών ενεργητικών από ξένες εταιρείες 2.Η αυξανόμενη γεωγραφική διασπορά των στοιχείων που σχετίζονται με την γνώση και η ανάγκη των εταιρειών να αξιοποιήσουν αυτά τα στοιχεία από ξένες τοποθεσίες αυξάνουν την σημασία αυτών των κινήτρων 3.Οι προσφερόμενες ευκαιρίες σε αντάλλαγμα της τοπικής γνώσης, ιδεών και διαδραστικής μάθησης 4.Πρόσβαση σε διάφορες κουλτούρες-νοοτροπίες, ιδρύματα και συστήματα καθώς επίσης και στην διαφορετικότητα της ζήτησης και των προτιμήσεων των καταναλωτών

Σύμφωνα με τον Dunning (1998), οι παράγοντες στον παραπάνω πίνακα αντανακλούν τέσσερις κύριες εξελίξεις που αφορούν και επηρεάζουν τα τωρινά κίνητρα FDI. Εν πρώτοις, η μείωση του κόστους συναλλαγής (αγοραπωλησία), έχει οδηγήσει σε πιο επιθετικές market-seeking FDI και προώθησε τον διεθνή διαχωρισμό της εργασίας. Έχει επίσης ευνοήσει τους χωρικούς διαχωρισμούς των εταιρειών με παρόμοιο αντικείμενο δραστηριοτήτων έτσι ώστε οι εταιρείες να επωφελούνται από την παρουσία άλλων εταιρειών και να έχουν πρόσβαση σε τοπικές εγκαταστάσεις, κοινά κέντρα εξυπηρέτησης, δίκτυα διανομής και εξειδικευμένα πρότυπα ζήτησης. Εν δεύτεροις, τα συμπληρωματικά περιουσιακά στοιχεία και οι δυνατότητες που βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος από εταιρείες που αναζητούν την προστιθέμενη αξία στα στρατηγικά τους πλεονεκτήματα αυξάνονται έχοντας ως βάση την γνώση, γεγονός κομβικής σημασίας ιδίως όταν πρόκειται για συνεργατικό μοντέλο (affiliate model). Το τρίτο θέμα κατά σειρά συσχετίζεται με την αυξανόμενη σημασία των στρατηγικών κινήτρων όπου αλλάζει το επίκεντρο των τοπικών αναγκών από τη πρόσβαση στην αγορά ή των τοπικών πόρων στην πρόσβαση στην τεχνογνωσία και την απόκτηση εμπειρίας. Τέταρτον, ο Dunning (1998) υποδηλώνει ότι πολλές από τις πιο πρόσφατες FDI σε αναπτυσσόμενες χώρες μπορούν να εξηγηθούν και να δικαιολογηθούν ως market-seeking κίνητρα ή ως την κραταιά επιθυμία για χαμηλά εργατικά κόστη και φυσικούς πόρους.

Ο Dunning (1998) τονίζει εμφατικά επίσης ότι η σημασία της τοποθεσίας ως μίας μεταβλητής που επηρεάζει σημαντικά την διεθνή ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης, θα έπρεπε να ειδωθεί με την δέουσα προσοχή. Η επιλογή της κατάλληλης τοποθεσίας μπορεί να θεωρηθεί και ως απόκτηση ισχυρού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος και επηρεάζει επίσης τους τρόπους με τους οποίους η εταιρεία εκμεταλλεύεται και αναπτύσσει τα ήδη υπάρχοντα πλεονεκτήματα της. Η σταδιακή γεωγραφική διασπορά των περιουσιακών στοιχείων και η ανάπτυξη της διεθνοποίησης μέσω της εμβάθυνσης και διεύρυνσης της διασυνοριακής αξιακής αλυσίδας οδηγεί στην αυξανόμενη σημασία της δομής και του περιεχομένου των χαρτοφυλακίων της τοποθεσίας. Αξιοποιώντας νεοαποκτειθέντα συγκριτικά πλεονεκτήματα και βρίσκοντας διόδους για ανάπτυξη περισσότερο αποτελεσματική για τα ήδη υπάρχοντα assets, η εταιρεία αποκτά εν συνόλω ένα ισχυρό ανταγωνιστικό και στρατηγικό πλεονέκτημα.

Επιπροσθέτως ο Wilska (2002) επισημαίνει πως ,οι προσδιοριστικοί παράγοντες της χώρας όπου εδρεύει η μητρική χώρα, τους οποίους έχει μελετήσει , συνδέονται στενά με τα ιδιαίτερα κίνητρα της εκάστοτε στρατηγικής της εταιρείας. Επίσης τονίζει ότι, πρέπει να συμπεριληφθούν και άλλοι παράγοντες στο κάδρο της σκέψης για την χάραξη της στρατηγικής πριν την λήψη της απόφασης για FDI, εκτός από το πρωταρχικό και κύριο κίνητρο για την επένδυση. Όταν τα κίνητρα είναι προσανατολισμένα στην αγορά (market-seeking) τότε καθίσταται σχεδόν απαραίτητη η σαφής γνώση από μεριάς της διοίκησης της εταιρείας σχετικά με την εγκατάσταση παραγωγής και ποιά θα είναι η κύρια προέλευση των πρώτων υλών που θα χρησιμοποιηθούν καθώς και τα ενδιάμεσα αγαθά. Η συμπερίληψη της παραγωγής είναι εξίσου σημαντική, όταν οι επενδύσεις γίνονται με βάση την αναζήτηση φυσικών πόρων και όταν είναι γνωστός ο προορισμός της πώλησης των τελικών προϊόντων.

Τα κυρίαρχα κίνητρα ή οι κινητήριες δυνάμεις των εταιρειών που έτυχαν μελέτης υπό τον Wilska ήταν είτε επικεντρωμένες στην παραγωγή είτε στην υποψήφια αγορά. Ο πιο αποφασιστικός παράγων των market-seekers ήταν το μέγεθος της αγοράς και οι προοπτικές ανάπτυξης της συγκεκριμένης αγοράς. Οι υποδομές διεθνών μεταφορών και τα δίκτυα διανομής δεν θεωρήθηκαν σημαντικά στην διαδικασία επιλογής της χώρας αλλά επηρέασαν στην επιλογή της περιοχής στην υποψήφια προς επένδυση χώρα. Από την άλλη πλευρά το εργασιακό status quo επηρέασε βαθύτατα τους επενδυτές που κινούνται με βασικό γνώμονα την αποδοτικότητα (efficiency-seekers). Οι φυσικοί πόροι κρίθηκαν σημαντικοί, ακόμα και σε κάποιες εταιρείες που δεν τους είχαν σαν πρωταρχικό τους στόχο στην επένδυση. Η γη, το κεφάλαιο ή παραγωγή σε συσχέτιση με τις υποδομές, δεν έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην επιλογή της χώρας. Τουναντίον, οι διασυνδέσεις και ο ανταγωνισμός διαδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλο στις επενδυτικές αποφάσεις Wilska (2002 165-167).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΟΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια είναι πολύ χαρακτηριστικό το γεγονός ότι οι περισσότερες οικονομίες των Βαλκανίων, Βαλκανικών χωρών, έχουν βιώσει μια άνευ προηγουμένου διαδικασία κρίσης και στη συνέχεια μετασχηματισμού και τέλος την έναρξη της διαδικασίας μιας σταδιακής ανάπτυξης. Οι πολύ καλά μελετημένες επιπτώσεις που είχε αυτή η διαδικασία σε εθνικό επίπεδο, σε όλες τις πτυχές της ζωής και οργάνωση, όπως τη διακυβέρνηση, τη δημογραφία, την κοινωνική οργάνωση και την οικονομία, έρχονται να συνδυαστούν χρονικά με μία εξίσου σημαντική, αλλά πολύ λιγότερο μελετημένη, διαδικασία μετασχηματισμού η οποία έχει συμβεί σε σχέση με τη χωρική οργάνωση των οικονομιών αυτών. Η διπλή λοιπόν αυτή διαδικασία της μετάβασης και η σταδιακή ένταξη των χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, άλλαξε ριζικά τη χωρική οργάνωση της οικονομία, οδηγώντας σε συνδυασμό με την οικονομική ύφεση, στην αύξηση των ανισοτήτων και την πόλωση. Άρχισε να παρατηρείται σταδιακά μια τεράστια συγκέντρωση των ανθρώπινων υλικών καθώς και του κεφαλαίου στα μεγάλα αστικά κέντρα, σε συνδυασμό με μια ευρύτερη τάση αποβιομηχάνισης της περιφέρειας και την κατάρρευση του « χώρου των επιχειρήσεων, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται πολύ σημαντικά προβλήματα στην τοπική ανάπτυξη καθώς και τη χωρική συνοχή. Κάτω από τις συνθήκες της απουσία μιας ισχυρής παράδοσης για περιφερειακή και τοπική πολιτική η οποία να οδηγεί στην ανάπτυξη και κάτω από τις πιέσεις που προέρχονται από τις προϋποθέσεις που θέτει η Ευρωπαϊκή Ένωση και παράλληλα η επείγουσα ανάγκη για την εθνική οικονομική ανάπτυξη, οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση των θεμάτων της βιώσιμης ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής σε τοπική, αστική και περιφερειακή κλίμακα θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν στην καλύτερη περίπτωση περιορισμένη.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να πούμε ότι οι περιορισμένες προσπάθειες για την αντιμετώπιση όλων των παραπάνω προβλημάτων, συγκεντρώνονται ως προς το μεγαλύτερο μέρος τους, στις παραδοσιακές έννοιες της περιφερειακής ανάπτυξης που σχετίζονται με παροχή υποδομών και αναδιανεμητικών μεταφορών (Petraikos 2002,

Hughes et al, 2004, Monastiriotis 2008, Bartlett, 2008). Όπως ήταν μάλλον φυσικό, λίγη προσοχή έχει καταβληθεί για τις ιδέες και τις έννοιες που απορρέουν από την σχετικά πρόσφατη συνεισφορά στη βιβλιογραφία της τοπικής και της βιώσιμης ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένων των εννοιών των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων, την τοπική γνώση, τον τοπικισμό, και τη λειτουργική χωρική συνδεσιμότητα. Τέτοιες έννοιες, οι οποίες αναπτύσσονται αποτελεσματικά για την αντιμετώπιση των αναπτυξιακών ζητημάτων σε άλλες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στις λιγότερο εύπορες περιοχές της Ευρώπης του «βορρά», μπορούν να είναι πολύ πιο ενδιαφέρουσες στην περίπτωση των προβληματικών περιοχών και των περιφερειακών οικονομιών των Βαλκανίων, όπου οι πιέσεις των διαπεριφερειακών χωρών, ο μεγάλος ανταγωνισμός και οι προκλήσεις της οικονομικής πώλωσης είναι πολύ πιο άμεσες.

Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με την ομολογουμένως πρόωρη αλλά παράλληλα εκτεταμένη συζήτηση σχετικά με τη συνάφεια των σύγχρονων αντιλήψεων της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης για το Βαλκανικές χώρες. Σημείο αφετηρίας μας είναι η μοναδικότητα των προκλήσεων με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπη η συγκεκριμένη περιοχή, οι οποίες αφορούν κυρίως τις διεργασίες που λαμβάνουν χώρα εκεί καθώς και τις πολιτικές επιλογές που αντιμετωπίζει η εκάστοτε χώρα της περιοχής, ειδικότερα όταν καλείται να επιλέξει την τοπική της αναπτυξιακή στρατηγική. Από τη μία πλευρά, η διαδικασία της μετάβασης είναι σημαντικά πιο περίπλοκη και δυσκίνητη στα Βαλκάνια από ό, τι σε άλλα μέρη της Ευρώπης. Η πολυπλοκότητα, για παράδειγμα, των πολέμων στην πρώην Γιουγκοσλαβία και της οικοδόμησης του κράτους οδήγησε σε μια πολύπλευρη, καθυστερημένη και αρκετά «μακρινή» διαδικασία μετάβασης (Kuzio 2001, Monastiriotis & Petrakos 2008) - η οποία έχει γίνει ακόμη πιο περίπλοκη κάτω από τις πιέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις δράσεις για περιφερειακή υπερεθνική σύνδεση ότι η οποία έχει ζητήσει. Η διαδικασία της διαφοροποιημένης ολοκλήρωσης, που λαμβάνει χώρα στην περιοχή (Economides 2008) έχει κάνει τη μετατροπή των τοπικών οικονομιών πιο επώδυνη και πιο αργή και έχει ανοίξει το δρόμο για ανταγωνισμούς, εμποδίζοντας έτσι τις πολύ βασικές αρχές της περιφερειακής συνεργασίας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλα αυτά συμβαίνουν σε ένα σχετικό κενό μιας ιστορικής παράδοσης που αφορά την περιφερειακή πολιτική και σε μια γενική προσοχή κατά του τοπικισμού, που είναι φυσικά αντιληπτό να προσφέρει δυνατότητες για αποσχιστικές αξιώσεις. Από την άλλη πλευρά, αυτά τα εγγενή προβλήματα στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη μιας

επιτυχημένης, σε τοπικό επίπεδο, στρατηγικής για την ανάπτυξη έρχονται να προστεθούν στις υπάρχουσες ερωτήσεις σχετικά με τη χρησιμότητα της περιφερειακής πολιτικής γενικότερα, στο πλαίσιο της σχετικής υπανάπτυξης, όπου οι περιφερειακές μεταφορές ενδέχεται να παρεμποδίσουν την εθνική ανάπτυξη και οι δυνατότητες που υπάρχουν τοπικά μπορεί να είναι ανεπαρκείς για να αντέξουν στις απαιτήσεις των παραδοσιακών μοντέλων εγχώριας ανάπτυξης.

Για να μπορέσουν να αντιμετωπιστούν όλα αυτά τα ζητήματα, πρέπει πρώτα αναθεωρήσουμε εν συντομία τα πρότυπα της ανισότητας, της καθυστέρησης και της πόλωσης στα Βαλκάνια μετά τη μετάβαση. Εξετάζουμε στη συνέχεια την καταλληλότητα και την αποτελεσματικότητα των παραδοσιακών εθνικών και περιφερειακών πολιτικών και παρεμβάσεων και διερευνούμε τις εναλλακτικές στρατηγικές και πολιτικές για την τοπική οικονομική ανάπτυξη. Με τον τρόπο αυτό, ρωτάμε τι ακριβώς συνεπάγονται έννοιες όπως νέος τοπικισμός, πολυκεντρικότητα, τοπική ιδιαιτερότητα, κλπ., για τη χωρική συνοχή και την τοπική οικονομική ανάπτυξη στα Βαλκάνια; Πως είναι η χωρική δομή των Βαλκανίων και πώς η διπλή μετάβαση περιορίζει τη σημασία και την εφαρμογή αυτών των εννοιών; Τέλος, ποια είναι η πορεία προς τα εμπρός από την πλευρά των συστάσεων πολιτικών για την τοπική οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή;

Πηγή Γενική Γραμματεία Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων και Αναπτυξιακής Συνεργασίας }
Υπουργείο Εξωτερικών(2010)

3.2 ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

Παρά τις διαφορές τους, όσον αφορά το μέγεθος, το στάδιο των σχέσεων με την Ευρωπαϊκή Ένωση, το βαθμό διεθνοποίησης και το επίπεδο της ανάπτυξης, σχεδόν όλες οι μεταβατικές χώρες των Βαλκανίων αντιμετωπίζουν μια σειρά από κοινά χαρακτηριστικά σε σχέση με τα χωρικά και περιφερειακά προβλήματα τους. Όλες οι χώρες έχουν δει μια αξιοσημείωτη διαδικασία της χωρικής πόλωσης και την ενίσχυση της υπεροχής των μητροπόλεων. Αυτό αποδεικνύεται από την πολύ απότομη τάξη μεγέθους που χαρακτηρίζουν τη χωρική κατανομή του πληθυσμού τους, με τις πρωτεύουσες να είναι συχνά τρεις ή ακόμα και πέντε φορές μεγαλύτερες σε πληθυσμό από τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη (Petrakos et al, 2005, Arvanitides & Petrakos 2008), αλλά κυρίως από το πιο σημαντικό στοιχείο, το οποίο είναι η οικονομική ανισότητα που προκύπτει μεταξύ αυτών των πρωτευουσών και των περιφερειακών πόλεων στο σύνολο των τοπικών ΑΕΠ, η οποία είναι συχνά πολλές φορές μεγαλύτερη από την άποψη του πληθυσμού (Monastiriotis 2008). Για τα μικρότερα κράτη στην περιοχή, αυτό σηματοδοτεί μια σαφώς ανησυχητική εξέλιξη του σχηματισμού της πόλης-κράτους, όπου ολόκληρη η εθνική περιφέρεια εξυπηρετείται σχεδόν αποκλειστικά από το εθνικό κέντρο (Monastiriotis & Petrakos 2008). Στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, η τάση αυτή έχει σε κάποια βαθμό βελτιωθεί, γεγονός που οφείλεται στην ανάπτυξη ενός άλλου είδους διχοτόμησης, δηλαδή στην ανάπτυξη των παραμεθόριων περιοχών που συνορεύουν με πιο αναπτυγμένες Ευρωπαϊκές χώρες. Στα Βαλκάνια οι επιδράσεις αυτές είναι πολύ ασθενέστερες - αν και ακόμα εν μέρει αναγνωρίσιμες.

Τα στοιχεία για τη Βουλγαρία, για παράδειγμα, δείχνουν ότι η χωρική διάχυση είναι αμελητέα (Monastiriotis, 2008), ενώ παρόμοια είναι η εικόνα που λαμβάνεται από πληροφορίες σχετικά με μετακινήσεις σε ολόκληρη την περιοχή καθώς και την παραγωγικότητα που προέρχεται από τις επιχειρήσεις άμεσων ξένων επενδύσεων.

Όπως είναι φανερό λοιπόν, η πολιτική για την τοπική οικονομική ανάπτυξη και τη χωρική συνοχή στην περιοχή αντιμετωπίζει μια σειρά από σημαντικές προκλήσεις. Αυτές αφορούν όχι μόνο τα προβλήματα που περιγράφονται, όπως αυτό της

πόλωσης, της αδύναμης συνδεσιμότητας και των οικονομικών ανισοτήτων, αλλά επίσης και μια σειρά άλλων παραγόντων, τόσο εξωγενών όσο και ενδογενών. Τέτοιοι παράγοντες αφορούν τη χωρική κατανομή των πόρων και τη χωρική κατανομή των κεφαλαίων. Η χωρική συγκέντρωση των άμεσων ξένων επενδύσεων και των εγχώριων επενδύσεων στις πρωτεύουσες μπορεί να είναι εξαιρετικά σημαντική για την ανάπτυξη των οικισμών και κατά συνέπεια και για την εθνική ανάπτυξη, ακόμη και αν αυτό είναι σε βάρος της χωρικής και συνεπώς της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής. Ένας άλλος παράγοντας αφορά το επίπεδο και την ποιότητα των υποδομών, όχι μόνο των σωματικών, αλλά και των ανθρώπινων και κοινωνικών υποδομών. Κάτι τέτοιο είναι σαφώς σημαντικό αλλά ταυτόχρονα αρκετά δαπανηρό. Ίσως είναι πιο σημαντικό να αναπτυχθούν σε τοπικό επίπεδο οι δεξιότητες, δηλαδή το ανθρώπινο κεφάλαιο και οι συμπεριφορές, δηλαδή η επιχειρηματικότητα, που μπορεί να υποστηρίξουν την ανάπτυξη των κεντρομόλων δυνάμεων και τη διάχυση του φωτός που προέρχονται από τους αναπτυσσόμενους οικισμούς στα μητροπολιτικά κέντρα. Για αυτό, ένας τρίτος παράγοντας είναι σαφώς σημαντικός και αυτός είναι η συνεκτική και αποτελεσματική μορφή διακυβέρνησης, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε κεντρικό επίπεδο. Τα πρότυπα της αποκέντρωσης που έχουν επικρατήσει, εν μέρει ως απάντηση στις πιέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχουν συχνά οδηγήσει σε τοπικές αντιθέσεις και αντιπαραγωγικό ανταγωνισμό (Brusis 2002, Hughes, et al 2004), ενώ η διοικητική διαίρεση του χώρου, έχει μικρή ομοιότητα με την οικονομική διαίρεση του χώρου και τις βασικές οικονομικές γεωγραφίες της κάθε χώρας. Δεδομένης της απόστασης από τις μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές, οι παράγοντες αυτοί δρουν για την ενίσχυση της οικονομικής και περιφερειακής δυαδικότητας και της υπανάπτυξης που χαρακτηρίζει αποτελεσματικά το σύνολο του οικονομικού χώρου στα Βαλκάνια. (Monastiriotis & Alegria, 2009).

Εν ολίγοις, η ανάπτυξη μιας συνεκτικής και αποτελεσματικής περιφερειακής πολιτικής στην περιοχή αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις και προβλήματα. Τα προβλήματα της πόλωσης και της υπανάπτυξη είναι οξεία, αλλά οι πολιτικές απαντήσεις περιορίζονται σε μεγάλο βαθμό και από τις δύο εσωτερικές αδυναμίες αλλά και από άλλους εξωτερικούς περιορισμούς. Οι διεργασίες της μετάβασης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μπορεί να φαίνεται ότι είναι υποστηρικτικές για το σχεδιασμό των νέων πολιτικών, αλλά σε μεγάλο βαθμό περιορίζουν τη δυνατότητα της πολιτικής να δώσει προτεραιότητα στην περιφερειακή σύγκλιση, καθώς και στη

βάση και στην κλίμακα στην οποία ο σχεδιασμός και η εφαρμογή των πολιτικών μπορούν να εφαρμοστούν. Η διαδικασία της μετάβασης ευνοεί την συγκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας και τη συγκέντρωση της πολιτικής εξουσίας, ενώ ωθεί προς μια προτεραιότητα τους εθνικούς στόχους εις βάρος της περιφερειακής σύγκλισης. Η διαδικασία της ευρωπαϊκής ένωσης ωθεί από τη μία πλευρά προς την υιοθέτηση ενός μοντέλου πολιτικής που είναι ξένο προς το πλαίσιο των Βαλκανίων και τις τοπικές αναπτυξιακές ανάγκες και ικανότητες, ενώ από την άλλη πλευρά υποτάσσει περαιτέρω τους περιφερειακούς αναπτυξιακούς στόχους στους εθνικούς στόχους για την διεθνοποίηση και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Διαρθρωτικές αδυναμίες είναι επίσης παρούσες, όπως το αδύναμο ανθρώπινο και οικονομικό κεφάλαιο και η περιορισμένη κοινωνικο-πολιτιστική υποδομή που σχετίζεται με την επιχειρηματικότητα. Ομοίως η αδύναμη δημόσια διοίκηση και οικονομικές δυνατότητες, η παράδοση της κρατικιστικής διαφθοράς, οι πελατειακές σχέσεις και η απουσία μιας παράδοσης για την περιφερειακή πολιτική, συνδυάζονται σε πολλές περιπτώσεις με την αποστροφή από την κεντρική διοίκηση να τοπικισμό. Παρακάτω θα εξετάσουμε συνοπτικά πρώτα το εύρος των εννοιών και των εργαλείων πολιτικής που θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη και στη συνέχεια, το πώς αυτά σχετίζονται με το ιδιαιτερότητες και τους περιορισμούς του πλαισίου των Βαλκανίων.

Πίνακας : Greenfield Επενδυτικά προγράμματα ανά χώρα 2005-2008 (σε αριθμούς)

	2005	2006	2007	2008
Σερβία	42	48	50	51
Αλβανία	12	10	7	13
Βοσνία - Ερζεγοβίνη	15	28	19	24
Βουλγαρία	77	97	110	130
Ρουμανία	112	117	171	235
ΠΓΔΜ	8	10	7	10

Πηγή: Eurostat

3.3 ΕΝΝΟΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Παραδοσιακές θέσεις διαφόρων μελετητών που αφορούν την ανάπτυξη, δίνουν αρκετά μεγάλη έμφαση σε εξωτερικά ερεθίσματα για την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης. Έτσι, οι δημόσιες επενδύσεις και η υποδομή, η οποία υποστηρίζεται από την κεντρική διοίκηση, κίνητρα για την προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων όπως για παράδειγμα οι φορολογικές ελαφρύνσεις και μέτρα για την τόνωση της εξωτερικής ζήτησης όπως για παράδειγμα η τεχνολογική αναβάθμιση ή η διαφήμιση και η προώθηση των εξαγωγών, έχουν αποκτήσει κεντρικό ρόλο για την περιφερειακή ανάπτυξη (Armstrong και Taylor, 2000). Ο κύριος στόχος εδώ είναι η οικονομική δραστηριότητα να κατευθυνθεί στις προβληματικές περιοχές. Αυτό είναι σε μεγάλο βαθμό μια top-down προσέγγιση της πολιτικής, αντανακλώντας την πεποίθηση ότι η περιφερειακή ανάπτυξη είναι η ευθύνη αλλά και ικανότητα του κράτους. Στο πλαίσιο αυτό, οι διάφορες περιοχές είναι με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο, σε άμεσο ανταγωνισμό μεταξύ τους, κυρίως για την απόκτηση των απαραίτητων πόρων. Στο πλαίσιο αυτό, σημαντικά ερωτήματα σχετικά με τη χρησιμότητα της περιφερειακής αυτής πολιτικής μπορεί να έχουν διατυπωθεί, ενώ παράλληλα η ίδια ανησυχία προέρχεται και από άλλες προσεγγίσεις ισορροπίας όπως εκείνες που προέρχονται από το Harris-Todaro μοντέλο της αστικής ανεργίας ή τον Stolper-Samuelson και το θεώρημα της σύγκλισης των τιμών παράγοντας. Κριτικές για την περιφερειακή πολιτική που προέρχεται από αυτές τις λογοτεχνίες εντοπίζουν τις σημαντικές αποτυχίες της πολιτικής που έχει να κάνει με την απώλεια νεκρού βάρους, τα δυσμενή κίνητρα, τις οικονομικές στρεβλώσεις, την εξάρτηση από τη βοήθεια και άλλα παρόμοια.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις ανησυχίες, σε συνδυασμό με την προφανή αναποτελεσματικότητα της πολιτικής να παρέμβει για την αντιμετώπιση χρόνιων περιφερειακών προβλημάτων, μια μεγάλη μπαταρία των νέων εννοιών έχει αναπτυχθεί. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η σχετική βιβλιογραφία έχει δει την εμφάνιση εννοιών όπως «αυτόχθονα ανάπτυξη», «περιφέρειες μάθησης» και, πιο πρόσφατα, «πόλη-περιοχές». Οι θεωρίες των ιθαγενών έχουν στόχο την ανάπτυξη και την ενίσχυση του ενδογενούς δυναμικού, με τον προσδιορισμό των τοπικών

ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, επιδιώκοντας να εκμεταλλευτούν τους τοπικούς πόρους και να δημιουργήσουν συνέργειες μεταξύ των τοπικών φορέων, όπως βιομηχανίες και αγορές και βοηθώντας τις περιφέρειες να αναπτύξουν το δικό τους οικονομικό προφίλ. Η έννοια της «μάθησης περιοχών» δίνει μεγαλύτερη έμφαση στον κοινωνικό ρόλο της εκπαίδευσης και του ανθρώπινου κεφαλαίου, στις συνδέσεις μεταξύ της παραγωγής της γνώσης και της επιχειρηματικής δραστηριότητας (π.χ., μέσω των πανεπιστημιακών κόμβων) και στο ρόλο των τεχνολογιών και επικοινωνιών, της καινοτομίας - και, συνεπώς, της διάδοσης των γνώσεων, της πρόσβασης στη γνώση και τη γνώση μέσω δικτύων, τα οποία βοηθούν να μετατραπεί η αφηρημένη γνώση σε σχετική τοπικά μάθηση.

Πιο πρόσφατα ακόμα, έγινε μια στροφή μακριά από τη μοναδική προσοχή στη γνώση και τη μάθηση σε μια ευρύτερη έμφαση σε θέματα λειτουργικής διασύνδεσης. Ένας βασικός στόχος εδώ είναι η οργανική σύνδεση μεταξύ των πόλεων πυρήνων, δηλαδή των πόλεων που διαθέτουν επαρκές ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και κατά συνέπεια μπορούν να υποστηρίξουν τη λειτουργία τους ως πόλεις ανάπτυξης, και της ενδοχώρα τους. Αυτό πιστεύεται να βοηθήσει στην αντιμετώπιση της ζήτησης και στην προμήθεια ελλείψεων σε πολύ τοπικό επίπεδο, στην αξιοποίηση της συμπληρωματικότητας και στις δυνατότητες που δίνονται σε αστικές περιοχές. Με αυτή την έννοια, περιοχές της πόλης καλύπτουν ολόκληρο το μικρο-σύστημα των αστικών ιεραρχιών και αποσκοπούν στον εντοπισμό, την ενίσχυση και την αξιοποίηση της οικονομικής συμπληρωματικότητας και σε ετερογενείς περιοχές.

Γενικά, θα λέγαμε ότι σύμφωνα με τον Wallis (2002), η έννοια της νέας περιφερειοποίησης μπορεί να οριστεί ως μια ευρεία αναπτυξιακή στρατηγική που δίνει έμφαση στις εσωτερικές κοινωνικές σχέσεις και δίκτυα, καθώς και στη λειτουργία των εξωτερικών συνδέσμων για την προώθηση και τη συνεκτική ανάπτυξη σε όλο το χώρο. Η επιτυχής εφαρμογή αυτής της στρατηγικής περιλαμβάνει μια σειρά από απαραίτητες προϋποθέσεις που πρέπει να τηρούνται. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι (α) οραματισμός και ηγεσία από τους τοπικούς φορείς και διοικήσεις, (β) συγκριτική αξιολόγηση για την επίτευξη των στόχων, (γ) συμμετοχή των πολιτών για τη δημιουργία των κοινωνικών δικτύων και την αξιοποίηση και ανάδειξη του τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου, (δ) μια συνειδητή προσήλωση στις διεργασίες της συναίνεσης και της συμφιλίωσης, και (ε) διοικητική αποκέντρωση με μεταβίβαση της εξουσίας. Ένα βασικό χαρακτηριστικό αυτής της

στρατηγικής είναι η έμφαση στη διακυβέρνηση έναντι της κυβέρνησης. Είναι λοιπόν μία προσέγγιση που προχωράει πέρα από την απλή και σε μεγάλο βαθμό προβληματική περιφερειακή ανάπτυξη, όπου το κέντρο έχει τη συνολική ευθύνη για την τόνωση της τοπικής ανάπτυξης, αντί να δίνει έμφαση στην εγχώρια ανάπτυξη των οικονομιών δυναμικά όχι μεμονωμένα για τον κάθε τόπο, αλλά σε συνεργασία με το ευρύτερο περιφερειακό σύστημα στο οποίο ανήκει.

3.4 ΤΟΠΙΚΗ «ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΟΠΟΙΗΣΗ» ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Η χωρική και κοινωνική πόλωση και η διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων που έχουν παρατηρηθεί στην περιοχή των Βαλκανίων, όπως και σε όλες τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες σε μεταβατικό στάδιο, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών δείχνουν, αν μη τι άλλο, τους περιορισμούς αυτού του αναπτυξιακού μοντέλου για τη διασφάλιση μίας ισόρροπης και ως εκ τούτου βιώσιμης και δίκαιης ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, δημιουργούνται νέες ιδέες και μοντέλα για την τοπική οικονομική ανάπτυξη, επηρεάζοντας έτσι το σχεδιασμό της πολιτικής τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό, σαν ένα παράδειγμα, σύμφωνα με την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η έννοια της πολυκεντρικής ανάπτυξης έχει πρόσφατα εφαρμοστεί σε χώρες όπως η Βουλγαρία και η Ρουμανία, ενώ έχει αρχίσει ήδη να κερδίζει έδαφος και στα Δυτικά Βαλκάνια.

Παρά το θετικό δυναμικό αυτής της προσέγγισης, βλέπουμε ότι υπάρχει μία προβληματική ανάπτυξη δεδομένης της σχετικής έλλειψης συζήτησης και κατανόησης σχετικά με το πόσο καλά τα νέα αυτά μοντέλα ταιριάζουν στο χωρικό πλαίσιο των Βαλκανίων και το πώς αυτά τα μοντέλα θα πρέπει να μεταφραστούν και να εφαρμοστούν σε αυτό το πλαίσιο. Παρακάτω λοιπόν θα γίνει μια παράθεση σε ορισμένες βασικές διαστάσεις της κοινωνικο-χωρικής υποδομής, **τα κύρια στοιχεία της νέας θεωρίας και τις ελλείψεις και τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τα Βαλκάνια** σε σχέση με αυτά. Ανάμεσα στα βασικά στοιχεία της πολιτικής αυτής, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, έχουμε εντοπίσει τα παρακάτω: (α) Όραμα, ηγεσία και συμμετοχή, (β) Εμπιστοσύνη και ενδυνάμωση, (γ) Διαχείριση της τοπικής ανάπτυξης ως μια ανοικτή και δυναμική διαδικασία, και (δ) Λειτουργική και οικονομική ανεξαρτησία. **Οι κρίσιμες διαστάσεις της κοινωνικο-χωρικής υποδομής** είναι τα ακόλουθα: (α) Οι κοινωνίες των πολιτών, (β) Οι τοπικές κυβερνήσεις, (γ) Οικονομική και διοικητική συνδεσιμότητα, και (δ) Δομές και υποδομές.

Είναι πλέον γεγονός όμως ότι οικονομικός χώρος των Βαλκανίων παρουσιάζει κάποιες βασικές αδυναμίες σε όλες αυτές τις διαστάσεις: σχετικά με το ρόλο της κοινωνίας των πολιτών, η περιοχή χαρακτηρίζεται από έλλειψη εμπιστοσύνης. Ομοίως, σχετικά με τις τοπικές κυβερνήσεις, η περιοχή χαρακτηρίζεται από την

έλλειψη χρηματοδότησης και έλλειψη πόρων που απαιτούνται. Σε όρους της σύνδεσης, η περιφερειακή οικονομία πάσχει από δευτερογενείς επιδράσεις, αδυναμίες και χωρική πόλωση, ενώ οι περιφερειακές διοικήσεις υποφέρουν από μία παρόμοια κατάτμηση σε όλα τα επίπεδα χάραξης πολιτικής και από αντιπαραγωγικό ανταγωνισμό. Τέλος, οι κοινωνικο-οικονομικές δομές είναι επίσης ανεπαρκείς λόγω του περιορισμένου ανθρώπινου κεφαλαίου, της χαμηλής εγχώριας ζήτησης και της διαδικασίας της αποβιομηχάνισης, ενώ οι σωματικές και κοινωνικές υποδομές είναι ανεπαρκείς και αν μη τι άλλο λόγω των χαμηλών επιπέδων της οικονομικής ανάπτυξης.

Έτσι, παρά το γεγονός ότι η υπερβολική εξάρτηση από τις παραδοσιακές μεθόδους της περιφερειακής ανάπτυξης, δηλαδή αναδιανομή και εξωτερική βοήθεια, μπορεί να μην είναι σε θέση να επιλύσει τα κυριότερα περιφερειακά προβλήματα και τις ανάγκες, η επιφανειακή εφαρμογή των σύγχρονων αναπτυξιακών μοντέλων χωρίς την προσεκτική εξέταση των περιορισμών και των ελλείψεων που παρουσιάζει η περιοχή των Βαλκανίων, μπορεί να έχει ακόμη πιο αρνητικές συνέπειες καθώς μπορεί ακόμα και να επιδεινώσει περισσότερο τα προβλήματα της πόλωσης, της υπανάπτυξης και της εξάρτησης, που περιγράφηκαν προηγουμένως.

3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η διαδικασία μετάβασης που ξεκίνησε στα Βαλκάνια περίπου είκοσι χρόνια πριν, και η διαδικασία της ένταξης στην ευρωπαϊκή ένωση, στην οποία έχει συνδεθεί άρρηκτα, έχει οδηγήσει, προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο, σε ένα ριζικό μετασχηματισμό της οικονομίας του Βαλκανικού χώρου: τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διακρατικό. Μεταξύ των άλλων επιπτώσεων που είχε αυτή η διαδικασία, ήταν η εμφάνιση των νέων και πολύ σημαντικών κοινωνικοοικονομικών διχοτομήσεων, λαμβάνοντας κυρίως τη μορφή ενός νέου μοντέλου περιφερειακής ανάπτυξης - πόλωσης, ενώ παράλληλα παρουσιάζονται και άλλα αρνητικά χαρακτηριστικά, όπως η χρόνια υπανάπτυξη, η περιφερειακή αγροτικότητα και πάνω από όλα η οικονομική εξάρτηση

Δεδομένης της μάλλον φυσικής προτεραιότητας που δόθηκε στην εθνική ανάπτυξη και την Ευρωπαϊκή προοπτική όπως και στην οικοδόμηση «νέων» κρατών, σε πολλές περιπτώσεις τα προβλήματα αυτά πέρασαν απαρατήρητα για χρόνια και ενσωματώθηκαν πολύ καλά στις νέες οικονομίες. Η πολιτική απάντηση, σε συμμόρφωση με τις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περιφερειακή πολιτική που θα έπρεπε να εφαρμοστεί, ήταν η ανάπτυξη ενός διπλού συστήματος διοικητικής αποκέντρωσης, στις περισσότερες περιπτώσεις, χωρίς αντίστοιχη διαδικασία οικονομικής αποκέντρωσης, και μία από πάνω προς τα κάτω οικονομική βοήθεια, που συχνά - αλλά όχι πάντα - είχε έναν αναδιανεμητικό χαρακτήρα (Monastiriotis 2008). Αυτή η πολιτική απάντηση όμως απέτυχε να παράγει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Αυτό μπορεί να οφείλεται στην κλίμακα των προβλημάτων που η πολιτική αυτή προσπάθησε να επιλύσει, δηλαδή ουσιαστικά στην έκταση των ανισοτήτων. Είναι όμως εξίσου πιθανό, να συμβαίνει και το αντίστροφο, δηλαδή η αυξανόμενη ανισότητα και πόλωση στην περιοχή να οφείλεται σε εγγενή αντίφαση μεταξύ των κύριων στόχων της πολιτικής. Αυτή η ασυνέπεια δημιουργεί δύο λογικές επιλογές για τις καθυστερημένες περιοχές των Βαλκανίων. Η πρώτη επιλογή είναι η στρατηγική «Βλέποντας και κάνοντας», η οποία είναι σε μεγάλο βαθμό συνεπής με τη νεοκλασική ιστορία, η οποία δικαιολογεί την διεύρυνση των ανισοτήτων προς το παρόν και την ταχύτερη επιστροφή της ανάπτυξης στο μέλλον. Η δεύτερη επιλογή προέρχεται από μια άποψη που βλέπει την οικονομική ανισότητα και πόλωση πιο

κριτικά και προβλέπει ότι το πρόβλημα θα πρέπει να αντιμετωπιστεί το συντομότερο δυνατό. Αυτή η άποψη είναι ουσιαστικά ένα διαφορετικό αναπτυξιακό μοντέλο, το οποίο θα να είναι σε θέση να κινητοποιήσει τους τοπικούς πόρους, τη δημιουργία συνεργειών μεταξύ των τοποθεσιών, και να αναπτύξει συγκριτικά και ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που μπορεί να δημιουργήσει θετική και καθαρή επιστροφή στις τοπικές οικονομίες.

Αν και η έννοια του νέου τοπικισμού, τουλάχιστον με την ερμηνεία που χρησιμοποιείται εδώ, είναι μία σχετικά νέα έννοια που δεν έχει ανοιχτά συζητηθεί ως μία εν δυνάμει τοπική αναπτυξιακή στρατηγική για τα Βαλκάνια, στοιχεία ή έννοιες παρόμοιες με το νέο τοπικισμό, όπως η έννοια της πολυκεντρικότητας, εισέρχονται αργά αλλά σταθερά στην πολιτική και ακαδημαϊκή «σκηνή» στην περιοχή. Τα πολυκεντρικά μοντέλα ανάπτυξης εφαρμόζονται ήδη στο ανατολικό τμήμα των Βαλκανίων και παρόμοιες εξελίξεις μπορεί σύντομα να υπάρξουν και στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων που είναι πιο κοντά στην ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Υπό το πρίσμα αυτό, πιστεύουμε ότι μια προσεκτική εξέταση των εννοιών αυτών στο πλαίσιο των Βαλκανίων, με τα δυνητικά οφέλη τους και τις πιθανές ελλείψεις τους, είναι αναγκαία για να πραγματοποιηθεί μια σοβαρή συζήτηση σχετικά τη μελλοντική ανάπτυξη της τοπικής και περιφερειακής οικονομίας σε ολόκληρη την περιοχή.

Παραπάνω παρουσιάστηκαν μία σειρά από προβλήματα κατά την εφαρμογή της νέας περιφερειακής στρατηγικής στο πλαίσιο των Βαλκανίων. Προβλήματα που προκύπτουν από την οικονομική συνδεσιμότητα και την ανάπτυξη, τους τοπικούς ανταγωνισμούς, μια υπανάπτυκτη κοινωνία των πολιτών, καθώς και πολλά άλλα, όλα καθιστούν ιδιαίτερα δύσκολο τον οραματισμό της ανάπτυξης ενός συνεκτικού αναπτυξιακού μοντέλου, σε ολόκληρη την περιοχή ή σε οποιοδήποτε μεμονωμένο μέρος των Βαλκανίων, η οποία θα βασίζεται στις εγκαταστάσεις της τοπικής ηγεσίας, στη συμμετοχή, τη διαφάνεια και την ανεξαρτησία. Αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει ότι η περιοχή θα πρέπει να επιστρέψει στο παραδοσιακό μοντέλο της περιφερειακής ανάπτυξης και να εγκαταλείψει άκριτα κάθε προσπάθεια για την ανάπτυξη των στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης συνεπείς με τις έννοιες και τα εργαλεία της σύγχρονης λογοτεχνίας. Αντ' αυτού, βλέπουμε την προκαταρκτική εξέταση που προσφέρουμε εδώ ως μια πρώτη προσπάθεια να προσδιορίσει τις βασικές αδυναμίες που η πολιτική και ταυτόχρονα και η πολιτεία θα πρέπει να αντιμετωπίσει, προκειμένου να προωθηθεί μια τέτοια σύγχρονη αναπτυξιακή

στρατηγική. Φυσικά, η αναβάθμιση της τοπικής διοικητικής ικανότητας και η ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την τοπική και την περιφερειακή ανάπτυξη. Αλλά ενώ είναι αναγκαία αυτή η προϋπόθεση, θα πρέπει να πούμε ότι δεν είναι επαρκής προϋπόθεση για την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης και συνεκτικής ανάπτυξης.

Βέβαια έχει υποστηριχθεί και αλλού (Monastiriotis 2008, Monastiriotis & Petrakos 2008) ότι η εθνική ανάπτυξη στα Βαλκάνια δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς αληθινή και καλά σχεδιασμένη διαδικασία της περιφερειακής συνεργασίας που θα βασίζεται σε ένα σαφές σχέδιο ανάπτυξης για το σύνολο της περιοχής. Το επιχείρημα αυτό επεκτάθηκε ακόμα περισσότερο παραπάνω υποστηρίζοντας ότι για να επιτευχθεί βιώσιμη και δίκαιη εθνική ανάπτυξη η περιοχή χρειάζεται ένα ειδικό χωροταξικό σχέδιο ανάπτυξης που θα είναι το προϊόν της γνήσιας και βαθιάς συνεργασίας μεταξύ των χωρών της περιοχής σε όλα τα επίπεδα: τοπικό, περιφερειακό και εθνικό. Οι χώρες της περιοχής είναι πάρα πολύ αδύναμες και προσανατολισμένες προς το στόχο της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση ώστε να είναι σε θέση να υποστηρίξουν οι ίδιοι τον εαυτό τους και να επιτύχουν το στόχο της περιφερειακής σύγκλισης. Ούτε οι παραδοσιακές περιφερειακές πολιτικές για την εθνική ανάπτυξη, ούτε οι αυτόχθονες διαδικασίες για την κινητοποίηση της τοπικής ανάπτυξης, είναι επαρκείς σε αυτό το πλαίσιο. Αντ'αυτού, η χωρική συνοχή και η τοπική οικονομική ανάπτυξη θα πρέπει να προέρχονται από την εκμετάλλευση του διακρατικού τοπικισμού ως ένα εργαλείο για την των τοπικών καθώς και την εθνική οικονομική ανάπτυξη. Μία τέτοια μέθοδος υπάρχει και παράλληλα είναι σύμφωνη με την προοπτική στις ευρωπαϊκές χώρες της περιοχής. Αυτό που μένει είναι η μετατροπή αυτής της διαδικασίας σε μια ρητή Στρατηγική Ανάπτυξης των Βαλκανίων, η οποία θα περιλαμβάνει ένα χωροταξικό σχέδιο ανάπτυξης και θα καλύπτει τόσο το μικρό, όσο και το μέσο και μακρο-επίπεδο. Πιστεύουμε ότι αυτό μπορεί να δράσει ως ένα μέσο για την προώθηση μιας ευρύτερης στρατηγικής και οράματος για την περιοχή , η οποία στη συνέχεια θα λειτουργήσει ως σπόρος για την προώθηση παρόμοιων τοπικών οραμάτων και ηγεσιών και στις γύρω περιοχές. Θα χρησιμοποιούν το υπάρχον φόρουμ της περιφερειακής συνεργασίας για την συμμετοχή των τοπικών και περιφερειακών φορέων και την προώθηση του στόχου της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης ως κεντρικό άξονα για την επιδίωξη του εκσυγχρονισμού και της σύγκλισης. Θα επιτρέψει στις χώρες της περιοχής να αναπτύξουν πολυκεντρική ανάπτυξη ως

διακρατική στρατηγική που θα ενσωματωθεί πραγματικά στον βαλκανικό οικονομικό χώρο. Θα δημιουργήσει «τοπικές ταυτότητες γύρω από τα μεγάλα αστικά κέντρα με τρόπο που επιτρέπει τη δημιουργία ανταγωνιστικών περιοχών, αντί των ανταγωνιστικών μητροπόλεων. Θα ενισχύσει έτσι την υπάρχουσα μητροπολιτική λειτουργία και τη δημιουργία νέων συμπληρωματικών κέντρων σε αυτά.

Η νέα αυτή διαδικασία είναι ήδη εγκατεστημένη στα Βαλκάνια. Η εκτίμηση των προβλημάτων της σχετικής υπανάπτυξης, των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων και των χωρικής πόλωσης που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες της περιοχής καλεί επείγοντως, πιστεύουμε, για τη συγχώνευση των δύο διαδικασιών σε μια ολιστική αναπτυξιακή στρατηγική για την περιοχή που θα περιλαμβάνει όλα τα διοικητικά επίπεδα και τις γεωγραφικές κλίμακες. Η επινόηση μιας ολοκληρωμένης τοπικής αναπτυξιακής στρατηγικής για την περιοχή, θα ενισχύσει την υπερεθνική διαδικασία της περιφερειακής συνεργασίας ενώ η εκ νέου κατεύθυνση της τελευταίας προς εξυπηρέτηση μακροπρόθεσμων περιφερειακών στόχων, εκτός από το θέμα της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα είναι το κλειδί για την παροχή των τοπικών και εθνικών οικονομιών της περιοχής με τα εργαλεία και τις ικανότητες για να ξεφύγουν από την οικονομική οπισθοδρόμηση και την εξάρτησή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

4.1 ΣΕΡΒΙΑ

Θετικό είναι το κλίμα για την ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα στη Σερβία, όπου δραστηριοποιούνται περίπου 120 αμιγώς ελληνικές επιχειρήσεις και 150 μικτές, με σημαντική συμβολή στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Στη χώρα όπου η επίσημη ανεργία ανέρχεται στο 30% οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν δημιουργήσει περίπου 24.000 θέσεις εργασίας. Το επενδεδυμένο κεφάλαιο ξεπερνά τα 2,5 δισ. ευρώ.

Οι κυριότερες ελληνικές εταιρείες οι οποίες δραστηριοποιούνται στη Σερβία είναι: ΟΤΕ (απέκτησε το 20% της Telecom Serbia το 1997), Intracom (προμηθευτής της Telecom Serbia σε καρτοτηλέφωνα), Εθνική Τράπεζα (12 υποκαταστήματα), Alpha Bank (υποκαταστήματα και Serbian Jubanka), Eurobank-Ergasias (υποκαταστήματα και Post Banka), Τράπεζα Πειραιώς (Atlas Banka) και ΕΤΕΒΑ (γραφείο αντιπροσωπείας), τα ΕΛΛΠΕ (Yugopetrol και πρατήρια καυσίμων ΕΚΟ-YU), τις βιομηχανίες τροφίμων ΔΕΛΤΑ, (παραγωγική μονάδα DELYUG), 3E-Coca Cola (Fresh Co), Αθηναϊκή Ζυθοποιία, Ελληνική Βιομηχανία Ζάχαρης (εξαγόρασε το 2003 δύο εγχώριες βιομηχανίες), Βερόπουλος (2 υπερκαταστήματα), τις βιομηχανίες Τιτάν, Alumil-Μυλωνάς, την εταιρεία πληροφορικής Ιντραλότ, τα γραφεία παροχής νομικών υπηρεσιών IKRP Rokas και Imako Consultants και τα παραρτήματα των εταιρειών συμβούλων ITG Hellas και Euro-Consultants.

Ολοκληρώθηκε η εξαγορά της μεγαλύτερης αλυσίδας ακινήτων εμπορικών καταστημάτων στη Σερβία, της JSC Robne Kuce Beograd (RKB) από την Marfin Investment Group (MIG) και την Verano Motors doo (Verano). Ως αποτέλεσμα της συναλλαγής η MIG απέκτησε τώρα συμμετοχή κατά 66,67% στην RKB.

Η συμμετοχή της MIG προήλθε από κεφάλαια αντληθέντα κατά την αύξηση μετοχικού κεφαλαίου. Η RKB είναι η κύρια αλυσίδα ακινήτων εμπορικών

καταστημάτων στις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας και από τις μεγαλύτερες στην Ευρώπη.

Η εξαγορά της RKB αποτελεί την μεγαλύτερη συναλλαγή στον τομέα των ακινήτων στην Νοτιοανατολική Ευρώπη και την μεγαλύτερη εξαγορά επιχείρησης στη Σερβία το 2007.

Οι πολύ καλές σχέσεις της Ελλάδας με τη Σερβία έχουν βαθύτερα αίτια τα οποία είναι ιστορικοί, πολιτισμικοί και φιλικόι δεσμοί που έχουν αναπτυχθεί μεταξύ των χωρών εδώ και πολλά χρόνια. Παράλληλα οι διάφορες οικονομικές, πολιτικές και περιφερειακές μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν, βοήθησαν τη Σερβία να πορευθεί σταθερά προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, ανοίγοντας έτσι ακόμα περισσότερους δρόμους για οικονομική συνεργασία με γειτονικές χώρες και ιδιαίτερα με τη χώρα μας.

Πιο αναλυτικά αυξήθηκαν οι εξαγωγές από την Ελλάδα προς τη Σερβία κυρίως σε πετρέλαιο, σίδηρο και προϊόντα μετάλλου, φρούτα και λαχανικά, καπνό, υφάσματα και άλλα ενώ πραγματοποιήθηκαν και εισαγωγές προς την Ελλάδα σε ζάχαρη, χαρτόνια, ξυλεία κλπ.

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βελιγράδι, « Ετήσια έκθεση έτους 2007. Η οικονομία της Σερβίας. Οικονομικές και εμπορικές σχέσεις με την Ελλάδα)

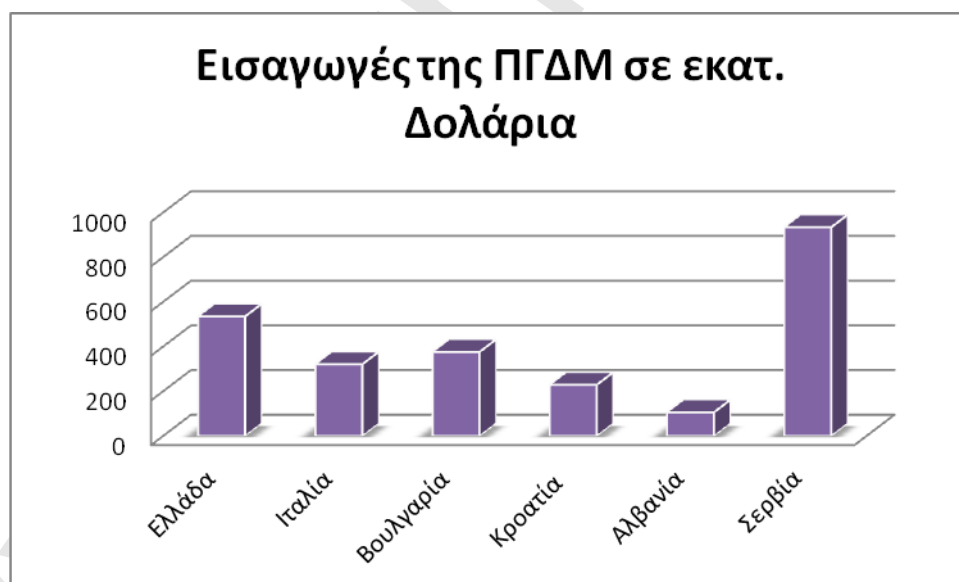
Πίνακας με την εξέλιξη των άμεσων ξένων επενδύσεων στη Σερβία, κατά την υπό εξέταση περίοδο			
Έτος	εκατ. ευρώ	% ΑΕΠ	Κατά κεφαλήν (ευρώ)
2001-2011	14.929	-	-
2001	184	1,4	25
2002	500	3,1	67
2003	1.194	6,9	160
2004	774	4,1	104
2005	1.250	6,2	168
2006	3.323	14,3	448
2007	1.821	6,4	247

Πηγή: <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26517&subid=2&pubid=112929128>

4.2 ΠΓΔΜ

Η ΠΓΔΜ είναι μία από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες στην Ευρώπη, καθώς μπορεί να καλύψει μόνη της, δηλαδή με δικής παραγωγής, μόνο το 5% των αναγκών των κατοίκων της. Από το 1996 και μετά η ανάπτυξή της ήταν πολύ μικρή, λόγω των πολύ περιορισμένων επενδύσεων στην περιοχή καθώς οι ανύπαρκτες υποδομές καθώς και η πολιτική αστάθεια δεν έδιναν στις ξένες επιχειρήσεις το αίσθημα σιγουριάς που επιθυμούν για να προχωρήσουν σε επενδύσεις.

Προκειμένου βέβαια να καλυφθούν οι ανάγκες της χώρας, οι υπεύθυνοι προχώρησαν σε εξωτερικό εμπόριο. Οι χώρες οι οποίες συναλλάσσονταν κυρίως με την ΠΓΔΜ, ήταν οι πρώην Γιουγκοσλαβικές δημοκρατίες, η Ρωσία καθώς και δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Φυσικά και η Ελλάδα διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο όλα αυτά τα χρόνια. Χαρακτηριστικά θα λέγαμε ότι για το 2008 οι εισαγωγές της χώρας από την Ελλάδα ανήλθαν στα 535 εκατομμύρια δολάρια ενώ οι εισαγωγές από Ιταλία στα 321, από τη Βουλγαρία στα 376, από την Κροατία στα 229, από την Αλβανία στα 106, ενώ πρώτη στην κατάταξη είναι Σερβία με 934 εκατομμύρια. (Κρατική Στατιστική υπηρεσία ΠΓΔΜ)

Πηγή: <http://www.balkaninsight.com/en/page/all-balkans-home>

Τα τελευταία χρόνια το ΑΕΠ της ΠΓΔΜ παρουσίασε αύξηση (3,2% το 2009), ενώ παράλληλα η ΠΓΔΜ παρουσιάζει σταθερή οικονομική ανάπτυξη και συγκρατημένο πληθωρισμό.

4.2.1 ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΞΕ ΣΤΑ ΣΚΟΠΙΑ

Η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των ξένων επενδυτών στην ΠΓΔΜ την περίοδο των έντεκα τελευταίων ετών. Το ύψος των συνολικών ελληνικών επενδύσεων οι οποίες έχουν υλοποιηθεί ή βρίσκονται στο στάδιο της υλοποίησης ανέρχεται σε περίπου 950 εκατ. Ευρώ. Οι Ελληνικές επιχειρήσεις απασχολούν άνω των 20.000 ατόμων.

Οι ελληνικές επενδύσεις αφορούν κυρίως στους ακόλουθους τομείς: τρόφιμα-αναψυκτικά (είδη αρτοποιίας, παγωτά, μπύρα, μη αλκοολούχα ποτά), ενέργεια-πετρέλαιο, βιομηχανία τσιμέντου, ορυχεία, μάρμαρα, τράπεζες, καπνοβιομηχανία, έτοιμο ένδυμα και αξεσουάρ (παραγωγή φασόν) και σύσταση εμπορικών εταιρειών και αντιπροσωπειών. Πολλές ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σε πόλεις Γευγελή και Μοναστήρι.

Μεταξύ των κυριότερων ελληνικών επενδύσεων οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί στην ΠΓΔΜ συμπεριλαμβάνονται οι ακόλουθες:

- ❖ Αγορά πλειοψηφικού πακέτου των διυλιστηρίων ΟΚΤΑ από τα Ελληνικά Πετρέλαια (1999) και κατασκευή του πετρελαιοαγωγού Θεσσαλονίκης - Σκοπίων. Τον Ιούλιο του 2003 εγκαινιάστηκε η λειτουργία του πετρελαιοαγωγού, μήκους 210 χλμ. Ακόμη, τον Νοέμβριο του 2003 εγκαινιάστηκε η μονάδα υδροαποθείωσης πετρελαίου στο διυλιστήριο της ΟΚΤΑ. Η εν λόγω επένδυση των ΕΛΛΠΕ παρέχει στην ΟΚΤΑ τη δυνατότητα να καλύπτει τις ανάγκες της τοπικής αγοράς σε αμόλυβδη βενζίνη.
- ❖ Εξαγορά του 68,4% της Stopanska Banka (μεγαλύτερης τράπεζας της ΠΓΔΜ) από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας. Η παρουσία του ελληνικού τραπεζικού

τομέα στην ΠΓΔΜ είναι ιδιαίτερος ισχυρή, δεδομένου ότι κατέχει σημαντικό μερίδιο της εγχώριας αγοράς.

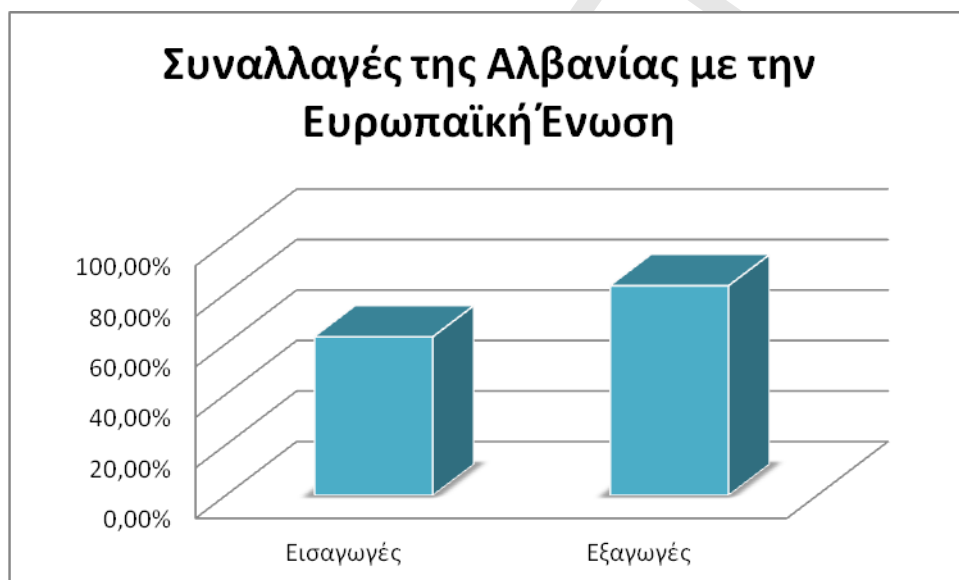
- ❖ Αγορά από τον ΟΤΕ της 2ης άδειας κινητής τηλεφωνίας (Cosmofon). Αργότερα (Οκτώβριος 2005) ο ΟΤΕ πούλησε στη θυγατρική του Cosmote το 100% της εταιρείας κινητής τηλεφωνίας Cosmofon στην ΠΓΔΜ.
- ❖ Εξαγορά της πλειοψηφίας των μετοχών του τηλεοπτικού σταθμού TV Skorje από τον τηλεοπτικό σταθμό Alpha.
- ❖ Επένδυση επέκτασης, τον Μάιο του 2003, της Ζυθοποιίας Σκοπίων (Αθην. Ζυθοποιία + 3Ε).
- ❖ Εξαγορά της χαλυβουργίας Iscra από την ελληνικών συμφερόντων χαλυβουργία DS Steel τον Οκτώβριο 2004, με υποχρέωση υλοποίησης περαιτέρω επενδύσεων.
- ❖ Η εταιρεία ελληνικών συμφερόντων Teknikon Industry εξαγόρασε τη μεταλλουργία Kavardaci Metal Industry - MKI με στόχο την επαναλειτουργία της εταιρείας εντός του 2005.

Ακόμη σημαντικές επενδύσεις έχουν πραγματοποιήσει οι Alpha Bank (Kreditna Banka), Titan (USJE Cemenentarnika), Balkanbrew, Μιχαηλίδης ΑΕ (Kocani Tabak), Lazaridis G. +Drama Marmor AG (Larin AD), Κυριακίδης Α.Ε (Mermeren Kombinat Prilep), Hellenic Biscuit Co SA (Zitolux), Nikas, Veropoulos Bros SA (VERO), Kri-Kri DOO κ.ά. Επίσης, η ελληνική αλυσίδα τροφίμων Βερόπουλος προέβη στην εξαγορά οικοπέδου στα Σκόπια για την κατασκευή εμπορικού κέντρου.

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών υποθέσεων Γραφείου Συνδέσμου της Ελλάδος στα Σκόπια, « Ετήσια έκθεση ετών 2008, για την οικονομία της ΠΓΔΜ και τις διμερείς οικονομικές σχέσεις της με την Ελλάδα)

4.3 ΑΛΒΑΝΙΑ

Η Αλβανία είναι μια μικρή χώρα των 3,5 εκατομμυρίων κατοίκων και κατά συνέπεια μια μικρή αγορά, η οποία προκειμένου να μπορέσει να καλύψει τις ανάγκες των κατοίκων της είναι υποχρεωμένη να εισάγει πάρα πολλά προϊόντα, σχεδόν τα πάντα, μεταξύ των οποίων ανήκουν και τα είδη τα οποία είναι απαραίτητα για την δικής της παραγωγή. Αυτό σημαίνει ότι εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την Ευρωπαϊκή Ένωση, από την οποία εισάγει προϊόντα κατά ποσοστό 62,8% και εξάγει σε ποσοστό 83%.

Πηγή: Instat

Η ανάπτυξη της χώρας, αρχικά τουλάχιστον, ήταν περιορισμένη και οι υποδομές υποτυπώδεις. Οι μεταρρυθμίσεις όμως που ξεκίνησαν από τις αρχές της δεκαετίας του '90 είχαν θετικά αποτελέσματα. Τα μεταρρυθμιστικά προγράμματα συνάντησαν σημαντικές δυσκολίες και από τη στιγμή που ξεκίνησε η διαδικασία μετάβασης στην οικονομία της αγοράς, αλβανική οικονομία παρουσίασε σοβαρές διακυμάνσεις. Την περίοδο 1993-1996 οι μακροοικονομικοί δείκτες βελτιώθηκαν σημαντικά.

Το Μάρτιο του 1997 δημιουργήθηκαν στη χώρα σημαντικά οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα, με αποτέλεσμα την εμφάνιση μιας παρατεταμένης κρίσης, κύρια χαρακτηριστικά της οποίας ήταν η παράλυση της κρατικής μηχανής, οι

εκτεταμένες καταστροφές σε δημόσια κτίρια και σε επιχειρήσεις, η αναρχία και η εγκληματικότητα. Η χώρα τέθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης για 5 μήνες. Η οικονομική ζωή της Αλβανίας παρέλυσε με αποτέλεσμα το ΑΕΠ και το ύψος των ξένων επενδύσεων να μειωθεί σημαντικά, ενώ αυξήθηκε ραγδαία ο πληθωρισμός.

Η διεθνής κοινότητα ανταποκρίθηκε στην έκκληση για βοήθεια, αφενός με την ανάπτυξη ειρηνευτικών δυνάμεων, για την άνοδο της χώρας στην ομαλότητα και αφετέρου με την δέσμευση για την παροχή οικονομικής βοήθειας ύψους 600 εκατ. δολαρίων.

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προχώρησε σε Συμφωνία έκτακτης βοήθειας 12 εκατ. δολαρίων (Οκτώβριος 1997) και στη συνέχεια σε Συμφωνία τριετούς διάρκειας για τη χορήγηση της Ενισχυμένης ευκολίας Διαρθρωτικής Προσαρμογής ύψους 46 εκατ. δολαρίων (Μάιος 1998), θέτοντας ταυτόχρονα στην Αλβανική Κυβέρνηση μία σειρά από όρους σχετικά με την αποκατάσταση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας στη χώρα, τον εκσυγχρονισμό του τραπεζικού συστήματος και των τελωνείων, την παύση του φαινόμενου των πυραμιδικών σχημάτων, τη μεταρρύθμιση του δημοσίου τομέα και τέλος την πραγματοποίηση διαρθρωτικών αλλαγών και ιδιωτικοποιήσεων. Ως αποτέλεσμα αυτών των παρεμβάσεων σημειώθηκαν, σημαντική αύξηση του ΑΕΠ (από -7% το 1997 σε 10% το 1998), μείωση του πληθωρισμού (από 42,1% το 1997 σε 8,7% το 1998) και μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος (από 12,2% ως ποσοστό του ΑΕΠ το 1997 σε 7% το 1998). Παράλληλα ψηφίστηκαν νόμοι για την ιδιωτικοποίηση των στρατηγικών τομέων της οικονομίας, την παύση και εκκαθάριση των πυραμιδικών σχημάτων, ενώ συγχρόνως ελήφθησαν δραστικά μέτρα για τον εκσυγχρονισμό των τελωνείων και την πάταξη της διαφθοράς, δόθηκε βοήθεια στο στρατό και την αστυνομία και θεσπίστηκαν σειρά μέτρων για την μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα.

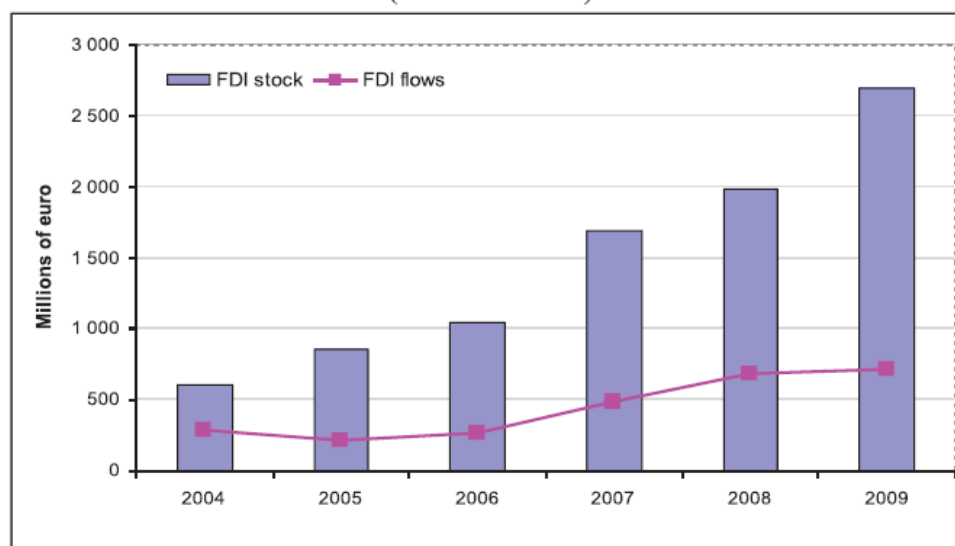
Τα γεγονότα του Κοσσόβου που διαδραματίστηκαν το 1999 με αποτέλεσμα την έλευση 450.000 προσφύγων στην Αλβανία, δεν επηρέασαν τελικά τους στόχους της κυβέρνησης της Αλβανίας για διατήρηση της μακροοικονομικής σταθερότητας.

4.3.1 ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ

Η Αλβανία αποτελεί ένα πολύ σημαντικό μέρος για επενδύσεις για αρκετές χώρες με αποτέλεσμα να δημιουργείται ανταγωνισμός μεταξύ ελληνικών και ιταλικών επιχειρήσεων κατά κύριο λόγο, καθώς επίσης και μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Με βάση λοιπόν τον ανταγωνισμό αυτό τα ποσοστά ξένων επενδύσεων στη χώρα της Αλβανίας διαμορφώνονται ως εξής : το 80% προέρχεται από Ιταλία και την Ελλάδα, με την Ιταλία να κατέχει το 53% και την Ελλάδα το 27%, ενώ το υπόλοιπο 20% αφορά άλλες χώρες και κυρίως της Τουρκία.

Ξένες άμεσες επενδύσεις στην Αλβανία, 2004 - 2009, σε εκατ. €*

Source: UNCTAD, FDI/TNC database (www.unctad.org/fdistatistics) based on data obtained from the Bank of Albania.

Στην Αλβανία η ελληνική επενδυτική παρουσία αριθμεί 250 επιχειρήσεις που εδρεύουν κυρίως στα Τίρανα, στο Δυρράχιο και στην Κορυτσά και έχουν δημιουργήσει περίπου 9.000 νέες θέσεις εργασίας στην Αλβανία. Από τις επιχειρήσεις αυτές οι οποίες εδρεύουν στην Αλβανία, οι περισσότερες ανήκουν στον τομέα των τραπεζών καθώς επίσης και στις τηλεπικοινωνίες, τις κατασκευές, τα

καύσιμα, τα τρόφιμα, τα είδη ένδυσης καθώς και άλλους τομείς λιγότερο σημαντικούς για τη χώρα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων εταιρειών είναι τα παρακάτω:

Οι εταιρείες κινητής τηλεφωνίας Albanian Mobile Communications (συμφερόντων Cosmote) και Vodafone (συμφερόντων Vodafone Ελλάδος), οι πετρελαϊκές εταιρείες, αδειοδοτημένες για εισαγωγή και εμπορία καυσίμων, ΕΛΛΠΕ-Global ΑΕ, Mamidakis Oil, Enroil (ομίλου ΔΙΕΚΑΤ) και Avin ΑΕ (συμφερόντων Avinoil-Motoroil), οι καπνικές Μιχαηλίδης ΑΕ και Kavex Tobacco Industry (θυγατρική Γλεούδη), οι εταιρείες βιομηχανικού εξοπλισμού Mailis και Alumil, οι εταιρείες του τομέα τροφίμων με σημαντικότερη την αλευροβιομηχανία Λούλης, η εταιρεία πληροφορικής Quest Albania (θυγατρική της Infoquest), η εταιρεία διάθεσης υγραερίου Duagar ΑΕ, ελληνοαλβανικών συμφερόντων (70% ελληνική συμμετοχή), η ασφαλιστική εταιρεία Ασπίς Πρόνοια, η οποία εξαγόρασε το 51% της αλβανικής Interlbanian SHA, εισαγωγικές - εμπορικές εταιρείες στον τομέα των δομικών υλικών, αγροτοβιομηχανικές μονάδες, κλωστοϋφαντουργικές μονάδες κ.ά. εισαγωγικές - εμπορικές εταιρείες στον τομέα των δομικών υλικών, αγροτοβιομηχανικές μονάδες, κλωστοϋφαντουργικές μονάδες κ.ά.

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στα Τίρανα, « Ετήσια έκθεση ετών 2006, 2007, 2008, για τις διμερείς οικονομικές και εμπορικές σχέσεις Ελλάδος – Αλβανίας)

4.3.2 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ (2011)

Το Αλβανικό Υπουργείο οικονομικών στηρίχτηκε σε στοιχεία και σε εκτιμήσεις προκειμένου να μπορέσει να δώσει στη δημοσιότητα το ρυθμό ανάπτυξης της αλβανικής οικονομίας (σε σταθερές τιμές) για το έτος 2011. Σύμφωνα λοιπόν με το υπουργείο ο ρυθμός ανάπτυξης καταγράφηκε στο 3%, έναντι 3,5% το 2010, ενώ για

το 2012 αναμένεται επιτάχυνση και διαμόρφωσή του στο 4,3%. Από την άλλη πλευρά, διεθνείς οργανισμοί εκτιμούν, ότι ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας της Αλβανίας, θα επιβραδυνθεί και μάλιστα σημαντικά το τρέχον έτος, ενώ το 2013 θα διαμορφωθεί σε συγκριτικά υψηλότερο, σε σχέση με το 2012, επίπεδο. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στα Τίρανα, Οικονομία και Εξωτερικό Εμπόριο Αλβανίας, Εξελίξεις 2011)

Ρυθμός ανάπτυξης αλβανικής οικονομίας (εκτιμήσεις)			
Έτος	2011	2012	2013
Υπουργείο Οικονομικών Αλβανίας	3,0%	4,3%	
ΔΝΤ / IMF	1,1%	0,5%	1,7%
Παγκόσμια Τράπεζα	3,0%	1,6%	2,5%
ΕΤΑΑ / EBRD	1,9%	1-1,2%	

Πηγή: INSTAT

Μία άλλη εκτίμηση που έγινε από το Υπουργείο Οικονομικών της Αλβανίας, αφορά το ονομαστικό ΑΕΠ της χώρας, το οποίο ανήλθε το 2011 σε 1,3 τρισ. ALL (12,7 δισ. \$ ΗΠΑ ή 9,3 δισ. € περίπου), ενώ το κατά κεφαλή εισόδημα διαμορφώθηκε στα 485.000 ALL, δηλαδή σε 3.500 € περίπου. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στα Τίρανα, Οικονομία και Εξωτερικό Εμπόριο Αλβανίας, Εξελίξεις 2011)

Κατανομή ΑΕΠ, ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, σε σταθερές τιμές (2005=100)							
	Αγροτική παραγωγή	Βιομηχανία	Κατασκευές	Εμπόριο	Μεταφορές	Τηλ/κές και ταχυδρομικές υπηρεσίες	Λοιπές υπηρεσίες
2010	189.025	107.573	115.370	195.441	52.760	45.225	239.274
2011	194.223	107.421	117.132	207.237	62.586	44.520	241.876
Μεταβολή	2,75%	-0,14%	1,53%	6,04%	18,62%	-1,56%	1,09%
Μερίδιο 2011	19,92%	11,02%	12,01%	21,26%	6,42%	4,57%	24,81%

Πηγή: INSTAT

Για το έτος 2011, οι άμεσες ξένες επενδύσεις σημείωσαν, σε σχέση πάντα με το 2010, σημαντική μείωση της τάξης του 9,73%, ενώ οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου μειώθηκαν κατά 135,54%. Ειδικότερα, η αξία των εισροών των ΑΞΕ ανήλθε το 2011 στα 741,92 εκ. € ή 7,9% του ΑΕΠ, σημειώνοντας μείωση της τάξης του -6,48%, σε σχέση με το προηγούμενο έτος 2010.

Εισροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, 2007 - 2011, σε εκ. €					
Έτος	2007	2008	2009	2010	2011
Αξία σε εκατ. €	481,13	665,15	716,91	793,32	741,92
Μεταβολή από προηγούμενο έτος		38,25%	7,78%	10,66%	-6,48%

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Αλβανίας

Με βάση τα τελευταία στοιχεία της αλβανικής Στατιστικής Υπηρεσίας (INSTAT), η συνολική αξία των εμπορικών συναλλαγών της Αλβανίας, καταγράφοντας νέα σημαντική αύξηση, της τάξης του 16%, ανήλθε το 2011 στα 740,55 δις. ALL, έναντι 638,50 δις. ALL το 2010 και 532,36 δις. ALL το 2009. Επισημαίνεται, ότι την τελευταία εξαετία, 2006 – 2011, με εξαίρεση το 2009, όπου ήταν η μόνη χρονιά που σημειώθηκε μείωση, η αξία των εμπορικών συναλλαγών της Αλβανίας ακολουθεί σταθερά ανοδική πορεία, σημειώνοντας θετικούς ετήσιους ρυθμούς διεύρυνσης άνω του 15%. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στα Τίρανα, Οικονομία και Εξωτερικό Εμπόριο Αλβανίας, Εξελίξεις 2011)

Εξωτερικό Εμπόριο Αλβανίας, 2009 - 2011, σε εκ. ALL					
	2009	2010	Μεταβολή 2009/2010	2011	Μεταβολή 2010/2011
Εισαγωγές	428.755,00	477.293,68	11,32%	543.923,70	13,96%
Εξαγωγές	103.603,00	161.207,00	55,60%	196.623,21	21,97%
Εμπορικό Ισοζύγιο	-325.152,00	-316.086,68	2,79%	-347.300,48	-9,88%
Όγκος εμπορίου	532.358,00	638.500,68	19,94%	740.546,91	15,98%
Δείκτης κάλυψης εξ./εισ.	24,16%	33,78%		36,15%	

Πηγή: INSTAT

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι χώρες που την αποτελούν παραμένουν μέχρι σήμερα σταθερά οι σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι της Αλβανίας και για το 2011, κατέχοντας το μεγαλύτερο μερίδιο επί της συνολικής αξίας του αλβανικού όγκου εμπορίου, της τάξης του 66,29%, οριακά αυξημένο κατά 0,34 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Η συνολική αξία των εμπορικών συναλλαγών της Αλβανίας με την ΕΕ-27 ανήλθε το 2011 στα 490,88 δις. ALL, σημειώνοντας αύξηση ποσοστού 16,57% σε σχέση με το 2010 (421,10 δις. ALL). Από τα κ-μ της ΕΕ, σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι της Αλβανίας εξακολούθησαν να είναι η Ιταλία με ποσοστό 36,59% και η Ελλάδα με

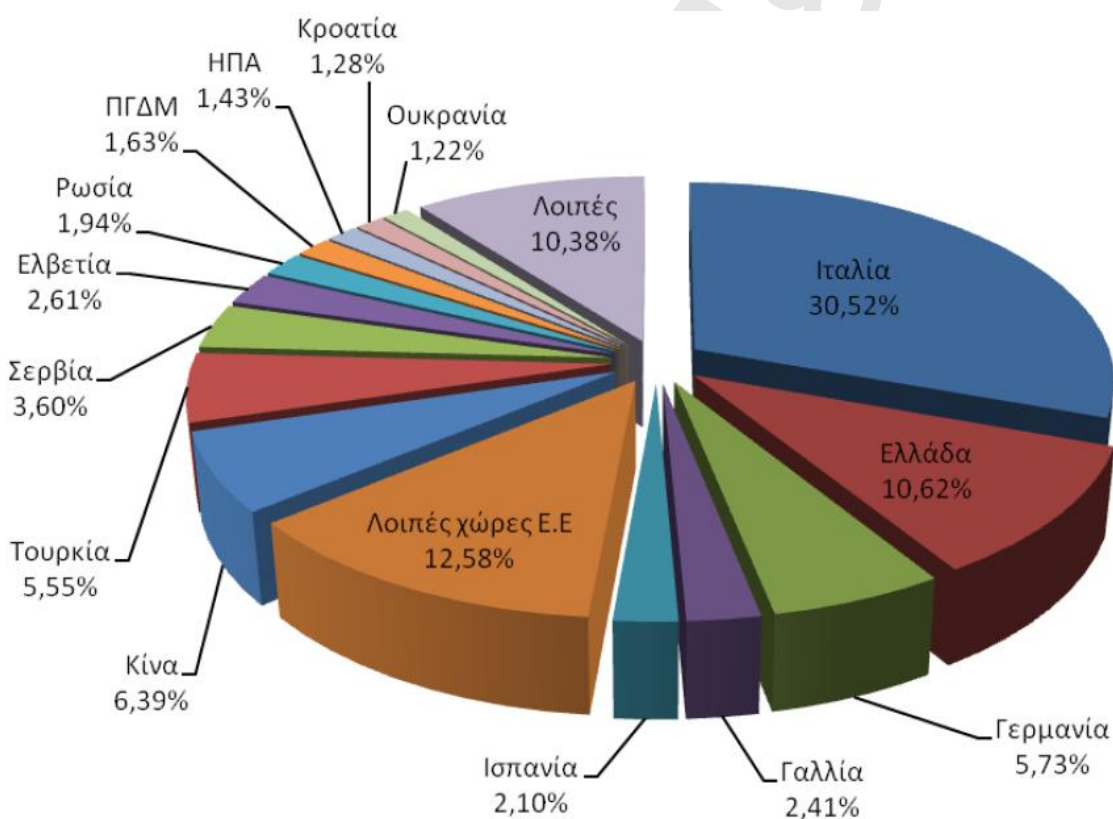
9,15% και ακολούθησαν η Γερμανία, η Ισπανία και η Γαλλία με ποσοστό 4,98%, 2,49% και 1,90% αντίστοιχα. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στα Τίρανα, Οικονομία και Εξωτερικό Εμπόριο Αλβανίας, Εξελίξεις 2011)

Η συνολική αξία των εισαγωγών της Αλβανίας σημείωσε το 2011 νέα σημαντική αύξηση, της τάξης του 13,96% σε σχέση με το 2010, και ανήλθε στα 543,92 δις. ALL από 477,29 δις. ALL (το 2010) και 428,75 δις. ALL το 2009. Στον παρακάτω πίνακα αναφέρονται αναλυτικά οι χώρες από τις οποίες προήλθαν οι εισαγωγές της Αλβανίας για τα έτη 2010 και 2011:

Προέλευση	Εισαγωγές				
	2011	Μεταβολή 2010/2011	Μερίδιο 2011	2010	Μερίδιο 2010
ΣΥΝΟΛΟ	543.923,70	13,96%		477.293,68	
Χώρες Ε.Ε.	347.930,25	12,89%	63,97%	308.205,24	64,57%
Ιταλία	166.015,04	23,38%	30,52%	134.557,98	28,19%
Ελλάδα	57.780,56	-7,71%	10,62%	62.610,94	13,12%
Γερμανία	31.162,37	16,72%	5,73%	26.697,65	5,59%
Γαλλία	13.085,52	25,98%	2,41%	10.386,95	2,18%
Ισπανία	11.440,56	55,14%	2,10%	7.374,43	1,55%
Λοιπές χώρες Ε.Ε	68.446,20	2,81%	12,58%	66.577,29	13,95%
Κίνα	34.729,77	14,90%	6,39%	30.226,78	6,33%
Τουρκία	30.199,95	11,67%	5,55%	27.044,06	5,67%
Σερβία	19.604,65	10,72%	3,60%	17.706,79	3,71%
Ελβετία	14.183,14	94,91%	2,61%	7.276,94	1,52%
Ρωσία	10.539,80	0,62%	1,94%	10.474,51	2,19%
ΠΓΔΜ	8.875,13	17,66%	1,63%	7.542,92	1,58%
ΗΠΑ	7.779,70	5,96%	1,43%	7.342,42	1,54%
Κροατία	6.988,25	-24,01%	1,28%	9.196,64	1,93%
Ουκρανία	6.631,74	48,76%	1,22%	4.457,92	0,93%
Βοσνία - Ερζεγοβίνη	5.428,75	43,52%	1,00%	3.782,52	0,79%

Πηγή: INSTAT

Η αξία των εισαγωγών της Αλβανίας τις χώρες – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνολικά, ανήλθε το 2011 στα 347,93 δις. από 308,2 δις. ALL το 2011, σημειώνοντας ρυθμό αύξησης της τάξης του 12,89%. Η ΕΕ-27 εξακολούθησε να αποτελεί το βασικό προμηθευτή της Αλβανίας και για το 2011, με ελαφρά μειωμένο όμως μερίδιο στη συνολική αξία των αλβανικών εισαγωγών, της τάξης του 63,97%, έναντι 64,57% το 2010. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στα Τίρανα, Οικονομία και Εξωτερικό Εμπόριο Αλβανίας, Εξελίξεις 2011)

Πηγή: INSTAT

Από την άλλη πλευρά, η συνολική αξία των εξαγωγών της Αλβανίας, μετά από ιδιαίτερα μεγάλη αύξηση, ποσοστού 55,60% το 2010 έναντι του 2009, αυξήθηκε και το 2011 με ταχύ ρυθμό, της τάξης του 21,97%, σε σχέση με το 2010, και ανήλθε στα 196,62 δισ. ALL (2010: 161,21 δισ., 2009: 103,6 δισ. ALL). Στο 2011, η αξία των αλβανικών εξαγωγών προς τις χώρες της ΕΕ-27 ανήλθε στα 143 δισ. ALL, δηλαδή αυξήθηκε κατά 30 δισ. ALL ή με ρυθμό της τάξης του 26,62%, έναντι του 2010 (112,9 δισ. ALL). Η ΕΕ-27 αποτέλεσε ως εκ τούτου και το 2011 τη βασική αγορά για τα αλβανικά προϊόντα, συμμετέχοντας στη συνολική αξία των εξαγωγών της χώρας με ποσοστό της τάξης του 72,70%, έναντι 70,03% το 2010. Παράλληλα, θετικούς ρυθμούς μεταβολής σημείωσε το 2011 η αξία των εξαγωγών της Αλβανίας προς όλους τους εκτός ΕΕ κυριότερους εμπορικούς εταίρους της, πλην της Κίνας, των ΗΠΑ και της Ελβετίας.

Σους σημαντικότερους προορισμούς των αλβανικών προϊόντων αποτέλεσαν το 2011 η Ιταλία, το Κόσσοβο, η Τουρκία και η Ελλάδα, προς τις οποίες κατευθύνθηκε το 53,38%, το 7,44%, το 7,37% και το 5,07%, αντίστοιχα, της συνολικής αξίας των αλβανικών εξαγωγών. Μεταξύ αυτών (των τεσσάρων χωρών), το μεγαλύτερο ρυθμό θετικής μεταβολής επέδειξε η αγορά της Τουρκίας, προς την οποία οι αλβανικές εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 51,32%, του Κοσόβου κατά 47,01%, αλλά και της Ιταλίας με 27,91% (από 82,05 δισ. ALL το 2010 σε 104,96 δισ. ALL το 2011), προς την οποία την τελευταία τετραετία κατευθύνεται πάνω από το 50% των αλβανικών εξαγωγών

Η αξία των εξαγωγών της Αλβανίας προς την Ελλάδα, το 2011 διευρύνθηκε στα 9,98 δισ. ALL, έναντι 8,76 δισ. ALL το 2010, σημειώνοντας ποσοστιαία αύξηση 13,87%. Όσον αφορά στους υπόλοιπους σημαντικούς εμπορικούς εταίρους της Αλβανίας, εντυπωσιακή ήταν η μείωση της αξίας των αλβανικών εξαγωγών προς την Κίνα κατά -44,71%, το 2011 σε σχέση με το προηγούμενο έτος, αλλά και προς την Ελβετία κατά -21,12%. Αντίθετα, σημαντική ήταν η αύξηση της αξίας των αλβανικών εξαγωγών προς την ΠΓΔΜ κατά 55,87%, το 2011 σε σχέση με το 2010, και προς το Κόσσοβο κατά 47,01%. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στα Τίρανα, Οικονομία και Εξωτερικό Εμπόριο Αλβανίας, Εξελίξεις 2011)

4.4 ΒΟΣΝΙΑ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ

Τα τελευταία χρόνια η περιοχή της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης χαρακτηρίζεται από σημαντικές προσπάθειες οι οποίες γίνονται για την ενιαιοποίηση της οικονομίας, που είναι κατακερματισμένη σε επίπεδο Οντοτήτων (που τις απαρτίζουν η Ομοσπονδία, η Σερβική Δημοκρατία και η Αυτόνομη Περιοχή BRCKO). Συνίσταται στην προσπάθεια για ενιαιοποίηση της νομοθεσίας, για θέσπιση κρατικών Ρυθμιστικών Αρχών και για συμβατότητα των Διοικητικών Μηχανισμών των Οντοτήτων, ενώ η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, η υλοποίηση των κεντρικών αποφάσεων και οι απαιτούμενες αναδιαρθρώσεις και ιδιωτικοποιήσεις παραμένουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα των Οντοτήτων. Η επιτυχής είσοδος του Ενιαίου Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ-17%) από 1-1-2006 είναι ένα κλασσικό παράδειγμα του ανωτέρω στόχου.

Τον Ιούνιο του 2008 υπεγράφη Συμφωνία Σταθεροποίησης και Συνδέσεως με την Ε.Ε., ενώ προσπάθειες γίνονται για την ένταξη της χώρας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, όπου έχει υποβληθεί σχετικό αίτημα. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ανωτέρω προσπάθειες απαιτούν συνέπεια, συνέχεια και χρόνο για την επίτευξή τους, ιδίως αν ληφθούν υπόψη το πολύπλοκο σύστημα διακυβερνήσεως της χώρας και η συχνή έλλειψη συνεργασίας και διαφάνειας μεταξύ των Οντοτήτων και των Κεντρικών Οργάνων.

Η χώρα μας, είναι παρούσα στη μεταπολεμική ανάπτυξη της Β-Ε με συγκεκριμένη πολιτική, υλοποιούμενη στο πλαίσιο του Ελληνικού Σχεδίου για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ), που περιλαμβάνει το τμήμα Δημοσίων επενδύσεων με έργα ευρείας ορατότητας, το τμήμα μικρών έργων τοπικής εμβέλειας και το τμήμα ιδιωτικών επενδύσεων, για την προώθηση ελληνο-βοσνιακών οικονομικών συνεργασιών μέσω συγκεκριμένων κινήτρων.

4.4.1 ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα ακόμη δεν έχει δραστηριοποιηθεί αισθητά στην περιοχή της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης. Υπάρχουν λίγες ελληνικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται μόνιμα και με έδρα τη χώρα της Βοσνίας και όσες το έχουν κάνει ανήκουν κυρίως στον τομέα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Οι συναλλαγές βέβαια με τη χώρα μας, όσο μικρές και αν είναι αυτές, δεν περιορίζονται μόνο στις εισαγωγές προϊόντων από τη χώρα μας αλλά αφορούν και τις εξαγωγές. Πιο αναλυτικά τα τελευταία χρόνια, από το 2007 και μετά, οι εξαγωγές προς τη Ελλάδα ανήλθαν στα 10,3 εκατομμύρια, δηλαδή παρατηρήθηκε μείωση σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια της τάξης του 32%, ενώ οι εισαγωγές από την Ελλάδα αυξήθηκαν κατά 16% περίπου και έφτασαν τα 51,2 εκατομμύρια, γεγονός που διαμόρφωσε ένα μικρό πλεόνασμα για τη χώρα μας, περίπου 20,9 εκατομμύρια ευρώ.

Κυριότερα προϊόντα εισαγόμενα από Ελλάδα είναι μεταποιημένα βιομηχανικά, προϊόντα διατροφής, χημικά-αρωματικά, οπωροκηπευτικά, ορυκτέλαια-καύσιμα και μηχανικός εξοπλισμός ενώ οι εξαγωγές της Β-Ε προς Ελλάδα καλύπτουν κυρίως πρώτες ύλες, μη σιδηρούχα μέταλλα, ξυλεία, μεταποιημένα και ζωϊκά προϊόντα. Επισημαίνεται, ότι λόγω των χαμηλών εισοδημάτων και του γενικού επιπέδου της χώρας, η τιμή είναι το κυρίαρχο στοιχείο στην αγορά, με την ποιότητα να έρχεται σε δεύτερη μοίρα.

4.4.2 ΑΞΕ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Οι Άμεσες ξένες επενδύσεις, στην περιοχή της Βοσνίας, αυξήθηκαν πολύ τα τελευταία κυρίως χρόνια λόγω της εισροής κεφαλαίων για την υλοποίηση των ιδιωτικοποιήσεων της Οντότητας της Σερβικής Δημοκρατίας που είχαν αποφασισθεί στα τέλη του 2006. Το συνολικό ποσό έφθασε το πολύ υψηλό επίπεδο των 1.628 εκατομμυρίων ευρώ, σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία του FIPA (Οργανισμού Προώθησης των Ξένων Επενδύσεων της Β-Ε). Αξίζει να σημειωθεί, επιπλέον, ότι τα

υφιστάμενα περιθώρια των προϋπολογισμών (σε όλες τις Οντότητες της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης), για δημόσιες επενδύσεις ή για την ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων, είναι πολύ περιορισμένα, αφού το 90% περίπου των εσόδων τους κατευθύνεται σε δαπάνες όπως οι μισθοί και οι συντάξεις των κατοίκων της χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, οι ιδιωτικοποιήσεις συνιστούν σημαντικό μοχλό εκσυγχρονισμού της οικονομίας, ελάφρυνσης των προϋπολογισμών και εξεύρεσης πόρων για την προώθηση των επενδύσεων. Η ελληνική επενδυτική παρουσία στη χώρα ανέρχεται σε επενδύσεις ύψους περίπου 50 με 52 εκ. ευρώ. Οι εταιρίες οι οποίες πραγματοποιούν τις πιο σημαντικές επενδύσεις στη περιοχή είναι η Ελληνική Εταιρία Εμφιαλώσεως 3Ε, η Αλουμίλ, των ΕΛΠΕ με εμπορική δραστηριότητα, η εταιρεία Κολίγας στο τομέα ξυλείας και η εταιρία Καμπέρα η οποία δραστηριοποιείται στον τομέα του αλουμινίου. Αξιόλογη είναι η ελληνική παρουσία σε εταιρίες μελετών και συμβούλων που υλοποιούν προγράμματα αναπτυξιακής βοήθειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πρόγραμμα cards) και της Παγκόσμιας Τράπεζας. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας στο Σεράγεβο, Ετήσια Έκθεση 2007)

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Εκθέσεις Γραφείων Ο.Ε.Υ)

4.5 ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Η βουλγαρική οικονομία γνώρισε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης από το 1997 μέχρι το 2008, η οποία ανάπτυξη ήταν αποτέλεσμα των οικονομικών μεταρρυθμίσεων και των συνεπών δημοσιονομικών πολιτικών που ακολούθησαν όλες οι κυβερνήσεις οι οποίες κλήθηκαν να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες όλης εκείνης της περιόδου στην χώρα με στόχο την επίτευξη σταθερού μακροοικονομικού περιβάλλοντος και την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Ιδιαίτερα σημαντικό υπήρξε και το γεγονός ότι η χώρα εντάχθηκε τελικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την 1η Ιανουαρίου 2007. Κατά το διάστημα 2004-2008, ο ρυθμός ανάπτυξης, κατά μέσο όρο, ήταν της τάξης του 6% και άνω και στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο στην εισροή επενδυτικών κεφαλαίων. Τα υψηλά επίπεδα τόσο του πληθωρισμού όσο και του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, βασικών δομικών προβλημάτων της ανωτέρω χρονικής περιόδου, παρουσίασαν σημαντική υποχώρηση, κατά το 2008, εξαιτίας της τρέχουσας οικονομικής κρίσης.

4.5.1 ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

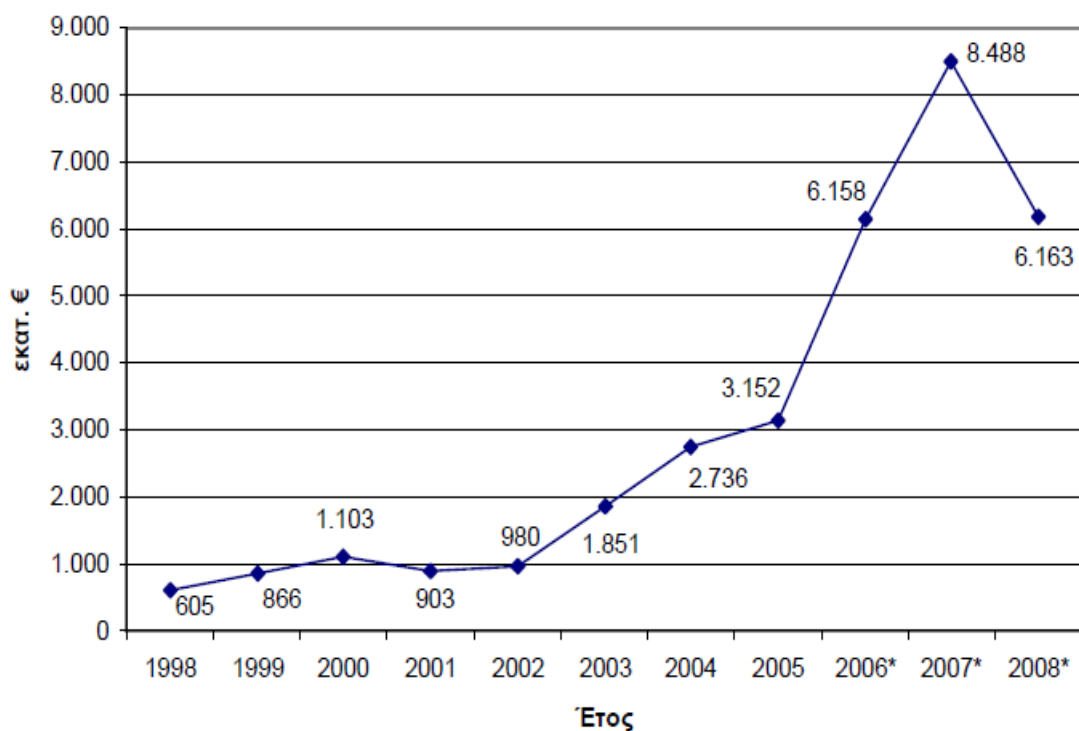
Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ για το 2008, ο όγκος των διμερών εμπορικών συναλλαγών, συνολικής αξίας 2,399 δισεκ. € σημείωσε αύξηση κατά 21,7% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Στην εν λόγω αύξηση συνέβαλε κυρίως η δυναμική εξέλιξη των βουλγαρικών εξαγωγών προς την Ελλάδα, οι οποίες σημείωσαν άνοδο, σε αξία, κατά 35% έναντι του 2007, στα 1.162 δισεκ. €. Με χαμηλότερο, πλην όμως αρκετά ικανοποιητικό ρυθμό αύξησης (+11,0%) κινήθηκαν, κατά το ανωτέρω διάστημα, οι ελληνικές εξαγωγές και διαμορφώθηκαν, σε αξία, στα 1,237 δισεκ. €. Σημειώνεται ότι τα στοιχεία εξωτερικού εμπορίου του Εθνικού Στατιστικού Ινστιτούτου της Βουλγαρίας (INS) δεν παρεκκλίνουν σημαντικά εκείνων της ΕΣΥΕ σχετικά με το ύψος των ελληνικών εξαγωγών, που φέρουν στα 1,332 δισεκ. €, παρουσιάζουν όμως ουσιαστική απομάκρυνση όσον αφορά στην αξία των βουλγαρικών εξαγωγών προς την Ελλάδα (1.475,3€). Έτσι, σύμφωνα με τα στοιχεία του INS για το 2008, ο μεν όγκος του διμερούς εμπορίου διαμορφώνεται στα 2.806,8 δισεκ. €, (+11,0% σε σχέση με το 2007), το δε εμπορικό ισοζύγιο εμφανίζεται πλεονασματικό για την Βουλγαρία κατά 143,8 εκατ. €. Σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία, η αύξηση, σε σχέση με το 2007, που

κατέγραψαν οι εξαγωγές προς την Βουλγαρία και οι εξαγωγές προς την Ελλάδα ήταν 0,6% και 22,7%, αντίστοιχα. Σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία για το 2009 της ΕΣΥΕ, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2009, ο όγκος του διμερούς εμπορίου, αξίας 955,3 εκατ. € σημείωσε κάμψη 23,6% σε σχέση με την αντίστοιχη χρονική περίοδο του 2008, κατά την οποία είχε καταγράψει αύξηση κατά 37,6% έναντι του προηγούμενου έτους. Οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Βουλγαρία υποχώρησαν κατά 30,5%, στα 453,0 εκατ. €, κατά το εν λόγω διάστημα, έναντι αύξησης +25,8% του πρώτου εξαμήνου του 2008. Με μεγαλύτερο ρυθμό μείωσης, 34,0%, κινήθηκαν οι βουλγαρικές εξαγωγές προς την Ελλάδα, οι οποίες είχαν σημειώσει εντυπωσιακή άνοδο - κατά + 52,6%- την αντίστοιχη χρονική περίοδο του 2008.

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις στη χώρα, ύψους 6.163 εκατ. € κατά το 2008, σημείωσαν κάμψη κατά 28% σε σχέση με το προηγούμενο έτος και συνεισέφεραν κατά 18,1% στο ΑΕΠ (έναντι 29,4% το 2007), ενώ κάλυψαν με ποσοστό 73,7% το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και κεφαλαιακών μεταβιβάσεων. Σύμφωνα με προβλέψεις της Βουλγαρικής Κυβέρνησης, το ύψος τους για το 2009 αναμένεται να υποστεί μείωση 50% και να διαμορφωθεί σε μόλις 3.000 εκατ. €, κάτι που θα συνεπάγεται συμβολή 9,2% στο εθνικό ΑΕΠ.

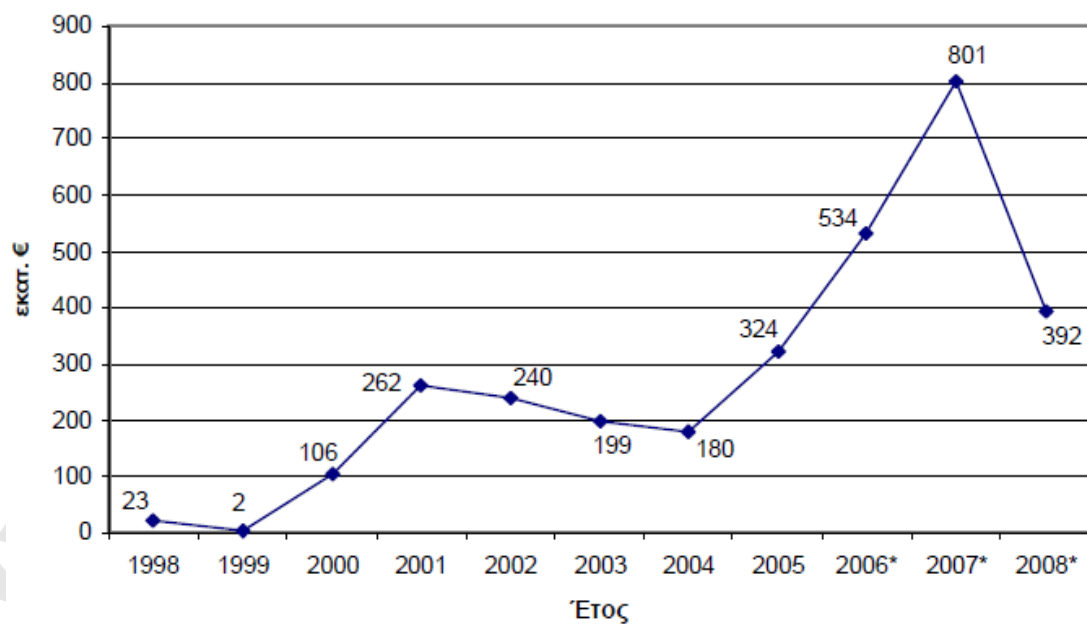
Κατά την περίοδο των 12 τελευταίων ετών, το ύψος των συνολικών ξένων επενδύσεων στην Βουλγαρία, εκτιμάται σε 33,7 δισεκ. €. Σύμφωνα με το κατωτέρω γράφημα, από το 2002 και μετά, με την εξαίρεση του 2008, οι ξένες επενδύσεις παρουσίασαν συνεχή ετήσια άνοδο, ενώ, μόνο κατά την τελευταία διετία, η Βουλγαρία προσέλκυσε επενδυτικά κεφάλαια από το εξωτερικό, αξίας 12 δισεκ. €.

Ξένες Άμεσες Επενδύσεις στη Βουλγαρία
(σε εκατ. €)

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας

Ελληνικές Άμεσες Επενδύσεις
(σε εκατ. €)

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Βουλγαρίας

4.5.2 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ (2011)

Με βάση οικονομικά στοιχεία τα οποία δόθηκαν στη δημοσιότητα από το αρμόδιο Υπουργείο οικονομικών της Βουλγαρίας καθώς και την Κεντρική Τράπεζα και την κρατική στατιστική υπηρεσία, οι εξελίξεις στον ευρύτερο τομέα των οικονομικών στη χώρα για τα έτη 2011 και 2012 είναι τα εξής: Το α' τρίμηνο 2012 το βουλγαρικό ΑΕΠ αυξήθηκε σε ποσοστό 0,5% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2011. Σε σχέση με το τελευταίο τρίμηνο του 2011 το ΑΕΠ παρέμεινε αμετάβλητο. Οι λόγοι για τους οποίους εμφανίστηκε αυτή η μικρή αύξηση θα λέγαμε ότι είναι κυρίως η εγχώρια τελική κατανάλωση η οποία αυξήθηκε κατά ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 1,5%. Αντίθετα, πτωτικά κινήθηκαν οι εξαγωγές (-0,1%) καθώς και η επενδυτική δραστηριότητα, η οποία μειώθηκε κατά 5,4 %. Οι εισαγωγές παρέμειναν σταθερές. Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (ΑΠΑ) κατέγραψε μείωση -0,2% το ως άνω διάστημα. Σημειώνεται ότι όλοι οι διεθνείς οργανισμοί έχουν αναθεωρήσει προς τα κάτω τις αρχικές τους προβλέψεις αναφορικά με την ανάπτυξη της βουλγαρικής οικονομίας το 2012. Συγκεκριμένα, το ΔΝΤ εκτιμά ότι η ανάπτυξη της χώρας θα ανέλθει στο 0,8 το 2012 και 1,5% το 2013, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προέβλεψε στις εαρινές προβλέψεις της ότι το βουλγαρικό ΑΕΠ θα ενισχυθεί το 2012 κατά μόλις 0,5%. (Γραφείο Οικονομικών και εμπορικών Συναλλαγών Πρεσβείας Σόφιας, πρόσφατες οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία)

Σημαντική διεύρυνση, για το ίδιο χρονικό διάστημα, κατέγραψε και το εμπορικό έλλειμμα που προσέγγισε τα €-1,2 δις, καθώς μόνο τον Απρίλιο αυξήθηκε κατά 70% σε ετήσια βάση. Η εξέλιξη αυτή εξηγείται από το ότι τον εν λόγω μήνα οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 2,5%, ενώ οι εισαγωγές κατά 11,1%. Το ακαθάριστο εξωτερικό χρέος περιορίστηκε στο 88,8% του ΑΕΠ στα τέλη Μαρτίου 2012, ελαφρώς αυξημένο ποσοστιαία σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 2011. Σε ό,τι αφορά τις άμεσες ξένες επενδύσεις, το πρώτο τετράμηνο 2012 υπήρξαν εισροές ύψους €368,1 εκατ. έναντι εκροών €14,4 εκατ. το ίδιο διάστημα του 2011. (Γραφείο Οικονομικών και εμπορικών Συναλλαγών Πρεσβείας Σόφιας, πρόσφατες οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία)

4.6 ΚΡΟΑΤΙΑ

Η Κροατία είναι μία χώρα της Ευρώπης, της οποίας βασικότεροι εμπορικοί εταίροι είναι χώρες που ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Κατά σειρά σπουδαιότητας χώρες στις εξαγωγές της Κροατίας είναι η Ιταλία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Γερμανία, Σλοβενία, Αυστρία και Σερβία-Μαυροβούνιο και αντίστοιχα στις εισαγωγές οι χώρες αυτές είναι η Ιταλία, Γερμανία, Ρωσία, Κίνα, Σλοβενία, Αυστρία, Γαλλία και Ουγγαρία.

4.6.1 ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τα κυριότερα εξαγόμενα ελληνικά προϊόντα για το 2008 είναι: τα μεσαία και βαριά λάδια από πετρέλαιο και ασφαλτούχα υλικά, τα επιβατικά πλοία, το θείο, τα ελαφρά λάδια από πετρέλαιο και ασφαλτούχα υλικά, τα πορτοκάλια, τα μεταλλεύματα αργιλίου, οι χαλκοσωλήνες, οι συσκευασμένες οργανικές ουσίες επιφανειακής δράσης για τον καθαρισμό και το πλύσιμο εκτός σαπώνων, τα παρασκευάσματα διατροφής, τα ακατέργαστα δέρματα, το παρθένο ελαιόλαδο, τα καρπούζια, οι κλίβανοι –ηλεκτρικοί βιομηχανικοί ή εργαστηρίων, οι κονσέρβες ροδάκινων (0,53% του συνόλου, 1,30 εκατ. δολ. Έναντι 0,97 εκατ. δολ. του προηγούμενου έτους – αύξηση κατά 34,09%), οι ράβδοι και τα είδη καθορισμένη μορφής από αργίλιο όχι σε κράμα, οι συσκευές για την ενσύρματη τηλεφωνία, τα διάφορα φάρμακα, τα νήματα από βαμβάκι, οι ελιές. (Γραφείο Εμπορικών και Οικονομικών υποθέσεων πρεσβείας στο Ζάγκρεμπ, Ετήσια έκθεση 2007)

Η βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος είναι ουσιώδης προϋπόθεση για να αυξηθούν οι νέες άμεσες ξένες επενδύσεις. Αν και ο ρυθμός των άμεσων επενδύσεων είναι ικανοποιητικός, παρόλα αυτά το μεγαλύτερο ποσοστό από αυτές προέρχεται από εξαγορές. Μόνο γενναία μέτρα αναδιάρθρωσης της οικονομίας θα βελτιώσουν το ρυθμό των νέων άμεσων επενδύσεων. Το 2006 κυρίως λόγω δύο εξαγορών μεγάλων επιχειρήσεων, της τράπεζας Splitska Banka από την γαλλική Societe Generale και της φαρμακευτικής Pliva από την αμερικανική Barr, οι άμεσες ξένες επενδύσεις στην Κροατία ξεπέρασαν όχι μόνο τα επίπεδα του 2005 (1,5 δισ. €) αλλά και αυτά του

ρεκόρ του 2003 (1,8 δισ. €) και έφθασαν τα 2,8 δισεκ. €. Το 2007, οι ξένες άμεσες επενδύσεις παρουσίασαν νέα αύξηση, σε σχέση με το 2006, φθάνοντας το ύψος των 3,7 δισ. €, εκ των οποίων 1,7 δισ. € αφορούν επενδύσεις κεφαλαίου και 494,7 εκ. € επανεπενδύσεις κερδών, με αποτέλεσμα να πραγματοποιηθεί νέο ρεκόρ. Κατά το 2008 ανήλθαν σε 3,3 δισ. €, εκ των οποίων 1,80 δισ. € ήταν εξαγορές και 0,51 δισ. € επανεπενδυθέντα κέρδη και με κυριότερη εξαγορά αυτήν του 22,15% των μετοχών της εταιρίας πετρελαιοειδών INA από την ουγγρική MOL. Από το 1993 μέχρι και το 2008, έχουν πραγματοποιηθεί συνολικές Α.Ξ.Ε. στη Κροατία ύψους 21,04 δισ. € . Το μεγαλύτερο μέρος των ΑΞΕ προέρχεται από:

(Γραφείο Εμπορικών και Οικονομικών υποθέσεων πρεσβείας στο Ζάγκρεμπ, Ετήσια έκθεση 2007) :

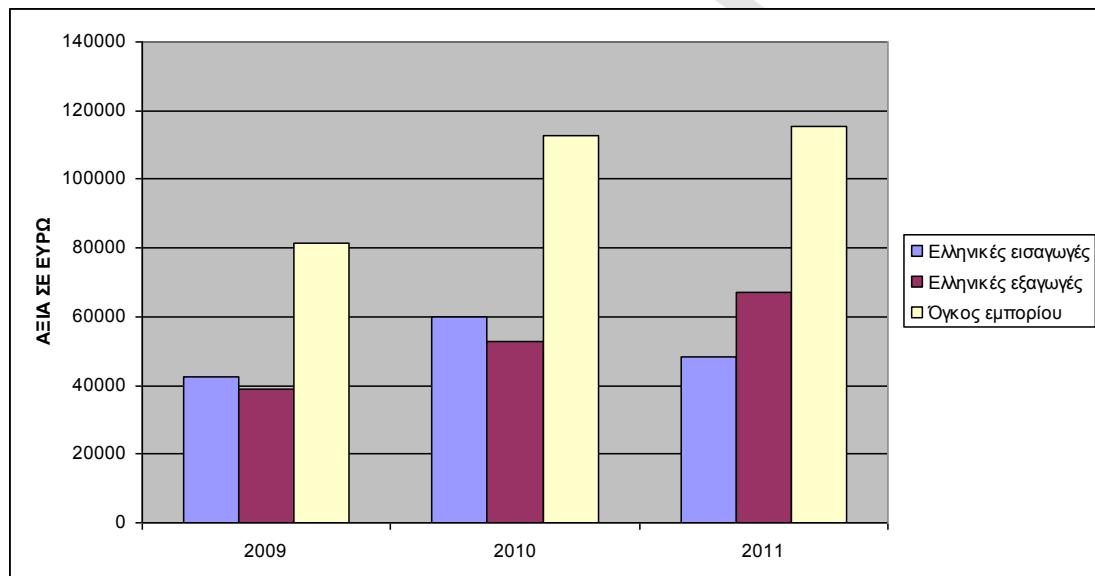
1. **Αυστρία** 27,6%
2. **Ολλανδία** 15,3%
3. **Γερμανία** 12,9%
4. **Ουγγαρία** 10,3%
5. **Γαλλία** 6,2%

Οι συνολικές ελληνικές επενδύσεις εκτιμώνται μόλις σε περίπου 5,5 - 6,0 εκ. €. Δεν συμπεριλαμβάνεται η επένδυση 90 εκ. € της MARFIN Investment Group, εξαγοράς του 49,99% των μετοχών της εταιρίας χαρτοφυλακίου (συμμετοχών) «Sunce Koncern d.d.» που δραστηριοποιείται κυρίως στον τουριστικό τομέα στην Κροατία, διότι στα στατιστικά στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας δεν εμφανίζεται ως επένδυση προερχόμενη από την Ελλάδα.

(Γραφείο Εμπορικών και Οικονομικών υποθέσεων πρεσβείας στο Ζάγκρεμπ, Ετήσια έκθεση 2007)

ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΚΡΟΑΤΙΑΣ (σε Ευρώ)			
Έτος	Ελληνικές εισαγωγές	Ελληνικές εξαγωγές	Όγκος εμπορίου
2009	42552	38756	81308
2010	59810	52773	112583
2011	48315	67134	115449

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Παρόμοια κίνηση έγινε και από την κρατική στατιστική υπηρεσία της Κροατίας, η οποία κατέγραψε παράλληλα με την Ελλάδα τις εισαγωγές και εξαγωγές από και προς την Ελλάδα, με κάποιες σημαντικές ωστόσο αποκλίσεις, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα:

ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ-ΚΡΟΑΤΙΑΣ (σε Ευρώ)			
Έτος	Ελληνικές εισαγωγές	Ελληνικές εξαγωγές	Όγκος εμπορίου
2009	37799	67637	105436
2010	66702	74322	141024
2011	31023	53277	84300

Πηγή: Κροατική Στατιστική Υπηρεσία

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να πούμε ότι τα προϊόντα που ανήκουν στην κατηγορία των πετρελαιοειδών κατέχουν την πρώτη θέση στην κατάταξη των εξαγωγίμων ελληνικών προϊόντων με ποσοστό 48,3% επί της συνολικής αξίας. Δεύτερα στην κατάταξη βρίσκονται τα εσπεριδοειδή με ποσοστό 9,8% και εν συνεχεία οι σωλήνες από χαλκό με 3,7% και τα φάρμακα με 2,2%. Συγκριτικά με το 2010 μεταξύ των 5 πρώτων εξαγόμενων εξακολουθούν να ευρίσκονται τα εσπεριδοειδή και οι χαλκοσωλήνες. Οι σωλήνες από σίδηρο ή χάλυβα που κατείχαν την πρώτη θέση το 2010 με ποσοστό 21,4% στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών δεν εμφανίζονται καθόλου στα στατιστικά του 2011, πράγμα το οποίο δύναται να εξηγηθεί από την καθίζηση του κατασκευαστικού τομέα στην Κροατία κατά το έτος αυτό.

4.6.2 ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΤΗΣ ΚΡΟΑΤΙΑΣ (2011)

Σύμφωνα με στοιχεία τα οποία δημοσιεύτηκαν πρόσφατα από την κρατική στατιστική υπηρεσία της Κροατίας, οι εξαγωγές που έλαβαν χώρας στην Κροατία κατά το 2011 ανήλθαν σε 9,6 δις Ευρώ, σημειώνοντας μία αύξηση της τάξης του 7,7%, όπως είναι

φανερό, σε σχέση με το ύψος των εξαγωγών της προηγούμενης χρονιάς, δηλαδή του 2010, το οποίο ήταν 8,9 δις. Παρόμοια αύξηση σημείωσαν και οι κρατικές εισαγωγές, οι οποίες αυξήθηκαν συγκεκριμένα κατά 7,5%. Οι εισαγωγές ανήλθαν σε 16,3 δις έναντι 15,1 δις το 2010. Το εμπορικό έλλειμμα διαμορφώθηκε ούτως σε 6,7 δις Ευρώ, αυξημένο κατά 8% συγκριτικά με το 2010.

(Πρεσβεία της Ελλάδος, Ζάγκρεμπ, Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Εξωτερικό εμπόριο Κροατίας κατά το 2011)

	ΕΞΑΓΩΓΕΣ			ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ		
	2010	2011	Μεταβολή	2010	2011	Μεταβολή
ΤΡΟΦΙΜΑ ΚΑΙ ΖΩΑ ΖΩΝΤΑΝΑ	760	851	12%	1360	1538	13,2%
ΠΟΤΑ ΚΑΙ ΚΑΠΝΟΣ	189	172	-8,7%	138	148	7,6%
ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΑΥΣΙΜΩΝ	601	679	24,1%	255	268	5%
ΟΡΥΚΤΑ ΚΑΥΣΙΜΑ ΚΑΙ ΛΑΔΙΑ	1 113	1162	4,4%	2 843	3547	24,8%
ΛΙΠΗ ΚΑΙ ΛΑΔΙΑ ΖΩΪΚΑ η ΦΥΤΙΚΑ	20	20	0%	56	81	44%
ΧΗΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	1 013	1097	8,2%	2 137	2246	5,1%
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΕΙΔΗ	1 260	1433	13,7%	2724	2931	7,6%
ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΛΙΚΑ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ	2 819	2846	1%	3880	3623	-6,6%
ΔΙΑΦΟΡΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ	1 120	1211	8,1%	1 736	1889	8,8%
ΣΥΝΟΛΟ	8905	9589	7,7%	15137	16275	7,5%

Πηγή: Κροατική Στατιστική Υπηρεσία

Οι εισαγωγές που πραγματοποιεί η Κροατία αφορούν κυρίως προϊόντα που ανήκουν στην κατηγορία των πετρελαιοειδών, μεταφορικό υλικό, χαλυβουργικά, ηλεκτρικές συσκευές, μηχανολογικό εξοπλισμό, φάρμακα, και είδη ένδυσης. Από την άλλη πλευρά οι εξαγωγές της αποτελούνται κυρίως από προϊόντα πετρελαιοειδή, μεταφορικό υλικό, φαρμακευτικά είδη, ορυκτά, προϊόντα ξύλου, ενδύματα και έπιπλα.

Οι χώρες οι οποίες ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελούν ακόμα και σήμερα τον σημαντικότερο εμπορικό εταίρο της Κροατίας, καθώς οι χώρες αυτές συμμετέχουν στο εξωτερικό εμπόριο της Κροατίας σε ποσοστό μεγαλύτερο του 50% και συγκεκριμένα άνω του 60%. Πο αναλυτικά, η συμμετοχή των διαφόρων ηπείρων και περιοχών σε αυτού του είδους το εμπόριο, φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (Πρεσβεία της Ελλάδος, Ζάγκρεμπ, Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Εξωτερικό εμπόριο Κροατίας κατά το 2011) :

	ΕΞΑΓΩΓΕΣ				ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ		
	2010	2011	%		2010	2011	%
ΕΥΡΩΠΗ	7577	8310	9,7		12103	12863	6,3
- ΕΕ	5438	5735	5,4		9109	10063	10,5
ΑΣΙΑ	463	396	-4,5		2237	2623	17,3
ΑΦΡΙΚΗ	290	411	41,6		121	86	-29
ΒΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ	441	419	-5,1		434	436	0,4
ΝΟΤΙΑ ΑΜΕΡΙΚΗ	23	28	25,2		233	256	9,8
ΩΚΕΑΝΙΑ	109	24	-77,3		7	9	37

Πηγή: Κροατική Στατιστική Υπηρεσία

4.7 ΡΟΥΜΑΝΙΑ

4.7.1 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ 2000 ΚΑΙ ΕΝΤΕΥΘΕΝ

Μετά το 2002 ο πραγματικός ρυθμός αύξησης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της Ρουμανίας άρχισε να σταθεροποιείται σε υψηλά επίπεδα, παρουσιάζοντας την παρακάτω εξέλιξη(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βουκουρέστι, Ετήσια Έκθεση: Ρουμανία, Η πορεία της οικονομίας (Ρυθμός αύξησης % του ΑΕΠ):

2003	5,2 %
2004	8,5%
2005	4,2%
2006	7,9%
2007	6,3%
2008	7.3%
2009	-6,6%
2010	-1.6%
2011	2.5%

Πηγή: Eurostat

Οι διψήφιοι ρυθμοί αύξησης της Κατανάλωσης (2004: 24%, 2005: 20%, 2006: 19%) και των Επενδύσεων σε πάγια κεφάλαια (2004: 35,8%, 2005:11,5 %, 2006: 26,8%) ήταν οι βασικότεροι κινητήρες της δυναμικής ανάπτυξης του ΑΕΠ μέσα στα τελευταία χρόνια. Μεγάλο μέρος της ζήτησης για καταναλωτικά αγαθά αλλά και για μηχανολογικό εξοπλισμό για επενδύσεις καλύφθηκαν μέσα στο 2006 με αύξηση των εισαγωγών κατά 25,1% (37,60 δισ. € σε αξίες FOB μέσα στο 2006 έναντι 30,06 δισ. € σε αξίες FOB μέσα στο 2005) ενώ σημαντική - σαν αποτέλεσμα του βελτιωμένου παραγωγικού δυναμικού - ήταν με 16,1 % και η αύξηση των εξαγωγών (25,85 δισ. € σε αξίες FOB έναντι 22,25 δισ. € σε αξίες FOB του προηγούμενου έτους).

Στην επίτευξη του υψηλού ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ μέσα στο 2006 συνέβαλε και η ισχυρή άνοδος της παραγωγικότητας της εργασίας που ανήλθε στα 10,6% έναντι 5,2% του 2005. Μεγάλη ήταν μέσα στο 2006 επίσης η συμβολή της βιομηχανικής παραγωγής, η οποία αυξήθηκε κατά 7,8% έναντι 2,5% του 2005. Τους μεγαλύτερους ρυθμούς αύξησης παρουσίασε η βιομηχανία οχημάτων (+21,2%) και η βιομηχανία επίπλων (επίσης +21,2%). Η βιομηχανία τροφίμων και ποτών αύξησε την παραγωγή της κατά 15,2%, η χημική βιομηχανία κατά 14%, η βιομηχανία υλικών οικοδομής κατά 11,8%, η βιομηχανία ηλεκτρικών συσκευών και εξοπλισμού κατά 11,6% και η βιομηχανία επεξεργασίας ξύλου κατά 8,2%. Αντίθετα σημειώθηκε πτώση κατά 13,1% στην Κλωστοϋφαντουργία και κατά 8,9% στην βιομηχανία ετοιμού ενδύματος, της οποίας μεγάλο μέρος της παραγωγής συνδέεται με παραγγελίες φασόν από την Γερμανία και άλλες μεγάλες αγορές της Ευρώπης. Η βιομηχανία υποδημάτων και δερματίνων ειδών (της οποίας μεγάλο μέρος της παραγωγής στηρίζεται επίσης σε παραγγελίες φασόν), η οποία μέσα στο 2005 υπέστη σημαντική μείωση παραγωγής (-12%), ανέκαμψε εντός του 2006 παρουσιάζοντας αύξηση κατά 2,3%.

Η Ρουμανία πέτυχε το μεγαλύτερο ποσοστό οικονομικής ανάπτυξης (9,1%) και βρέθηκε στην πρώτη θέση της λίστας των κρατών-μελών της ΕΕ, που παρουσιάζουν θετική οικονομική ανάπτυξη το τρίτο τρίμηνο του 2008, έναντι του ποσοστού ανάπτυξης που καταγράφηκε το αντίστοιχο τρίμηνο του 2007. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, στη δεύτερη θέση της ευρωπαϊκής λίστας ανάπτυξης βρίσκεται η Σλοβακία (7,1%), και η Πολωνία (5,6%). Παράλληλα, αύξηση 7,9% σημειώθηκε το 2008 στον όγκο της βιομηχανικής παραγωγής στη χώρα, σε σύγκριση με τα δεδομένα του 2007. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχόντων λογαριασμών της Ρουμανίας ανέρχεται μόλις στο 14% του ΑΕΠ της, ενώ το νόμισμά της χώρας, το λεί, φέρεται υπερτιμημένο έως και 19%, αφήνοντας περιθώρια για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών της. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βουκουρέστι, Ετήσια Έκθεση: Ρουμανία, Η πορεία της οικονομίας και οι ελληνορουμανικές σχέσεις 2006 – 2007)

4.7.2 ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ

Σημαντική υπήρξε η άνοδος του υπερκαταναλωτισμού του Ρουμάνου πολίτη, η οποία βασίστηκε σε πολλές περιπτώσεις στην ανεξέλεγκτη διάθεση καταναλωτικών δανείων. Ένας επισκέπτης στη χώρα μπορεί να διαπιστώσει την κατάσταση αυτή παρατηρώντας τις πολυπληθείς Φεράρι και Μαζεράτι στους δρόμους του Βουκουρεστίου.

Όντως, την προηγούμενη πενταετία, «ατμομηχανή» της οικονομικής ανάπτυξης στη Ρουμανία ήταν η αύξηση στην κατανάλωση των νοικοκυριών. Αυτό επετεύχθη μέσω της αύξησης των καταναλωτικών δανείων που χορηγήθηκαν (60% σε ετήσια βάση) και της αύξησης στους μισθούς (αύξηση περίπου 25%). Σε οικονομική αναφορά της, για την πορεία των μακροοικονομικών δεδομένων στη Ρουμανία, η Παγκόσμια Τράπεζα επισημαίνει τη σημαντική αύξηση του δανεισμού των νοικοκυριών, κατά την τελευταία δεκαετία. Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι το ποσοστό δανεισμού των νοικοκυριών σήμερα στη Ρουμανία, καλύπτει ποσοστό 20% του ρουμανικού ΑΕΠ.

Στα τέλη του Νοεμβρίου 2009 στο ποσό των 609 εκατ. ευρώ καταγράφηκαν οι ληξιπρόθεσμες δανειακές οφειλές δόσεων των Ρουμάνων δανειοληπτών προς τις τράπεζες. Το ποσό αυτό των καθυστερούμενων δόσεων είναι αυξημένο κατά 5,83% σε σύγκριση με το επίπεδο δανειακών οφειλών τον περασμένο Οκτώβριο. Σημειώνεται ότι ο συνολικός αριθμός των δανειοληπτών που αδυνατούν να καλύψουν τις τραπεζικές τους υποχρεώσεις φτάνουν στους 655.907, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Ρουμανικής Εθνικής Τράπεζας. Η ουσιαστική αδυναμία των δανειοληπτών να καλύψουν τις τραπεζικές τους υποχρεώσεις, αποδίδεται στο σοβαρό πρόβλημα οικονομικής ρευστότητας που αντιμετωπίζει η ρουμανική οικονομία, ενώ οι τράπεζες από την πλευρά τους, οδηγούνται σε περιορισμό του δανεισμού. Το ανωτέρω γεγονός προκαλεί προβληματισμό στις ελληνικές τράπεζες που είναι εγκατεστημένες στη χώρα, οι οποίες εκπροσωπούν, από τον περασμένο Σεπτέμβριο, το 27% του συνολικού ξένου τραπεζικού κεφαλαίου. Τα κέρδη των τραπεζών στη Ρουμανία περιορίστηκαν από τις υψηλές προβλέψεις για την κάλυψη των απωλειών από χορηγήσεις, καθώς όλο και περισσότεροι δανειολήπτες αντιμετωπίζουν προβλήματα στην αποπληρωμή των δόσεων. Η κεντρική τράπεζα έχει θεσπίσει πολύ πιο αυστηρές προϋποθέσεις για τον καθορισμό των προβλέψεων για επισφάλειες,

έναντι της διεθνούς πρακτικής που ισχύει. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βουκουρέστι, Ετήσια Έκθεση: Ρουμανία, Η πορεία της οικονομίας και οι ελληνορουμανικές σχέσεις 2006 – 2007)

4.7.3 ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ (2009-2012)

Σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσίευσε πρόσφατα το Εθνικό Γραφείο Εγγραφής Εμπορικών Εταιρειών της Ρουμανίας (ONRC) ο αριθμός των εταιρειών με αλλοδαπή συμμετοχή και τα επενδυθέντα κεφάλαια παρουσιάζουν μέχρι τις 31.12.2009 την κάτωθι εξέλιξη :

- Ρουμανικές εταιρείες με συμμετοχή αλλοδαπών (μέχρι 31.12.2009): 166.728.Στις 31.12.2008 οι εταιρείες αλλοδαπών συμφερόντων ανήρχοντο στις 159.927.
- Από το σύνολο των ρουμανικών εταιρειών με αλλοδαπή συμμετοχή στις 31.12.2009 οι 4.697 είναι ελληνικών συμφερόντων .Στις 31.12.2008 οι ελληνικών συμφερόντων εταιρείες ανήρχοντο στις 4.484.Εξ αυτού προκύπτει ότι –παρά την κρίση-μέσα στο 2009 ιδρύθηκαν 213 νέες εταιρείες ελληνικών συμφερόντων .
- Ξένες άμεσες επενδύσεις (ΑΞΕ=FDI) στη Ρουμανία με βάσει το κατατεθειμένο ονομαστικό κεφάλαιο των εταιρειών αλλοδαπών συμφερόντων στις 31.12.2009:25,23 δισ. € (σωρευτικό σύνολο από το 1991 μέχρι και 31.12.2009).Στις 31.12.2008 η αντίστοιχη αξία των επενδύσεων ανήρχετο στα 21,72 δισ.€.
- Επενδύσεις από την Ελλάδα(σωρευτικό σύνολο από το 1991 μέχρι και τις 31.12.2009) με βάσει το κατατεθειμένο ονομαστικό κεφάλαιο τους : 1,37.δισ. € (έναντι 654,97 εκ. € 31.12.2008). Οι ελληνικές επενδύσεις σημείωσαν –σύμφωνα με τα στοιχεία του ONRC μέσα στο 2009 –αν και έτος οξείας κρίσεως- θεαματική αύξηση κατά 720 εκ.€ (110%).Στην αύξηση αυτή συνέβαλε η Cosmote (εξαγορά της εταιρείας Zapp) και οι ελληνικών συμφερόντων τράπεζες ,οι οποίες ενίσχυσαν την κεφαλαιακή τους βάση . Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά η Ελλάδα είναι μέσα στο 2009 5^η στη σειρά κατάταξης μετά την Ολλανδία ,Αυστρία, Γερμανία και Γαλλία (στις 31.12.2008 η Ελλάδα κατείχε

την 10^η θέση) .Το ελληνικό μερίδιο στις ξένες επενδύσεις ανήρχετο στις 31.12.2009 στα 5,45% έναντι 3,02% στις 31.12.2008.

Η διαχρονική εξέλιξη των ελληνικών επενδύσεων στη Ρουμανία κατά τα έτη 2005-2009:

Αριθμός Εταιρειών

Κατατεθειμένο κεφάλαιο σε ευρώ

Έτη	Σύνολο	Ελλάδα	%	Σύνολο	Ελλάδα	%
31.12.2005	119120	3164	2,66	12906836,9	547613,3	4,24
31.12.2006	131943	3608	2,73	15303061,9	552086,5	3,61
31.12.2007	147663	4102	2,78	17739208,0	578635,0	3,26
31.12.2008	159927	4484	2,80	21723640,8	654973,8	3,02
31.12.2009	166728	4697	2,82	25236251,3	1374757,0	5,45

Πηγή: ONRC

Σημειώνουμε ότι από τις 4697 εταιρείες ελληνικών συμφερόντων που υπάρχουν στη Ρουμανία πραγματικά ενεργές είναι περί τις 800 έως 1000. Πολλές από τις υπόλοιπες είτε δεν είναι ενεργές είτε έχουν ιδρυθεί με βασικό στόχο την αγορά οικοπέδου ή διαμερίσματος ,δεδομένου ότι η ρουμανική νομοθεσία δεν επιτρέπει τέτοια ιδιοκτησία σε φυσικά πρόσωπα παρά μόνο την απόκτηση διαμερίσματος χωρίς συμμετοχή στην ιδιοκτησία της γης επί της οποίας ευρίσκεται το κτίριο.

Σύμφωνα με στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Ρουμανίας (BNR) , τα οποία συλλέγονται και αναλύονται με άλλη μεθοδολογία , επί του σωρευτικού συνόλου των ΞΑΕ στη Ρουμανία, που έφτασαν στις 31.12.2008 στα 48,798 δισ.€ , η Ελλάδα κατείχε στις 31.12.2008 με επενδύσεις ύψους 3,154 δισ. € την 6^η θέση .Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Γραφείου ΟΕΥ το αθροιστικό σύνολο των επενδύσεων από την Ελλάδα κυμαίνεται σήμερα περί τα 4 δισ.€ .Στις επενδύσεις αυτές συνεκτιμώνται και εκείνες που έχουν πραγματοποιηθεί μέσω άλλων χωρών (κυρίως μέσω θυγατρικών που εδρεύουν στην

Κύπρο) .Στην περίπτωση αυτή η Ελλάδα είναι πιθανότατα 4^η στη σειρά κατάταξης των ξένων επενδυτών στη Ρουμανία . Η διαχρονική εξέλιξη των ελληνικών επενδύσεων στη Ρουμανία κατά τα έτη 2004-2008 :

Έτη	Συνολικό ύψος των ξένων αμέσων επενδύσεων στη Ρουμανία σε εκ.€	Ύψος των ελληνικών αμέσων επενδύσεων στη Ρουμανία σε εκ.€	Μερίδιο ελληνικών επενδύσεων επί του συνόλου %
31.12.2004	15,040	1,233	8,2
31.12.2005	21,885	1,864	8,5
31.12.2006	34,512	2,680	7,8
31.12.2007	42,770	3,192	7,5
31.12.2008	48,798	3,154	6,5

Πηγή: Εθνική Τράπεζα της Ρουμανίας (BNR)

Το φάσμα των κλάδων ,οι οποίοι έχουν απορροφήσει ελληνικά επενδυτικά κεφάλαια είναι ευρύτατο. Ιδιαίτερα εντυπωσιακή και ορατή είναι η παρουσία των ελληνικών τραπεζών στη Ρουμανία. Οι 7 ελληνικές τράπεζες διαθέτουν σήμερα περί τα 900 υποκαταστήματα σε όλη τη Ρουμανία και απασχολούν πάνω από 10.000 άτομα . Το Γραφείο ΟΕΥ Βουκουρεστίου υπολογίζει ότι ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων σε εταιρείες ελληνικών συμφερόντων στη Ρουμανία ανέρχεται πάνω από 30.000 άτομα .Εντυπωσιακή και ορατή είναι επίσης η ελληνική επενδυτική παρουσία στον τομέα των Τηλεπικοινωνιών .Οι μεγαλύτερες ελληνικές επενδύσεις στη Ρουμανία είναι εκείνη του ΟΤΕ (ο οποίος κατέχει το 54% της ROMTELECOM) και εκείνη της COSMOTE.

Οι εταιρείες ελληνικών συμφερόντων και οι ελληνικών συμφερόντων τράπεζες διατηρούν τις θέσεις τους και έδειξαν μέσα στο 2009 αντοχή στην κρίση. Ορισμένες εταιρείες όπως η COSMOTE συνέχισαν να επενδύουν ,ενώ αρκετές τράπεζες ενίσχυσαν την κεφαλαιακή τους βάση. Στον τομέα των κατασκευών και της ανάπτυξης ακινήτων ,ο οποίος επλήγη περισσότερο από όλους ,οι ελληνικές εταιρείες προέβησαν σε αναπροσαρμογές των σχεδίων τους και δείχνουν ότι αντέχουν στην κρίση. Κινητικότητα από πλευράς Ελλήνων επενδυτών παρατηρήθηκε στον τομέα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της κτηνοτροφίας ,στον τομέα των τροφίμων και ποτών. Ο τομέας των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ) προκάλεσε το ενδιαφέρον όχι μόνο των άλλων ξένων αλλά και των

Ελλήνων επενδυτών. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βουκουρέστι, Ετήσια Έκθεση: Ρουμανία, Η πορεία της οικονομίας και οι ελληνορουμανικές σχέσεις 2006 – 2007)

Πίνακας Ελληνικών Επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Ρουμανία

A/A	ΕΠΩΝΥΜΙΑ ΜΗΤΡΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ
1	ΑΛΤΟ ΑΕ ΕΙΔΙΚΑ ΔΟΜΙΚΑ ΥΛΙΚΑ	ALTO CONSTRUCTION MATERIALS SRL τηλ. +40 2136 15724, fax. +40 2136 15725, email: scm@alto.gr
2	ΑΛΟΥΜΥΛ ΜΥΑΩΝΑΣ ΒΙΟΜ. ΑΛΟΥΜΙΝΙΟΥ ΑΕ	ALUMIL ROM INDUSTRY SRL, τηλ. + 40 2 14 243456, fax. + 40 2 14 233932, email office@alumil.ro, website www.alumil.ro
3	ΑΣΚΟ ΑΕ	ASCO INVESTMENT SERVICII s.r.l., τηλ. & fax 0040 21 2568017, email bucharest@asco.gr, website www.asco.gr Κυριάκος Νιτσοτόλης
4	AUTOHELLAS ATEE	AUTOTECHNICA FLEET SERVICES SRL, τηλ. 0040214078200, fax 0040214078229, email: info@hertzlease.ro, Δ/νων Σύμβουλος Δημήτριος Μαγγιώρος
5	EUROBANK EFG GROUP	BANCPPOST SA, ΤΗΛ. +40 21.308.0901, fax +40 21 326.8520, email: sugestieclienti@bancpost.ro, website: www.bancpost.ro, Δ/νων Σύμβουλος : Mrs Manuela Plapcianu EFG RETAIL SERVICES IFN SA, Γενικός Δ/ντής Αριστείδης Παπαθωμάς EFG LEASING IFN SA, τηλ. +40 21 308 6121, fax +40 21 323 0613, Δ/νση Σύμβουλος : Βλάχος Χάρης Γενικός Διευθυντής : Sorin Manolescu EFG PROPERTY SERVICES SA, τηλ. +40 21 308 6100, fax +40 21 327 6954, Γενικός Δ/ντής : Γιώργος Μαντζαβινάτος EFG EUROBANK FINANCE SA , & EFG EUROBANK SECURITIES SA, τηλ. +40 212 062300, fax. +40 212 062310,
6	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΜΦΙΑΛΩΣΕΩΣ ΑΕ COCA COLA	COCA COLA BOTTLERS LASI SA, COCA COLA BOTTLING ENTERPRISE GALATI SA, COCA COLA HBC ROMANIA LTD, DORNA APEMIN SA, SC CRISTALINA SA,
7	Δ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΕΒΕ	DARION RO INVESTMENT, τηλ. +40 728228933, fax. + 40 318157658, email irina-lacoba@yahoo.com, Ιωάννου Αριστείδης SC GEO GROUP INVEST SRL, τηλ. + 40 726178705, fax. +40 318157658, email catalin@interconti.ro
8	DORAL ABEE	DORAL ALUMINIUM INDUSTRIE SRL, τηλ. + 40 21 2025830, fax +40 21 2025832, email rombuc@doral.gr, Χρήστος Καλλιάς
9	INTRACOM S.A. TELECOM SOLUTIONS	INTACOM SA, τηλ. +40 21 20 40900, fax. +40 21 20 40902, email: ralucar@intracom.ro, website: http://www.intrarom.com, Νίκος Δουκάκης

10	ISOMAT SA	ISOMAT ROMANIA SRL, τηλ. +40213000482-3, fax +40213166746, email: info@isomat.ro, www.isomat.net, Αντωνιάδης Σάββας
11	K. & N. EYΘYMIADH ABEE	K. & N. EFTHYMIADIS srl, τηλ.& fax 0040 21 2121008, email: office@efthymiadis.ro, Ion Simion
12	KLEEMANN HELLAS ABEE	KLEEMANN LIFT RO SRL, Αγγελος Πάλμος
13	ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ Γ. ΜΑΡΜΑΡΑ ΔΡΑΜΑΣ ΑΕ	LAZARIDIS MARMURA SI GRANIT SA, τηλ. + 40 244 268744, fax + 40 244 268711, email : info@lazaridis.ro, Λέκκα Αλεξαντρίνα
14	ΜΙΝΕΡΒΑ ΑΕ	MINCO ROMANIA SRL Ελένη Λαδένη - Φιλίππου
15	ΠΑΛΑΤΙΑΝΑ ΑΦΟΙ ΑΒΕΕ - PALAPLAST	PALAPLAST EXPERT SRL, τηλ. + 40 21 4920747, fax + 40 21 4673012, email office@palaplast.ro, www.palaplast.com Mr. Gabriel Ionut Popica
16	ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ	PIRAEUS BANK ROMANIA SA, τηλ. + 40 21 303 6900, fax + 40 21 303 6909, email stavros.lekkakos@piraeusbank.ro, website www.piraeusbank.ro, Stavros Lekkakos
17	ΠΥΡΑΜΙΣ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ ΑΕ	PYRAMIS ROMANIA S.R.L. , τηλ. + 40 21 316 6008, fax + 40 21 224 0545, email office@pyramis.ro, website www.pyramis.ro, Bogdan Iugulescu
18	ΟΤΕ ΑΕ	ROMTELECOM SA, email : relatiiclienti@romtelecom.ro, vanzari@romtelecom.ro COSMOROM SA, τηλ. + 40 21 4040732, email radu_maricutu@yahoo.com, website http://www.rotld.ro
19	ΕΛΒΙΑΛ ΑΕ	S.C. ELVIAL ROMANIA ALUMINIUM SYSTEMS INDUSTRY SRL, τηλ 40 21311 6839 & fax + 40 21311 6840, email office@elvial.com.ro
20	ΚΟΥΜΑΚΗΣ Ε. ΕΜΜΑΝ. ΑΕ	S.C.KOUMAKIS INDUSTRIAL SRL, τηλ. + 40 21 467008, fax + 40 214 67008, email cainplustrial@yahoo.com Κουμάκης Δημήτριος Καλέμος Γεώργιος
21	ΕΥΡΩΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΑΕ	SC EUROCONSULTANTS CORPORATION SA, τηλ. 0040 213055605, fax 0040213055605, office@euroconsultants.ro, Πούλιος Βαγγέλης Ρακιτζής Νίκος
22	ΣΠΑΝΟΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΑΒΕΤΕ	SPANOS CIFA INDUSTRIAL SA, τηλ. 0040 21 3524303, fax, 0040 21 3524303, email cpallikaras@spanos.com.ro, website www.spanos.com.ro Παλληκάρας Χρήστος
23	ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ SUNLIGHT ΑΒΕΕ	SUNLIGHT INDUSTRIAL SRL, τηλ. + 40 21 4077330, fax +40 21 4077333, email info@sunlight.ro, website www.sunlight.gr, Motoc Marian
24	ALTEC	Sysware Systems Integration S.R.L., Integrated Information Systems, 88 Sebastian Str. Sector 5, Bucharest, Tel: + 40 21 4101211, Fax: + 40 21 4102036, email: office@sysware.ro, Director Vassilis Ioannou, Unisoft Romania, Str. Sebastian, Nr. 88, Sector 5 Bucharest, Tel: + 40 21 4108944-4102047, Fax: + 40 21 4102829, email: office@sysware.ro, Director Liviu Buligan (liviu@unisoft.ro)
25	ΘΕΜΕΛΙΟΔΟΜΗ ΑΕ	TEROM THEMELIODOMI SRL, τηλ. +40 21 201 6803, fax +40 21 2102568 Πατραμάνης Κων/νος

Πηγή: Σύνδεσμος Βιομηχανιών Βορείου Ελλάδος

4.7.4 ΑΜΕΣΕΣ ΞΕΝΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗ ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Η Ρουμανία εξελίχθηκε , μέσα στα τελευταία χρόνια , σε ένα ιδιαίτερα ελκυστικό προορισμό για τους αλλοδαπούς επενδυτές λόγω, μεταξύ άλλων , του μεγέθους της αγοράς της (21,6 εκ. καταναλωτές) και της με υψηλούς ρυθμούς δυναμικά εξελισσόμενης οικονομίας της. Ο βαθμός ελκυστικότητας της αυξήθηκε ιδιαίτερα μέσα στα 2-3 χρόνια πριν την πλήρη ένταξη της στην ΕΕ ,όταν πλέον φάνηκε ότι σύντομα(από 01.01.2007) θα αποτελούσε μέρος της ευρωπαϊκής ενιαίας εσωτερικής αγοράς .Επειδή οι ρουμανικές αρχές διέγνωσαν εγκαίρως ότι το πλεονέκτημα του χαμηλού εργατικού κόστους ,πάνω στο οποίο στηρίχθηκε αρχικά η μαζική παραγωγή προϊόντων υψηλής έντασης εργασίας (έτοιμο ένδυμα, υποδήματα κλπ) θα έχανε μέσα στα επόμενα χρόνια – λόγω του διψήφιου ποσοστού αύξησης των μισθών – την σημασία του, προχώρησαν στην παροχή νέων ελκυστικών κινήτρων προς τους υποψήφιους επενδυτές. Από 01.01.2005 η Ρουμανία μείωσε τον φορολογικό συντελεστή τόσο επί των εταιρικών κερδών όσο και επί του εισοδήματος των φυσικών προσώπων στα 16% (flat rate) .Πριν την εν λόγω μείωση ο φορολογικός συντελεστής επί των εταιρικών κερδών ανήρχετο στα 25% ενώ για τα εισοδήματα των φυσικών προσώπων ήταν μεταξύ 18% και 40% .Η μείωση των φορολογικών συντελεστών και η επικείμενη (από 01.01.2007) πλήρης ένταξη της Ρουμανίας στην ΕΕ ,βελτίωσαν αισθητά το επιχειρηματικό περιβάλλον και συνέβαλαν σε θεαματική αύξηση της εισροής επενδυτικών κεφαλαίων στη χώρα .Σύμφωνα με στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Ρουμανίας οι ξένες άμεσες επενδύσεις μέσα στο 2005 ανήλθαν στα 5,23 δισ. € ενώ μέσα στο 2006 στα 9,05 δισ.€. Στη μέθοδο υπολογισμού η Κεντρική Τράπεζα συμπεριλαμβάνει όχι μόνο τα κατατεθειμένα ονομαστικά κεφάλαια αλλά και τα επανεπενδυθέντα κέρδη καθώς και τις πιστώσεις που οι αλλοδαπές μητρικές εταιρείες χορηγούν στις ρουμανικές θυγατρικές τους. (Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βουκουρέστι, Ετήσια Έκθεση: Ρουμανία, Η πορεία της οικονομίας και οι ελληνορουμανικές σχέσεις 2006 – 2007)

Παρατίθεται βλέπουμε έναν συνοπτικό πίνακα των 20 πρώτων χωρών οι οποίες βρίσκονται σε αυτή τη σειρά σύμφωνα με το ύψος των επενδυθέντων στη Ρουμανία κεφαλαίων στις 31.12. 2006, με βάση τα στοιχεία που δημοσίευσε το Εθνικό Γραφείο Εγγραφής Εμπορικών Εταιρειών (The National Trade Register Office) ,το οποίο υπάγεται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης της Ρουμανίας :

Χώρα	Κεφάλαιο σε δισ. €	% επί του συνόλου	Αριθμός επιχειρήσεων	% επί του συνόλου
1. Ολλανδία	3,22	21,06	2.688	2,04
2. Αυστρία	1,98	12,94	4.192	3,18
3. Γαλλία	1,57	10,27	4.691	3,56
4. Γερμανία	1,57	10,24	14.214	10,77
5. Ιταλία	0,85	5,56	21.519	16,31
6. Βρετανία	0,72	4,72	4.919	3,73
7. ΗΠΑ	0,68	4,43	2.708	2,05
8.Ολλανδικές Αντίλλες	0,60	3,96	2.416	1,83
9. Κύπρος	0,56	3,65	12	0
10. Ελλάδα	0,55	3,61	3.608	2,73
11. Τουρκία	0,46	3,02	9.640	7,31
12. Ελβετία	0,43	2,80	1.693	1,28
13. Ουγγαρία	0,32	2,12	250	0,19
14.Βρετανικές Παρθένες Νήσοι	0,31	2,02	1.742	1,32
15. Ισπανία	0,31	2,01	6.535	4,95
16. Κίνα	0,19	1,21	8.645	6,55
17. Λουξεμβούργο	0,17	1,09	397	0,30
18. Σουηδία	0,12	0,77	102	0,08
19. Ιαπωνία	0,097	0,64	920	0,70
20. Βέλγιο	0,084	0,55	1.227	0,93

Πηγή: Εθνικό Γραφείο Εγγραφής Εμπορικών Εταιρειών της Ρουμανίας (The National Trade Register Office)

Σύμφωνα με Εθνικό Γραφείο Εγγραφής Εμπορικών Εταιρειών της Ρουμανίας η σωρευτική αξία των ξένων επενδύσεων στη Ρουμανία για το έτος 2006 ανήλθε σε 15,30 δισ. €, εμφανίζοντας αύξηση κατά 18,9% έναντι του 2005. Οι ρουμανικές επιχειρήσεις με συμμετοχή αλλοδαπών στο μετοχικό τους κεφάλαιο ανήρχοντο στις 31.12.2006 στις 131.943 . Από αυτές, οι 12.823 συστάθηκαν το 2006 (αύξηση 10,8% έναντι του 2005).

Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα το Εθνικό Γραφείο Εγγραφής Εμπορικών Εταιρειών (The National Trade Register Office) οι ξένες επενδύσεις στη Ρουμανία παρουσίασαν εν τω μεταξύ και μέχρι τις 31.08.2007 την κάτωθι εξέλιξη :

- ✓ Ρουμανικές εταιρείες με συμμετοχή αλλοδαπών (μέχρι 31.08.2007): 142.564 από τις οποίες οι 3.921 είναι ελληνικών συμφερόντων
- ✓ Ξένες άμεσες επενδύσεις (ΑΞΕ=FDI) στη Ρουμανία με βάση το κατατεθειμένο ονομαστικό κεφάλαιο των εταιρειών αλλοδαπών συμφερόντων : 16,854 δισ.€ (σωρευτικό σύνολο από το 1991 μέχρι και 31.08.2007)
- ✓ Επενδύσεις από την Ελλάδα(σωρευτικό σύνολο από το 1991 μέχρι και τις 31.08.2007) με βάση το κατατεθειμένο ονομαστικό κεφάλαιο τους : 592,6 εκ. € Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά η Ελλάδα είναι 9^η στη σειρά κατάταξης των ξένων επενδυτών.

Σύμφωνα ωστόσο με άλλες επίσημες πηγές και συγκεκριμένα σύμφωνα με στοιχεία επεξεργασμένα από την Ρουμανική Στατιστική Υπηρεσία (*INSTITUTUL NATIONAL DE STATISTICA =INS*) που δημοσιεύθηκαν πρόσφατα ,και των οποίων πηγή είναι η Κεντρική Τράπεζα της Ρουμανίας , οι συνολικές επενδύσεις στη Ρουμανία μέχρι τις 31.12.2005 ανήρχοντο σωρευτικά στα 21,8 δισ.€ έναντι 15,04 δισ. στις 31.12.2004. Δεδομένου ότι εντός του 2006 η εισροή κεφαλαίων για πραγματοποίηση επενδύσεων στη Ρουμανία ανήλθε στα 9,1 δισ.€, το σωρευτικό σύνολο των ΞΑΕ ξεπέρασε στις 31.12.2006 τα 30 δισ.€ . Σύμφωνα με την εν λόγω πηγή η Ελλάδα κατείχε στις 31.12.2005 με επενδύσεις ύψους 1,82 δισ. € την 4^η θέση μετά την Ολλανδία(4,2 δισ. €),την Αυστρία (3,37 δισ. €) και τη Γερμανία (2,33δισ.€).Μετά την Ελλάδα ακολουθούν η Γαλλία (1,82δισ.€), Ελβετία (1,55δισ.€),

Ιταλία(1,5δισ. €), Κύπρος (815 εκ. €) , ΗΠΑ (567εκ. €), Ουγγαρία (424εκ.€),Τουρκία (412εκ. €) και Σουηδία(315 εκ. €). Σύμφωνα με την ίδια πηγή ένα χρόνο πριν,δηλ. στις 31.12.2004 , η Ελλάδα κατείχε με επενδύσεις ύψους 1,23 δισ.€ την 6^η θέση μετά την Ολλανδία (2,45 δισ.€), την Αυστρία (2,35 δισ.€), Γαλλία(1,55 δισ.€),τις Ολλανδικές Αντίλλες (1,31 δισ.€) και την Γερμανία (1,30 δισ.€).

4.7.5 ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η Ρουμανία διαθέτει νομοθεσία ενθάρρυνσης και προστασίας τόσο των αμέσων όσο και εμμέσων επενδύσεων στην χώρα. Σημειώνουμε ωστόσο ότι από 31.12.2006 έχει λήξει η ισχύς του παλαιού επενδυτικού νόμου (332/2001), ενώ η ρουμανική Κυβέρνηση προωθεί εδώ και μεγάλο χρονικό διάστημα νέα βελτιωμένη νομοθεσία, η οποία θα δίνει έμφαση στην προσέλκυση μεγάλου μεγέθους ξένων επενδύσεων, με κατεύθυνση κυρίως τη ρουμανική περιφέρεια, και σε τομείς όπως η δημιουργία υποδομών, η περιβαλλοντική προστασία, η έρευνα και ανάπτυξη, η εκπαίδευση και αξιοποίηση εργατικού δυναμικού. Η εν λόγω νομοθεσία αναμένεται να είναι πλήρως εναρμονισμένη με την κοινοτική νομοθεσία περί κρατικών ενισχύσεων.

Οι ξένοι επενδυτές απολαμβάνουν των ίδιων δικαιωμάτων με τους εγχώριους επενδυτές. Δεν υπάρχει νομοθετικός περιορισμός στην συμμετοχή αλλοδαπού σε Ρουμανικό νομικό πρόσωπο, η οποία μπορεί να φτάσει και το 100%. Οι κύριοι βιομηχανικοί τομείς στους οποίους απαιτείται ειδική άδεια προκειμένου να πραγματοποιηθεί επένδυση είναι η άμυνα, τα κρατικά μονοπώλια και η εθνική ασφάλεια. Αλλοδαποί επενδυτές μπορούν να συμμετάσχουν στο κεφάλαιο εταιρείας οποιουδήποτε νομικού τύπου αλλά και να απολαμβάνουν δικαιώματα πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας και δικαιώματα συμμετοχής στα έσοδα και κέρδη εταιρειών.

Επίσης προστατεύονται από μέτρα εθνικοποίησης, απαλλοτρίωσης και κάθε παρόμοιο μέτρο περιορισμού του δικαιώματος ιδιοκτησίας.

Γενικά τα σχετικά δικαιώματα των ξένων επενδυτών μπορούν να συνοψισθούν στα εξής:

- I. Ελευθερία πραγματοποίησης επένδυσης σε οποιαδήποτε μορφή και σε οποιονδήποτε κλάδο επιτρέπεται από το Ρουμανικό δίκαιο,
- II. Ισότητα μεταχείρισης με τους Ρουμάνους επενδυτές,
- III. Εγγυήσεις προστασίας της ιδιοκτησίας,
- IV. Δικαίωμα εκμετάλλευσης φορολογικών και τελωνειακών προνομίων σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις του Ρουμανικού δικαίου,
- V. Δικαίωμα ιδιοκτησίας σε κινητά και ακίνητα,
- VI. Δικαίωμα επιλογής δικαστικής ή διαιτητικής δικαιοδοσίας για διαφορές που προκύπτουν από την επένδυσή τους. Η Ρουμανία είναι συμβαλλόμενη στην Συνθήκη για την Αναγνώριση και Εκτέλεση Αλλοδαπών Διαιτητικών Αποφάσεων της Νέας Υόρκης (1958).

(Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βουκουρέστι, Ετήσια Έκθεση: Ρουμανία, Η πορεία της οικονομίας και οι ελληνορουμανικές σχέσεις 2006 – 2007)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η επέκταση των ελληνικών επιχειρήσεων προς τα Βαλκάνια συμβάλλει στην ενίσχυση των επιχειρήσεων αυτών, προς όφελος και του συνόλου της οικονομίας. Η μεταφορά παραγωγικών δραστηριοτήτων προς γειτονικές χώρες δεν είναι καταστροφή, όπως συχνά λέγεται, αλλά μπορεί να αποτελέσει τη βάση για ισχυροποίηση της οικονομίας.

Η επιλογή δεν είναι ανάμεσα στο αν οι δραστηριότητες αυτές θα μείνουν στην Ελλάδα ή θα μεταφερθούν στο εξωτερικό, αλλά ανάμεσα στο αν θα διακοπούν ολοσχερώς ή θα μεταφερθούν σε κάποια γειτονική χώρα. Με τη μεταφορά δραστηριοτήτων στις γειτονικές χώρες θα μπορέσουν οι ελληνικές επιχειρήσεις να διεισδύσουν σε μια νέα και αναπτυσσόμενη αγορά και να αποκτήσουν καλύτερη γνώση του τι απαιτούν οι εκεί καταναλωτές.

Η αναδιάρθρωση της παραγωγής θα βοηθήσει στην επιβίωση των επιχειρήσεων αυτών. Στην Ελλάδα θα διατηρηθούν οι δραστηριότητες που απαιτούν πιο εξειδικευμένο και καλύτερα αμειβόμενο προσωπικό στα κεντρικά γραφεία, στις ερευνητικές μονάδες, στις διευθύνσεις εμπορίας και marketing των εταιριών κ.λπ.

Οι εξαγωγές που κατευθύνονται προς αυτές αυξήθηκαν στο 12% των συνολικών εξαγωγών, από 4% το 1990. Σε πολλές από τις χώρες αυτές η Ελλάδα είναι ένας από τους σημαντικότερους εξαγωγείς, π.χ η ΠΓΔΜ όπου τα ελληνικά προϊόντα καλύπτουν το ένα πέμπτο περίπου των συνολικών εισαγωγών της χώρας, και έτσι η Ελλάδα είναι, ο σημαντικότερος προμηθευτής της χώρας αυτής.

Η διεύρυνση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των ελληνικών επιχειρήσεων προς τα Βαλκάνια θα προσφέρει απτά οφέλη στην ελληνική οικονομία. Παράλληλα με τη συνεχιζόμενη ταχεία ανάκαμψη των οικονομιών των χωρών αυτών και ξεκινώντας από μια σχεδόν μηδενική βάση βλέπουμε ήδη μια γρήγορη αύξηση των εισροών αμοιβών κεφαλαίου και επιχειρηματικότητας από τις χώρες αυτές, καθώς μετά την πρώτη περίοδο, που απαιτούσε υψηλές δαπάνες εγκατάστασης, οι επενδύσεις στα Βαλκάνια αρχίζουν πλέον να γίνονται επικερδής.

Η Ελλάδα θα ωφεληθεί γιατί με κατάλληλη κρατική και ιδιωτική πολιτική μπορεί να γίνει το οικονομικό κέντρο μιας ευρύτερης αναπτυσσόμενης περιοχής. Η εξέλιξη αυτή θα διευρύνει το μέγεθος της αγοράς. Θα επιτρέψει επίσης την προσέλκυση

ξένων επενδύσεων, που θα χρησιμοποιούν την Ελλάδα σαν βάση των βαλκανικών τους δραστηριοτήτων.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βελιγράδι, « Ετήσια έκθεση έτους 2007. Η οικονομία της Σερβίας. Οικονομικές και εμπορικές σχέσεις με την Ελλάδα

Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών υποθέσεων Γραφείου Συνδέσμου της Ελλάδος στα Σκόπια, « Ετήσια έκθεση ετών 2008, για την οικονομία της ΠΓΔΜ και τις διμερείς οικονομικές σχέσεις της με την Ελλάδα

Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στα Τίρανα, « Ετήσια έκθεση ετών 2006, 2007, 2008, για τις διμερείς οικονομικές και εμπορικές σχέσεις Ελλάδος – Αλβανίας

Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Πρεσβεία της Ελλάδος στα Τίρανα, Οικονομία και Εξωτερικό Εμπόριο Αλβανίας, Εξελίξεις 2011

Γραφείο Οικονομικών και εμπορικών Συναλλαγών Πρεσβείας Σόφιας, πρόσφατες οικονομικές εξελίξεις στη Βουλγαρία

Γραφείο Εμπορικών και Οικονομικών υποθέσεων πρεσβείας στο Ζάγκρεμπ, Ετήσια έκθεση 2007

Γραφείο Οικονομικών και εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας στο Σεράγεβο, Ετήσια Έκθεση 2007

Πρεσβεία της Ελλάδος, Ζάγκρεμπ, Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Εξωτερικό εμπόριο Κροατίας κατά το 2011

Πρεσβεία της Ελλάδος, Ζάγκρεμπ, Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Διμερές εμπόριο Ελλάδος – Κροατίας κατά το 2011

Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας της Ελλάδος στο Βουκουρέστι, Ετήσια Έκθεση: Ρουμανία, Η πορεία της οικονομίας και οι ελληνορουμανικές σχέσεις 2006 – 2007

Κυρκιλής, Δημήτρης, «Άμεσες ξένες επενδύσεις», Εκδόσεις Κριτική, 2002

Μπελιμπασάκης, Ανδρέας, «Ρουμανία και Ύφεση», Ελευθεροτυπία, 28.12.08

Μπιτζένης, Αριστείδης Π., «Παγκοσμιοποίηση Πολυεθνικές Επενδύσεις & Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στο Νέο Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα», Εκδόσεις Σταμούλης, 2009

Χατζηδημητρίου, Γιάννης Α., «Εισαγωγή στις διεθνείς επιχειρηματικές δραστηριότητες : πανεπιστημιακές παραδόσεις», 2000

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bitzenis A. (2003) Universal Model theories determining FDI. Is there any dominant theory? Are the FDI inflows in the CEE countries and especially in Bulgaria a myth? *European Business Review*, Vol 15. 94-104. Bradford

Bitzenis A. (2004) Explanatory Variables for Low Western Investment interest in Bulgaria. *Eastern European Dynamics*, Vol 42.

Dunning, J H (1998) Location and the multinational enterprise: A neglected factor? *Journal of International Business Studies*. Vol 29. 45-66. First Quarter Washington.

Dunning, J H (1993) *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Addison-Wesley Publishing Company. Massachusetts.

Ernst & Young: *Risks and Opportunities for Global Businesses in the New Europe*. (2004) <http://www.ey.com/>,

Estrin E. M – Meyer, S. (2004) *Investment Strategies in Emerging Markets*. Edward Elgar Publishing Limited: Cheltenham

Eurostat (2005) <http://epp.eurostat.cec.eu.int/>

International Monetary Fund (IMF) (2003) *Foreign Direct Investment Statistics: How countries measure FDI*. Organization for economic co-operation and development (OECD): Washington

Johanson, J. & Vahlne J. (1977) The Internationalization Process of the Firm- A Model of Knowledge Development and Increasing Foreign Market Commitments. *Journal of International Business Studies*, Vol. 8 No. 1,23-32.

Johanson, J. & Vahlne J. (1977) The Internationalization Process of the Firm- A Model of Knowledge Development and Increasing Foreign Market Commitments. *Journal of International Business Studies*, Vol. 8 No. 1,23-32.

Marinova, S. T. & Marinov, A. M. (1999) Foreign investor strategy development in central and eastern European context. *Thunderbird International Business Review*, Vol. 41, 107-131.

Marinova, S. T. - Marinov, A. M. (2003a) Introduction. *Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe*, ed. By Marinova, S.T. - Marinov, M.A, 1- 10. Ashgate Publishing Limited: Hampshire.

Marinova, S. T. & Marinov, A. M. (2003b) Motives and Strategies for *Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe*. *Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe*, ed. By Marinova, S.T. - Marinov, M.A., 93-116. Ashgate Publishing Limited: Hampshire

Marinova, S. T. & Marinov, A. M. - Yaprak, A. (2004) Market-Seeking motives and Market-Related Promises and Actions in Foreign Direct Investment Privatisation in Central and Eastern Europe. *Journal of East-West Business*, Vol. 10, 7.

Nowak, A.Z. & Steagall, J. (2003) Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe in the Period 1990 – 2000: Patterns and Consequences. *Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe*, ed. By Marinova, S.T. - Marinov, M.A., 59-92. Ashgate Publishing Limited: Hampshire.

Porter, M. E. (1990) *Competitive Advantage of Nations*. Free Press: New York.

Porter, M. E. (1991) Towards a Dynamic Theory of Strategy. *Strategic Management Journal*. Winter 1991, Vol. 12, 95-117.

Laveski, T & Nedanovski, P. (2002) *Foreign direct investment in the Balkans*. *Eastern European Economics*, Vol. 40, 83.

Wilska, K. (2002) *Host Country Determinants of Foreign Direct Investment in Latin America: Finnish Company Cases in Brazil, Chile and Mexico*. Publications of the Turku School of Economics and Business Administration: Turku.

Monastiriotis, Vassilis and George, Petrakos, *Local sustainable development and spatial cohesion in the post-transition Balkans: policy issues and some theory*, GreeSE Paper No29, November 2009

Arvanitides P. and Petrakos G. (2008), Metropolitan Development and Cooperation in Southeastern Europe, *Région et Développement*, Vol.27, pp.133-159.

Wallis A. (2002), The New Regionalism: Inventing Governance Structures for the Early 21st Twenty-First Century, paper presented at the Elected Officials Conference,

Edmonton, USA (last accessed on 31/8/09
from http://www.munimall.net/eos/2002/wallis_regionalism.pdf).

Economides, Spyros, The politics of differentiated integration: the case of the Balkans, GreeSE Paper No18, September 2008

Kuzio T. (2001), Transition in Post-Communist States: Triple or Quadruple? Politics, Vol.21 No3, pp.168-177.

Muqui Daniel (1999) *Sixth Periodic on the Social and economic Situation and Development of Regions* in the European Union.

WTO (1996) Trade and Foreign Direct Investment

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<http://www.balkaninsight.com/en/page/all-balkans-home>

<http://el.wikipedia.org/wiki/Παγκοσμιοποίηση>

http://europa.eu/scadplus/glossary/globalisation_el.htm

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economyepix_2_19/06/2010_405127

http://www.centralbank.gov.cy/media/pdf_gr/STSVG_Statistical_definitions_of_terms_used_for_Balance_of_Payments.pdf

<http://www.nafpaktia.com/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/articles/703/polyethnikes-epixeiriseis-mythoi-kai-alitheies>

<http://www.agora.mfa.gr/frontoffice>

<http://www.wto.org/>

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

<http://www.bnro.ro/Home.aspx>